

ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYLET KÖNYV-
KIADÓ VÁLLALATÁNAK LX-İK FÜZETE

ERDÉLY JUHAI
ERDÉLY JUHTENYÉSZTÉSE
A múlt — A jelen — A jövő

Írta: DR. SZENTKIRÁLYI ÁKOS
ny. gazdasági akadémiai igazgató

KÉPEKKEL

PROVIDENTIA NYOMÁSA

Gazdasági gépek

és eszközök, juhnyíró gépek és ollók, ekék, boronák, vetőgépek, szecs-kavágók, kukorica-morzsolók, daráló-gépek, répa-vágók, szénagereblyék, vasár-uk, szerszámok stb.

Műszaki cikkek, Wolf-
ner-féle gépszijak,
Langen és Wolf-féle
motorok állandóan
∞ raktáron. ∞

Az E. G. E. géposztályában
HANN ÉS TÁRSA

Gép- és Műszaki Kereskedelmi rt. Cluj-Kolozsvár,
Srtada Regina Maria (v. Deák Ferenc-u.) No. 11.
Telefon: 2—36. ∞ Sürgőnycim: Hanncomp.

AZ ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYLET
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALATÁNAK
LX-İK FÜZETE.

ERDÉLY JUHAI

ERDÉLY JUHTENYÉSZTÉSE

A MULT ♦ A JELEN ♦ A JÖVŐ

IRTA:
Dr. SZENTKIRÁLYI ÁKOS
NY. GAZDASÁGI AKADEMIAI
IGAZGATÓ.

KÉPEKKEL.

CLUJ-KOLOZSVÁR
„PROVIDENTIA” KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZET NYOMÁSA
1923.

Méltóságos
branyicskai báró JÓSIKA GÁBOR
úrnak

az Erdélyi Gazdasági Egylet nagyérdemű elnökének
tisztelettel ajánlja

a hatvanadik füzetet

az Erdélyi Gazdasági Egylet
irodalmi és könyvkiadóvállalati szakosztályának
bizottsága.

Török Bálint
előadó.

Dr. Szentkirályi Ákos
elnök.

Az „Erdélyi Gazdasági Egylet“ irodalmi szakosztálya megbízott, hogy a könyvkiadó-vállalat keletkezését és eddigi működését ebben a füzetben — kezdettől fogva vezetője lévén a vállalatnak — röviden ismertessem.

* * *

Könyvkiadó vállalatunk 35 évvel ezelőtt kezdette működését. Az egylet választmánya 1887. április 30-án tárgyalta a *dr. Berde Áron, Reich Albert, Vörös Sándor, Nagy Lajos, Réti János, Sigmond Ákos* választmányi tagok aláírásával beadott azt a javaslatomat, hogy „... az igazgató-választmány kebelében a gazdasági szakismertetek terjesztésére irodalmi szakosztály alakíttassék s ezt utasítsa, hogy mielőbb könyvkiadó-vállalatot létesítsen . . .“ Az igazgató-választmány magáévá tette a javaslatot és elhatározta a közgyűlés elé terjesztését. Az 1887. május 1-én tartott egyleti közgyűlés „örömmel fogadta az üdvös eszmét“ és az indítvány aláíróit megválasztotta az alakítandó szakosztály tagjainak.

Első négy füzetünk 1887-ben már megjelent. A *szövetségbe lépett gazdasági egyesületek 1889. évi nagygyűlése* határozatilag kimondotta, hogy könyvkiadó-vállalatunk „*életrevaló, pártolásra méltó*“ és az egyes gazdasági-egyesületek figyelmébe ajánlotta. 1894-ben az első tizenhat füzetből már 2-ik kiadást kellett rendezni.

1913-ban került sorra vállalatunk 59-ik füzetének kiadása, amikor sok füzetünk már a 8-ik kiadást is megérte.

23. *Grasseli Miklós.* A len- és kender-termelésről és áztatásáról . . . . . 4-ik kiadás
24. *L'Huillier István.* Konyhakerti magvak termelése (elfogyott) . . . . . 5-ik „
25. *Réti János.* A komló-termelésről (elfogyott) . . . , 3-ik „
26. *Gáspár József.* A méhtenyésztésről . . . . . 5-ik „
27. *Dr. Péter Béla.* A gabonafélék, a burgonya és a szőlő legfontosabb gombabetegségei (elfogyott) . 5-ik „
28. *Nemes István.* Talajjavítás lecsapolással . . . . . 6-ik „
29. *Réti János.* A legjobb takarmányfüvekről (elfogyott) 3-ik „
30. *Nemes István.* Az öntözés . . . . . 5-ik „
31. *Jakab László.* Hasznos tudnivalók az állati szülészet köréből (elfogyott) . . . . . 3-ik „
32. *Szűts Mihály.* A jégkár ellen való biztosítás és a károk becslése . . . . . 6-ik „
33. *K. Vörös Sándor.* Gazda számvitele (elfogyott) . 4-ik „
34. *Dr. Péter Béla.* A haltenyésztésről (elfogyott) . 7-ik „
35. *Dr. Péter Béla.* A vetőmag eltartásáról és a magtárban kárt tevő állatokról (elfogyott) . . . . . 5-ik „
36. *Jakab László.* Útmutató házi állataink egészségének gondozására . . . . . 5-ik „
37. *Dr. Rodiczky Jenő.* Magyar olajnövények (elfogyott) 3-ik „
38. *Cserháti Sándor.* A gyomok kártékonytsága és az ellenük való védekezés . . . . . 3-ik „
39. *Papp Gergely.* A szocializmusról . . . . . 3-ik „
40. *Heigel Lipót.* Az állami egyenes adók és a községi adópótlékokról . . . . . 2-ik „
41. *Heigel Lipót.* A fogyasztási adókról, jövedékek és illetékekről . . . . . 2-ik „
42. *Rázsó Imre.* A legfontosabb szálas takarmánynövények termesztése . . . . . 2-ik „
43. *Ikafalvi.* Szőlőművelésről . . . . . 2-ik „
44. *Ross Nándor.* A tenyészkancákról, különös tekintettel a meddőség okaira és azok elhárítására (elf.) 3-ik „
45. *Hadviger Albert.* Tanácsadó fiatal gazdák számára 2-ik „
46. *L'Huillier István.* A káposztafélék termesztése a szántóföldön . . . . . 2-ik „
47. *Dr. Baintner Ferenc.* A mezőgazd. szeszgyárak jövedelmezősége, berendezése, üzeme, gyümölcspálinka-főzés . . . . . 2-ik „

48. Dr. Varga Kálmán. Cukorrépa termesztés (elfogyott)	2-ik	„
49. Dr. Cséser Lajos. Magyar komló termesztés . . .	2-ik	„
50. Cserháti Sándor. A gabonafélék termesztése . . .	1-ső	„
51. Dr. Péter Béla. A gyógynövények termesztése (elf.)	2-ik	„
52. Dr. Barna Balázs. A kenyéradó növények fontosabb ellenségei és betegségei	1-ső	„
53. Dr. Barna Balázs. A gyümölcsfák fontosabb ellen- ségei és betegségei	1-ső	„
54. Dr. Péter Béla. Rövid útmutatás a vadon termő gyógynövények gyűjtésére	2-ik	„
55. Jászberényi András és Szász Ferenc. Tejgazdaság, tejtermelés, tejkezelés.	1-ső	„
56. Cséser Lajos dr. Kalauz a falusi gazdasági Társa- dalomtudományban.	1-ső	„
57. Szász Ferenc. Tejgazdaság. Sajt készítés.	1-ső	„
58. Jászberényi András. Tejgazdaság. Vaj készítés. . .	1-ső	„
59. Cséser Gyula. Az utak és terek fásítása.	1-ső	„

Könyveink adatai szerint 1914-ig 349 000 füzetünk került ki a sajtó alól, mivel pedig füzetkészletünk, kike-rekített számban csak 9000 — megelégedéssel hirdetem, hogy *háromszáznegyvenezer* jó könyvet juttattunk olvasó-közönségünk kezébe. A 4., 6., 7., 12., 17. és 21. sz. fü-zetet román, tót és német nyelven is kiadtuk. Ezek szín-tén elfogytak.

Füzetünket mindig a lehető olcsó áron hoztuk for-galomba. Ennek dacára 9250 leunyí kis tőkét tudtunk összegyűjteni azért, mert vállalatunk adminisztrációját, az irodai- és postaköltségen kívül más kiadás nem terhelte.

Több jónevűvé vált szakírónkat vállalatunk állította a gazdasági ismereteket írásban terjesztők sorába. Ezzel is a közös nagy célnak szolgált vállalatunk.

Gazdaközönségünk megértette, helyeselte a vállalat célját, feladatát és pártolta törekvését, a közölt számok bizonyossága szerint.

Aki ismeri azokat a nehézségeket, melyekkel megküzdeni kellett a közönség olvasókedvének felébresztése, tudási vágyának élesztése dolgában, ezután pedig fokozatosan növekedő igényeinek kielégítésére — bizonyára nem fogja vállalatunk megindítását hiábavaló munkának, igyekezetünket meddőnek mondani és az elért eredményt lekicsinyelni.

* * *

Egyletünk 1923. szeptember 14-én tartott választmányi ülése Br. Jósika Gábor elnök ur készséges ajánlatára, egyhangú határozattal kimondotta, hogy vállalatunk tőkéjét, a 60-ik füzet sajtóalá rendezésére szükséges összeg erejéig kölcsönképpen kiegészíti.

Vállalatunk új időszaka küszöbét lépi át a 60-ik füzettel, a világégés által teremtet újvilág hajnalán. Ez az újvilág az eddiginél nehezebb feladat elé állítja vállalatunkat, az erősebb küzdelemre való felkészülés kötelességével. Vállalatunk bizva reméli, hogy a gazdaközönségnek támogatásával és az Erdélyi Gazdasági Egylet jóakarató segítségével, működésének második időszakában is hasznosan fogja szolgálni hazánk mezőgazdaságát.

ELŐSZÓ.

Juhtenyésztésünk sorsa aggodalommal tölti el mindazokat, akik körültekintéssel mérlegelik ami 1914 augusztus óta történt és történik napjainkban Erdély-szerte mindenütt. És a kiket nem téveszt meg az a körülmény, hogy a juhok ára, a bőrök ára, a gyapjú ára, a sajt ára folyton emelkedik.

Az Erdélyi Gazdasági Egylet könyvkiadó vállalata azok számára adja ki ezt a füzetet, akik juhtenyésztésünk érdekében tenni akarnak valamit addig is, míg a mezőgazdaság egét elborító fellegek szétoszlanak; újból kisüt a nap, a gazdálkodás új rendje kialakul és mindenki biztos lehet abban, hogy *„aki mit vet, aratni is fogja.”*

Az a *tudat* kell, hogy áthassa a juhtenyésztők, a juhtartó gazdák nagy társaságát, hogy a *legkisebb nyáj is számottevő alkotórésze* az államfentartó mezőgazdaságnak. *Olyan rész, mely nélkül hiányos az egész.* Ebből a tudatból kell fakadjon az *erős akarat*, hogy minden tőle telhetőt megtegyen mindenki, a közös cél elérésére. Mezőgazdaságunk még sokáig nélkülözhetlen részének — a juhtenyésztésnek — fentartására, felvirágoztatására.

BEVEZETÉS.

Nem szándékozom rendszeres juhtenyésztést, juhtenyésztési tankönyvet írni.

Vállalt feladatomat tartva szem előtt, vázolni fogom röviden juhtenyésztésünk *mostani állapotát*. Nehány vonással lerajzolom a juhtenyésztésünk fundamentumát alkotó két juhajtát: az erdélyi rackát vagyis a *curkánjuhot* és a *cigájajuhot*. Ezekután érdekes és tanulságos s ezért értékes adatokat közlök juhtenyésztésünk *multjából*. Végezetül, a *jövővel* foglalkozva felsorolom mindazt, amiről elmélkedni, amit számításba venni és amiket juhtenyésztésünk mai vajadásában megtenni — szükségesnek tartok.

Ezen a helyen kötelességem jelenteni, hogy sokat felvettem ebbe a füzetbe mindabból, amit immár közel 50 esztendő folyamán Erdély juhtenyésztéséről irtam és közöltem az „*Erdélyi Gazdá*“ ban, a „*Gazdasági Lapok*“-ban, a „*Mezőgazdasági Szemlé*“-ben, a „*Magyar Föld*“-ben, a „*Gazdasági Közlöny*“ ben, a „*Közgazdasági Értesítő*“-ben, a „*Wiener Landwirtschaft. Zeitung*“-ban és más szaklapokban; a kolozsvári gazdasági akadémia „*Évkönyv*“ eiben, „*Az Erdélyi Gazdasági Egylet állatkiállítási szakosztályának 1882—1889. működése*“ című, a szakosztály által kiadott könyvemben.

A JELEN.

Juhaink a háboru éveiben folyton romlottak, a közös legelőre járók éppen úgy, mint a nagyobb nyájak állatai. Hiszen a gazdák, a birtokosok, a gazdatisztek a harctéren távol voltak s a juhok dolga-gondja árvaságra jutott. Betegségek, járványok elterjedésének nem volt, aki gátat vessen. A télire szükséges széna-szalma lefoglaltatott, elvétetett.

A forradalom dúlásának sok szép nyáj lett az áldozata, megapasztva azt a forrást, melyből javítóanyagot kapott a köztenyésztés.

Most pedig az a *bizonytalanság* fojtogatja egész mezőgazdaságunkat, mely a *kényszerbérlet* rendszer nyomán támadt és teljessé vált azzal, hogy amit a fejlődés megkövetel, a fejlődés törvényével összeegyeztethetetlen módon rögtönösen akarja az „Agrar törvény“ megvalósítani. Mivel nem lehet tudni, mi lesz *holnap* és mit hoz a *holnapután*, a juhtenyésztés terén sincs kedve senkinek hozzáfogni a romok eltakarításához. A tervezésre sincs kedv, a befektetéssel járó újkezdésnek pedig éppen nem kedvez az időjárás. Ellenkezőleg sokan tudadni készülnek még megmaradt juhaikon. Azok is áruba bocsájtják juhnyájukat, gazdaságuk legmegbízhatóbb jövedelmi forrását, kik még várhatnának — legalább addig, míg tenyésztők jelentkeznek az értékesebb állatok átvételére.

A *bizonytalanság* legnagyobb akadálya minden téren a megnyugvásnak. E nélkül pedig az építőmunka kezdésére szükséges megmozdulás — jámbor óhajítás.

Közgazdaságunk mind a három ágazatát válságba sodorhatja ez a veszedelem. És a legnagyobb baj, hogy senki sem tudja megmondani: mikor lesz vége a bizonytalanságnak, hogy *mi lesz a vége* — ha sokáig tart!?! Mindenkinek belátni kell azonban, hogy *nagy hiba lenne ölbetett kézzel, tétlenül várni* a bizonytalanság elmúlását.

Önmagunk ellen és az ország érdeke ellen vétenénk, ha tovább korcsosodni engednők, amit juhosgazdáink még kézben tartanak, ami a meglevő nyájakban még feltehlálható.

Menteni kell mindent, ami megmenthető, hogy az utánunk következők tovább építhessenek, a megmaradt alapon. Ezt annál inkább kötelességünk megtenni, mert a jövőben sokkal nagyobb szerepet kell juttassunk az állattenyésztésnek, mint amilyent a múltban játszott a mezőgazdasági termelés szinpadán.

A MULT.

Az erdélyi medencében a juhtartás jó és biztos jövő-
vedelem forrása volt hajdanában a pásztornépeknek és
földmivelő gazdáknak is, azóta mindig, mióta az állam
életében, a mezőgazdaság ahhoz a szerephez jutott, melyet
ma is betölt. És bizonyítani lehet, hogy azóta mindig
fehősjuhokat tartottak mindenütt a folyók völgyeiben,
a mezőségen, a háromszéki, gyergyói, csiki sikságon,
a havasalji vidékeken és a havasok között, a kevés juhval
bibelődő gazdák és nagy nyájakban egyaránt.

Olyan juhot kellett tartani, melyik amellettt hogy
ellátta a gazdát, a juhászt és a lakosság legnagyobb
részét a megszokott s ezért nélkülözhetlen ételneműekkel
— a szűcsöket, a posztósokat, a gubásokat és az otthon
fonókat, szövőket is ellátni tudta bundának-, bekecsnek-,
mellrevalónak alkalmas bőrével és szűrnek condrának,
harisnyának, gubának készítésére szükséges gyapjuval.
Minderre jó volt, évszázadon át bevált az az ősjuhfajta,
melyet széltiben közönségesen paraszt juhnak hívnak.
Legtöbb helyt *curkán* juh a neve, tudományos beosztás
szerint pedig a *csigásszarvú rackajuhok* csoportjába tar-
tozik és megkülönböztetésül a *pödrött szarvú* rackától, a
magyarjuhtól, *erdélyi rackának* neveztetik.

Keresve sem lehetett volna jobb juhot találni. Vastag
bőre, hosszú gyapja megvédte a tél hidege, a fagyos
szelek, a nemere dermesztő lehelete ellen. Kevéssel be-
érő edzett természete eltűrte a rideg téli tartást, mely
juhainknak régebben országszerte közös sorsa volt; sok
vidéken még most is türni kénytelenek.

Hogy a juhra, gyapjura milyen nagy szüksége volt Erdélynek a nemzeti fejedelmek korában, kitűnik azokból az országgyűlési határozatokból, melyek „*drágulásra*“, „*nyomoruságra*“ való hivatkozással *megtiltották a kivitelt*.

Az 1571. nov. 19-től egész dec. 1-ig tartott *kolozsvári* országgyűlés 31-ik articulusa így hangzik:

„Miért, hogy mely országban áros ember nem jár ott a pénz szűk, de a hol az áros ember kereskedik ott bővül meg a pénz: *végeztetett*, hogy mindenféle barmokat, lótól megválva, bőrköt és marhákat szabad legyen behozni és kivinni De az *szűrt* szabad ne legyen vinni, hogy az *szür* az szegény nép között ennél is inkább meg ne dráguljon . . .“

Nagyon érdekes az 1579. évi *tordai* országgyűlés következő határozata:

„Értjük azt is, hogy ennek előtte való végzésünk ellen a görögök vakmerő bátorsággal . . . törököket is melléjük vevén ez országot szerént-szerte járák; juhot, borbécsot szabadon kivisznek ez országbeli kereskedő népnek is, mindpediglen ez országnak nagy nyomoruságára . . . Végeztük ezért . . . és könyörgünk Nagyságodnak is, hogy Nagyságod efféléknek levelet (kivitelre) ne adjon.“

Mivel azonban „nincs semmi új a nap alatt“, jó lesz, ha tudja mindenki akit érdekel, hogy mit végzett az 1615. évben Gyulafehérvárt tartott országgyűlés:

„Látván kegyelmes urunk, minemű szűk legyen országunkban az jó pénz, annyira, hogy határainkból sem mehetünk ki annak szüksége miatt, holott sohul szomszéd országokban ez pénz . . . el nem kél: végeztük azért országul, hogy inkább az jó pénznek országunkban valami bővülése legyen, az lábasmarhát szabad legyen ez országból kereskedésnek okáért mindennek kivinni.“

Abban az időben, amikor az országgyűlésen a gyapju árát, de *egyuttal* a szürnek árát és a posztó árát is limitálták: a szűrtakácsok és posztócsinálók is csak a

közrendnek és a kisebb igényű polgári rendnek ruházatáról tudtak gondoskodni. Főként azért, mert finom kelmek készítésére szükséges gyapjú nem állott rendelkezésükre. A szebeni és brassói posztósok azonban akkor is a közönségesnél finomabb árukat tudtak készíteni. Kitűnik ez az 1626. évi limitatio ama rendelkezéséből, hogy „mivel a brassai posztócsinálók igen megdrágították az ő miveket ők is alább szállítanak az posztónak árát, úgy hogy egy vég brassai posztót zöldet, kéket, jót, melynek vége 38 singet tartson, adjanak 18 forinton.“ . . . Ugyanabban az időben egy vég (32 singes) fehér szürnek való ára 4 forintra állapított meg, a fekete és szürke szüré pedig 3 forintra.

A brassai posztó tehát sokkal drágább volt, mint a közönséges szürnek, condrának való kelmeé. Még nem tudom bizonyítani, de valószínűnek tartom, hogy a brassói, szebeni posztócsinálók a szomszédos Havasalföldről, Bessarábiából és Bulgáriából szerezték be a finomabb „mivek“-nek való gyapjút, az ott, régi idők óta¹ elterjedt *cigája juhok* gyapját. Ez a fajta a Krimben és Oroszország más vidékein is nagy számban tenyésztetik a Nowo-Alexandriai gazdasági tanintézet tanárának, Dr. Chludzinsky-nek hozzám intézett levelében foglaltak szerint.

„*Metamorphosis Transylvaniae* azaz Erdélynek régi együgyű alázatos idejében való gazdagságából e mostani kevély, cifra, felfordult állapotjában koldusságra való változása“ című 1736. évben „elvégzett“ munkájában, érdekesen írja le báró Apor Péter az urirendnek azelőtti viselkedését és ruházatát. Megtudjuk, hogy a köntösféle, a mente, a dolmány, a nadrág Keletről jött, *velencei skarlát, törökgránát, skarlátin*, azután *danczkai karasia és braszlaí*² posztóból készült „kiki a maga állapotjához képest“ vásárolva a drágább, avagy olcsóbb kelmét.

¹ L. Dr. Maior „Rentabilitatea de vite în exploatarenea mare.“ Bukarest 1889.

² Danzig-i. ³ Breslaueri.

Megváltozott azután Erdély állapota — írja br. Apor Péter. — Kereskedelmünk új útra terelődött. A török és a velencei-, a danzigi és a breslaui posztók helyett osztrák és a cseh szövetek kezdtek elterjedni — tért hódítván a német szó és a „bécsi mód“. Lassan-lassan fellendült a *finomabb kelméket készítő gyáripár* Brassóban, Nagyszebenben, azoknak a vidékeknek központjában, melyeknek mezőgazdasága már nem tudta a szaporodó lakosságot kielégíteni. Jobbféle posztók, flanelek és másféle finomabb kelmék készítésére, a szépen fejlődő gyáripár mind több és több olyan gyapjút követelt, amilyent az otthon tenyésztett juhokról nyírni nem lehetett. Wolff Helmahrd Herr von Hohberg 239 esztendővel ezelőtt már, azt írja két vaskos kötetre terjedő híres könyvében⁴, hogy a magyar juh és a curkán juh (zäckel) gyapja durva, kocos, jó posztónak nem való hanem csak pokroczok, durva szövetek készítésére alkalmas, melyekből eső ellen „Gepenek“-et szabnak.

Finom gyapjút szükségletüket a külföldről, Erdély határain túlról szerezték gyáraink. Merinos gyapjút, cigája-gyapjút és a merinos-cigája keresztezésű⁵ „Polspanca“-król származó polos gyapjút.

Nagy tömeg cigája gyapjút hozatott be a tömösi-, töröcsvári-, ojtózi-, vöröstoronyi szorosokon a brassói piacra. Brassónak virágzó, élénk gyapjúkereskedelme volt abban az időben, jól kidolgozott vásári szabályzattal⁶ mely főként a cigája gyapjúról szól. A posztógyárak, a kalaposok, a harisnyakötő-ipar által lefoglalt mennyiségen felül behozott cigája gyapjút, a nagyszabású brassói gyapjúmosókba került.

⁴ „Georgica curiosa aucta, das ist: Umständlicher Bericht und Klarer Unterricht von Adeligen Land und Feld Leben etc. etc. Nürnberg 1687.“

⁵ Pol. = a román poleac = (lengyel) szó első tagja, itt inkább a szláv eredetet jelzi; spanca = románul spanyol; tehát a szláveredetű, oroszországi cigája keresztezése a spanyolországi merinossal.

⁶ „Kronstadt-Hermannstädter Handelsgebrauchen“ 112—122 §-ai. L. „Erdélyi Gazda“ 1895—5. sz. „A cigájajuhról.“ Dr. Szentkirályi A.

A déli határszéli vármenyék élelmes és vállalkozó juhosgazdái *idején észrevették*, hogy mennyire keresik és milyen jól fizetik a cigája gyapjút a brassói és nagy-szebeni gyapjúvásárokon. Hamar kiszámították, hogy határozottan hasznos lesz ha cigájukat tartanak a curkánok helyett. Lassan-lassan elszaporodtak a cigáják, valószínűleg az elmúlt évszáz kezdetétől. A hétfalusi csángó és román juhosgazdák jártak elől jópéldával s ezek közül nem egynek 4000 - 5000 juhból álló nyája volt. Adataim szerint⁷ 1886 nyarán 100 000 cigájajuh legelt a hétfalusiak által birt és bérelt szomszédos határszéli havasi legelőkön. Téltre azonban nem tudott elegendő eleséget és szállást találni a sok juh, a juhok gazdák kis birtokán *Utrakeltek* ezért a nyájak és a Dobruzsán át, Bessarábián át a Fekete tengerig *vándoroltak*⁸ folyton legelve. A mikor hó borította a legelőket sem koplaltak ezek a *vándorló nyájak*, mert a havat ügyesen elkaparva, zöld fűhöz jutottak. Nagy havazások idején és a mikor az olmoseső jégkérget vont a hóra, sokat szenvedtek a vándorlójuhok, ha gazdájuk nem tudott idején szénát-szalmát beszerezni. Az időjárás szerint előbb vagy később hazafelé vették útjokat és májusban már ismét otthon voltak a báránnyal megszaparodva.

Régebben még legelőbért sem fizettek a vándorlás útján, hanem visszatérőben báránydézsmát adtak. Idővel azonban mind szűkebb, nehezebb, költségesebb lett az út a mezőgazdasági fejlődés következtében.⁹ Ma — úgy tudom — már nincsenek vándornyájak. A juhok száma nagyon megapadt és a megmaradt nyájak a szomszédos vármegyék gazdaságaiban találhatnak téli szállást és ellátást.

Statisztikánk „*fejősjuhok*“-ról és „*nemfejősjuhok*“-ról szól csak. A fajták között nem tesz különbséget. Nem

⁷ L. „*Erdélyi Gazda*“ 1895—5. sz. „*A cigájajuhról*“ Dr. Szentkirályi Á

⁸ I. Hintz „*Das wandernde Siebenbürgen*“ Brassó. 1876.

⁹ 1889. után a vándornyájak nem mehettek át, a határzár miatt a szorosokon. Ekkor került mintegy 10.000 cigájajuh a Hétfaluból, Egerbegy, Csán, Örke és más mezősegi falvak határába téli ellátásra, az ugarokon, tarlókon való legeltetésre.

tájékoztató tehát a felől, hogy mely vidékeken található nálunk cigánajuh. Adataim szerint — a mint már említém — a *bodzai*, a *tömösi*, a *vöröstoronyi* szorosokon át a *Brassóvármegyei* és a *Szebenvármegyei* juhosgazdák nyájában találtak legelőbb ujtóthont a cigáják. Ezekben a vármegyékben terjedtek el leginkább, ugyancsak a szomszédos *Háromszék*-, és *Fogaraszvármegyékben*. Beljebb Erdélybe csak később jutott el néhány nagy birtokba ez a hasznos fajta: a *kolozsi* és a *fogarasi* állami birtok, a *kolozsvári* gazdasági akadémia kapott annak idején egy-egy nyáját, néhány nagyobb magángazdaság is szerzett be cigájákat a curkánjuhok területén, tehát olyan vidékeken, ahol nem ismerték a cigájákat. A beszerzés „kipróbálás” céljából történt, hogy a két fajtát összehasonlítani lehessen. Ez a legtöbb helyt a cigájákra kedvezőtlenül ütött ki. Ezért a cigáják rövidesen kimustráltattak.

Határozottan állíthatom — mert utána járva megtudtam, — hogy a kedvezőtlen eredmény egyáltalán nem írható a cigája fajtatulajdonságai rovására. A próbatévék nem voltak figyelemmel némely elhatározó körülményre és — mondhatni — elszietve mondták ki az ítéletet. Mindez immár a „*mult*”-é. De mivel tanulságos a „*jövő*”-re: érdemesnek tartom néhány körülményt azok közül, melyek a kedvezőtlen eredmény okai voltak felsorolni.

A hol a régi, tejre — ugyyszólva — már javított curkán nyájba vitték, nem számoltak a régi juhással. Aki nem sokat *mondott*, de annál többet *gondolt* és cselekedett a maga módja szerint. Nem tudott megbarátkozni az „*idegen*” juhokkal. Szaporították a dolgát, mert külön kellett azokat fejni; hágatásra külön kellett legeltetni, tartani; a régi nyirok rosszul nyírták a cigájákat s ezért kijárt a szidás; az élénkebb mozgású, mindig előljáró cigájáért nehezebben lehetett a nyáját együtt tartani, legeltetni s befutottak a tilalmas helyekre is. Aki csak némi praksziszra, tapasztalatra tett szert jól tudja, hogy a miket felsoroltam, bőven elegendő bármelyik

juhász elkedvetlenítésére. Ez pedig eldönti a próba eredményét, akármilyen hűséges legyen is a juhász. Mert a fejésnél, a téli takarmányozásnál sem a birtokos, sem a gazdatiszt nem lehetett ott nap-nap után és minden másban a juhász gondjára voltak bízva a cigáják is.

Mindezzel okosan számoltak az elődök, mert amikor az első *sweizerei*-okat létesítették Erdélyben, *sweizert* is hoztak be a *sweizi* marhákkal. És néhai id. gróf Eszterházi János egy főjuhászt is hozott Gyaluba a merinos nyájjal.

Másik, a próba eredményét eldöntő körülmény az volt, hogy a beszerzett cigáják — ha a birtokos nem is kimélte az áldozatot — egyáltalán nem voltak „*prima*” állatok. Hiszen a mikor 1902-ben 300 anyát választottam ki gróf Hunyady L. né szendrői uradalma részére, egyik hétfalusi juhosgazda négy 500—500 főnyi nyájából, a juhosgazda előre kikötötte, hogy a juhászok juhain kívül ő is kicsap mindenik nyájából 100—100 darabot. Hamar megértettem, hogy a tejre legjobbakat, testre és gyapjúra neki leginkább megfelelőket fogja kicsapni.

„*Sapienti sat*.” Aki megérteni akar annak elég ha még figyelmeztetem, hogy a curkánjuhok birodalmában a mézsáros lebecsüli a cigája bárányokat; a kereskedő a cigája bőrkötet és a cigája gyapjút csak immel-ámmal vásárolja. A kolozsvári gazdasági akadémia csak akkor tudta kis cigája nyája gyapját illő áron eladni, mikor egy brassói posztógyárnak küldötte. P. o. 1889-ben a cigája gyapjuért 70 forintot, a curkánért pedig csak 40 forintot kapott métermázsánként, mosatlanul. A szép fekete báránybőröket pedig szintén Brassóban sikerült nagyon jó áron értékesíteni.

Hogy ma hány ezer cigájajuh legel az erdélyi medencében — nem lehet tudni. A hétfalusi juhosgazdák közül egyik-másik még most is rendelkezik 1—2 ezer főből álló nyájjal. Hosszúfaluban *Köpe Mihály* birtokos gondosan kitenyésztett nyája már régóta jóhírű. Legújabb időben Tordaaranyosvármegyében úgyszintén Udvar-

helyvármegyében szerzett be néhány birtokos cigáját és igyekszik azokat javítani, egyformásítani Értesülesem szerint a Mezőségen is legel pár ezer cigájajuh.

* * *

A juhtenyésztésünk multjának történetében hosszú időre terjedő korszak végződik a merinosjuhok behozatalával.

Nem tudom megállapítani, ki, hol létesítette az első merinos nyáját. Néhai Br. Bánffy Ernő a következő érdekes történetet közölte velem.¹⁰

Id. gróf Eszterházy János, udvari tanácsosnak két merinos nyája volt a letűnt évszázad elején. Az egyik Obrázsán, a másik Gyaluban volt és mindakettő a gróf fehérmegyei birtokáról P. Sárosdról hozatott Erdélybe 1810 – 1825 közötti időben, amikor az itteni birtokok kezelését is Magyarországból hozott Sollinger nevű igazgatójára bízta s ugyanakkor egy Szőnyi nevű főjuhászt is szerződtetett, Oszlopról Veszprémmegyéből a nyáj szakszerű gondozására. Az öreg gróf halála után 1840-ben mind a két nyáj eladatott. Erdélyi nagyobb birtokosok vették meg és így szétosztattak.

A báró Bánffy Dániel által 1838-ban alapított kolozsborsai törzsnyaj volt az erdélyi részek merinos tenyésztésére legnagyobb hatással. A nyáját abból a 25 birkából álló törzsből létesítette, melyet akkor vásárolt, mikor az öreg Thaertől visszajött, kinek hirneves möglini gazdaságában 2 évig praxison volt. Előbb Gömörben, serkai birtokán tartotta a kis nyáját s csak év múlva hozatta

¹⁰ N. br. Bánffy Ernő elbeszélését szósz szerint közöltem az „*Erdélyi Gazda*” 1896. XII—XIII. füzetében „*Adatok Erdély juhtenyésztésének multjából*” című cikkelyemben. Dr. Rodiczky Jenő „A juhtenyésztés mult és jelen iránnyairól” című 1914-ben megjelent könyve 20-ik oldalán olvasom, hogy: „Az újabban megnevezett nyájból” gróf Eszterházy János udvartanácsos, az 1810—1815. közötti időben obrázsai és gyalui erdélyi birtokaira is küldött tenyészanyagot. Mindkét nyáj a gróf halála után, 1840-ben szétosztott. Az erdélyi részek merinostenyésztésére jelentősebb volt báró Bánffy Dániel borsai nyája, melyből Zsibó, Drág, Hadad, Bun, Gernyeszeg, Sárospatak stb. vásároltak. Ezt a nyáját báró Wesselényi vette meg 1852-ben.” A forrás, melyből ezek az adatok származnak, nincs megjelölve.

Borsára 1825-ig innét szerezte be a kosokat az akkori erdélyi merinos nyájak legnagyobb része: Zsibó, Drág, Hadad, Bun, Vajdakamarás, Gernyeszeg, Sárpaták; úgyszintén a báró Bruchenthal féle birtokokban is Borsáról beszerzett kosokkal hágattak. Az anthrax pusztítása miatt 1852 ben el kellett adni a törzsnyáját. Ifj. báró Wesselényi Ferenc vette meg és átvitte Drágba.

Merinos nyájak voltak: *Szamosfalván* — báró Jósika Lajos, — *Válaszuton* báró Bánffi Albert, — *Bonchidán* — gróf Bánffi József, — *Mezőörményesen* — gróf Bánffi Dénes, — *Alamoron* gróf Teleki László, — *Görcsönben* — br. Wesselényi Miklós birtokán. — A legnagyobb nyáj a *zsibói* volt, szintén báró Wesselényi Miklósé. Az 1882-ik évi első kolozsvári tenyészállat kiállítás alkalmával még láttunk merinosokat a szamosfalvi nyájból.

Adataim szeriut az utolsó merinos nyáj Ugron Sándor electoral negretti jellegű nyája volt *Mezőzáhon*, Torda-aranyosmegyében. 1886-ban még létezett a nyáj. Nem sokára azonban ez is megszűnt — 1892 — Mindenütt újból a curkánjuh foglalta el a merinosok helyét. A fajta csere, vagy az átkeresztelés nem sikerült. A merinosok nem váltak be Erre a szándékolt fajtacserére is talál, amit *Pethe Ferenc*¹¹ könyvében a magyar juh hasznáról ír.

„A magyar juhnak egyáltalában másképpen veszi hasznát a mezei gazda, mint az úgynevezett birkának. A magyar juhnak a haszna tej, gyapju, bőr, hús, bárány és trágya. A magyar juhból, a jó fajtából be lehet annyi hasznót, gyapja megjavítása után hajtani, mint a legjobbik fajta spanyol juhból. Most, kis mezei gazdaságon gondolkodom a posztókézművekről is, de az erszényről inkább gondoskodom, tejet, vaját, sajtot, gyapjut, juhbőrt, báránybőrt, húst, faggyut, bárányt, trágyát, mindent számba veszek akkor, mikor a 40—50 ezer birkával birtokos nagy földesur csak a finom gyapjura fordítja min-

¹¹ „*Pallérozott mezei gazdaság*” kiadta a *Nemzeti-Gazda-Hivatal* Bétsben 1814-edik Esztendőden.

den táradtságát, mivel a gyapjura való gondoskodással magával sokkal kevesebb családtságnak lehet tárgya, mint ama sokfelé kapó állapotban, a mindennapi haszon bevétele körül. — Szegénynek a Házában: magyar juh, a gazdagnak birka jobb.“

* * *

Azt a körülbelöl 100 évre terjedő korszakát a juh-tenyésztésünknek, melyről most szólok, a merinosjuhok behozatalán, elterjedésén és eltűnésén kívül egy más, felette érdekes körülmény teszi még érdekesebbé: az *angol húsjuhok meghonosítása* körül kifejtett erőlködése tenyésztőink valóban legintelligensebb részének

Két ízben jövének be hozzánk az angol húsjuhfajták. Az első invazionak a nagyérdemű Paget János volt a vezetője, rendezője az elmúlt évszáz ötvenes éveiben.

Ugy tudom, hogy abban az időben a fehér fejű-lábú, hosszúgyapjas fajtabeli kosok hozattak be a curkán juhok nemesítésére. Paget birtokain és másut is *Lincoln* kosok szerepeltek. Szerepük azonban rövid ideig tartott és kevés nyomot hagyott hátra. Egy pár nyájban azonban még a nyolcvanas években is látni lehetett a *Lincolnokra* emlékeztető fejformával és finomabb, fényesebb gyapjával kiváló juhokat; erről meggyőződtem 1885-ben a gróf Teleki-féle szengyeli nyájban.

A második invázio 1889 ben kezdődött; 1893-ban vált nagyméretűvé, 4 – 5 évvel később azonban már majdnem megszűnt.

A kolozsmonostori gazdasági tanintézet juhnyája alapításának első évében nagyon tanulságos volt. A zöme curkánjuh volt, ezek mellett tartottak merinosokat és cigajákat; hazai fajtáink tehát mind képviselve voltak. Minthogy pedig a curkánok javítására hosszúgyapjas *Lincoln* és fekete fejű-lábú rövidgyapjas *Oxfordshiredown* kosokat is tartottak,¹² ezeket az angol húsjuhokat is megismerhették

¹² 1871-ben vásároltam ezeket az igazgatóság megbízásából Porosz-Sziléziában.

a tanulók. Ezekkel a juhokkal való keresztezés csak addig tartott, míg a kosok elpusztultak. Ivadékaikat 1881-ben mind kimustrálták 1892-ben újból kapott angol juhokat a nyáj; 2 *Cotswold* kos keresztezésre. 1894-ben pedig ismét 2 *Cotswold* kos küldetett Mindezek azonban eltűntek.

Az angol húsjuhokkal más nyájak is próbálkoztak, főként 1883-ban és ezután pár évig. 1883-ban ugyanis a kolozsvári második tenyészállat kiállításon szép gyűjteményt mutatott be *Rosenthal Alfréd*, budapesti importőr. Ekkor kerekedett újra kedvük curkán tenyésztőinknek a keresztezésre. Báró Bánffy Ádám *Válaszútról* azonban már 1882. küldött a kiállításra *Southdown* és *Oxfordshiredown* keresztezéseket 1883-ban pedig ugyancsak báró Bánffy Ádám *Southdown*, *Hampshiredown* és *Cotswold* keresztezéseit mutatta be. A harmadik kolozsvári tenyészállatkiállításra — 1884-ben — Béli Tivadar *Bodoláról* küldött *Cotswold* × erdélyi juhokat, gróf Teleky József pedig Sárpatáról *Lincoln* × erdélyi vértüeket. 1887-ben, a Deésen rendezett ötödik kiállítás alkalmával Simon Kálmán *Somkerékről* és M.-Kajánból küldött *Cotswold* × erdélyi félvér juhokat. A hatodik kolozsvári kiállításon — 1888. — báró Bánffy Györgytől *Szilágy-Nagyfaluból* *Hampshirei* keresztezéseket láttunk. 1888. után már nem mutatkoznak angol húsjuh keresztezések kiállításainkon. Eltűntek azokból a nyájakból is, melyeket felemlítettem és a többiekből is, a hol még voltak.

A szóban levő korszak legrövidebb ismertetése is hiányos lenne, ha nem szólanék a *Frizjuhokról*, a *Romaszkanjuhokról* és a *Karakulokról*.

A frizekkel báró Bánffy Ádám próbálkozott 1885-ben *Válaszúton*, a curkánjuhok tejelése fokozására. Halála után bérlők kezébe került a nyáj, kik a frizkeresztelésű juhokat már 1887-ben eladóvá tették, azt bizonyítva ezzel, hogy továbbtenyésztésüktől hasznót nem remélnek. A választói frizvérű juhokból néhány darab *Szentbenedekre* is került, gróf Kornis Viktorhoz, de nemsokára onnét is eltűntek.

Újabb időben több helyt kísérleteztek és kísérleteznek a frizekkel. Ezekről alább fogok megemlékezni, a *keresztezésekről* szóló fejezetben.

A *Romaszkan* juhok szerepe juhtenyésztésünkben rövid időre terjed. Ezekkel a Hampshiredownokkal (Hordenkan báró Romaszkanál) keresztezett — javított — curkánokból először a kolozsvári gazdasági akadémia kapott 1881-ben néhány koszt, a régi curkánnyáj nemesítésére. Később egy nagyobb koscsapat küldetett ugyanoda a kormány által, a nagyobb tenyésztők rendelkezésére és a köztenyésztés céljaira. Ez a koscsapat azonban anynyira egyformátlan volt, hogy belátó tenyésztőink nem tartották célszerűnek egy *még nem egyformásodott törzsből* származó kosokat vásárolni nyájuk javítására. Néhány nagyobb tenyésztő kapott ebből a koscsapatból; a legtöbb darab Beszterce vidékére került.

Hivatalos kötelességemé tétetett a szóban levő koscsapatot megbírálni. A feladatom kényszer volt, mert a 40 darabból álló csapatot három csoportba kellett szétosztanom. Az egyik csoportbeliek testformára és gyapjúra határozottan *Hampshiredown jellegűek* voltak. A második csoportbeliek formája, gyapja *tisztavérű curkán volt*. Csak a harmadik csoportbeliekről lehetett megállapítani, hogy a Hampshiredownvér, megjavítva a rackajuh testalkatját és gyapját, curkán nyájaink nemesítésére alkalmas típust létesített. Mindezek miatt nem ajánlhattam a küldött Romaszkanokat nemesítő anyagnak.

Nagyobb nyájaink közül csupán báró Bánffy Ernőnél — *Kolozsborsán* — szerepeltek a Romaszkanok számottevő módon. Az 1888. évi hatodik kolozsvári tenyészállat kiállításon láttunk még néhány „Romaszkanal keresztezett hazai juh” Borsáról. Eredeti kos később oda se szereztetett be és ezért felettte elhigult a Romaszkan vér. Némi nyomát azonban sok juhon — fej, gyapju — megállapíthattam még, amikor 1895-ben alkalmam volt a nyáját megsejlelni.

A hivatalos és nem hivatalos „nagydob” hatására a Ro-

maszkánok nagyhirre vergőttek, kevés idő multával azonban nálunk — feledésbe mentek.

A *karakulok* iránt abban az időben kezdettek juh-tenyésztőink érdeklődni, mikor a külföldön és nálunk is mindenkinek szép, hosszú „*perziáner*“ kabát kellett, — mert ez volt a divat. A *leipzig*i vásáron rohamosan emelkedett ezeknek a prémeknek az ára. Juhtartásunk haszna pedig ugyanakkor nagyon kétségessé vált a *gyapjú árának folytonos esése miatt* — körülbelöl 30 évvel ezelőtt.

A boszniai kormány egy nagyobb törzset importált a *livnói* mezőgazdasági állomás részére a kövérfarkú juhok csoportjába tartozó karakul fajtából, mely a régóta híres apró göndörfürtű, fényesfekete *perzsiai* és *asztrakáni* bárányprémek nagyrészét szolgáltatatta és adja ma is.

Egy-egy kis törzs karakult kapott tiszta tenyésztésre és keresztezésre a szilágysomlyói és a lugosi földmives iskola. A kolozsvári gazdasági akadémiához is kerültek karakulok és néhány tenyésztőnk is vásárolt kosokat és anyákat is a curkánjuval való keresztezés céljából.

A karakul színre, gyapjura, testformára nagyon hasonlít a mi fekete curkán rackajuhunkhoz. A hosszú farktöve a mi legelőinken is elszélesedik, *elzsirosodik* (kövérfarkú juh lévén); rosszul tejel és lassan fejlődik. A bunda fekete színe nem fakul meg annyira a nyírás közeledtével, mint a mi rackáinké.

Szép eredményt, sok hasznót reméltünk a keresztezéssel elérni. Néhány nyájból igen szép báránybőrök kerültek a piacra. Ezeket azonban Leipzigba kellett küldeni festésre, préselésre. Különben nem adták meg a szücsök, a prémkereskedők illő árát. A keresztezők elkövették azt a hibát, hogy a fehér nyájra is rábocsájtatták a karakul kosokat. És nem számoltak azzal, hogy a karakul lerontja a tejelés dolgában és fejlődés dolgában már elért eredményt. Azzal sem számoltak, hogy a divat szeszélyes, változó. — Már jó néhány év óta senki sem vágyik perzianer kabátra, asztrakán prémre. A ka-

tonaság szükségletét és igényét teljesen kielégítik a fekete curkán és cigája báránybőrök. Azt hiszem nem tévedek, ha megállapítom, hogy a karakulok számláját is tapasztalatban gazdagodva, de a remélt haszon nélkül kell lezárjuk.

Megemlítem, miszerint Ausztriában és Németországban is ajánlották a karakulokat. Az eredményről nem tudok beszámolni A „Deutsche Landwirthschaftliche Presse“ 1922. évi május 13-iki számának hirdetési között olvasom azonban, hogy a *hallei* egyetem állattenyésztési intézete legjobb leszármazású tenyészkosokat ajánl karakul törzstenyészetéből Ugyanezen lap 1923–20-ik számában pedig megjelent az adriai *Brioni* szigetén *P. Kupelwieser* birtokán levő karakul nyáj képe és rövid ismertetése.

* * *

Nem akarom juhtenyésztésünk multjának ezt a rövidrefogott vázlatát befejezni egy pár — ha nem is nevezetes, de mindenképpen érdekes — adat ideiktatása nélkül.

Az erdélyi részek *gyapjúkivitelének* számottevő része volt az a cigája gyapjú, mely a már fennebb említett brassói gyapjúmosókból kikerült. Az elmúlt évszáz ötvenes éveiben egyedül Brassóban 20 gyapjúmosónál több működött, 200–300 munkásnak adva kenyeret 5–6 hónapra át.¹³ Ezekből került ki az a 20–22 ezer b. mázsa mosott cigája gyapjú, mely nagyobbára Budapest és Bécsen át külföldre vitetett.

A szóban levő korszakban még nagyon sok juhot vágtak le nálunk *csupán a faggyuért*. A brassói ipar és kereskedelmi kamara 1852. évi jelentésében olvasom, hogy egyedül Brassó környékén 10 „*Sahana*“ működött 300 munkást foglalkoztatva s ezekben október és november folyamán 100.000 juhot és kecskét vágtak le körül belől 11,000 b. mázsa faggyut főzve ki belőlük, a megmaradt húst 2 krral árulva fontonként a szegény népek-

¹³ Bericht der Handel und Gewerbekammer in Kronstadt. 1878–1879.

nek. Emlékszem jól, hogy 1869-ben Kolozsvárt is volt még egy ilyen faggyufőző.

Pethe Ferenc, már említett könyvében írja, hogy „*nevetséges, de igen okos mesterséget*“ tanult gróf Torockai Pál udvarbirájától Torockón. Mivel ma talán sehol sem praktizálják ezt a mesterséget, leírom, mi az.

„A magyar juh . . . színére nézve többnyire fehér; de van fekete is elég . . .“ írja *Pethe*. „Van azonkívül kék gyapjújú, vagy feketével egyveleges fehér, melyet világszerre *Muszkabárány* nak hinak; jöllehet Magyarországra Erdélyből, Hátszeg vidékéről és Torotzkó környékéről került. Ez néhanapján még becsesebb, mint a fekete, mert a legelső gavallérok is megviselik prémnek . . . Az ilyen bőrből nem utolsó hasznót hajtanak bé az Erdélyi kék nyájjak, kivált a gondos gazdák szorgalmatosságok mellett, a kik az ilyen bőrt szebbé tudják tenni egy nevetséges de igen okos mesterség által . . . Tart a juhász egynehány vászon báránköntöst készen, és mikor a juhok ellenek, mihelyt a juh a szép szőrű kék bárányt jól felnyalja, a juhász a bárányt felöltözteti, úgy, mint a majmot szokták, a rea terített köntöst a hasán jó sűrűen és elég feszesen megkötözi. Így a bárány szép kondor (göndör) gyapját nem rángatják el a bokrok a legelőn, nem motskolódik el, s a mi legszebb, a gyapjú lefekszik és úgy nő tovább kondorodva, 2—3 hétig, mikor osztán megölik és megnyuzzák.“

CURKÁNJUHUNK ÉS CIGÁJAHUNK.

I.

Az Erdély minden vidékén otthon levő ősi *curkán* fejősjuhra, valamint az egészen és jól meghonosodott *cigája* fejősjuhra éppen oly szükségünk lesz a jövőben — ki tudja még meddig — mint a milyen, nélkülözhetetlen és hasznos volt a múltban. Kétségbevonhatatlanul megállapítható lévén, hogy cigájaink behozatala és elterjedése nem „véletlenül” történt hanem, bizonyos fontos gazdasági okok következménye volt: juhtenyésztésünk jövője szempontjából nagyon nagy figyelmet érdemelő kérdés, hogy: *melyik lesz hasznosabb a két fajta közül; melyiknek tenyésztését igyekezzünk okkal-móddal való ajánlással előmozdítani?*

Későbbre halasztva a curkánjuh és cigájajuh fajtani ismertetését, ezen a helyen csak azokról a tulajdonságokról fogok szólni, csak azokat a körülményeket fogom felsorolni, melyek az imént feltett kérdést eldönthetik.

„Az erdélyi rackajuh” cím alatt a „Magyar Föld” 1882. évi 60—61. számában közöltem először mindazt amit „a rendelkezésemre álló szakirodalom feljegyzéseit magánúton gyűjtött adataimmal egybevetve” közölhettem.

„A cigájajuh”-ról szóló első tanulmányomat a „Mezőgazdasági Szemle” 1885 XI. füzetében közöltem. Kénytelen voltam ennek a közlésnek bevezetésében kifakadni azért, mert „...szorgos utánjárásom dacára sem sikerült felfedezni valakit, ki a cigájajuhról magyarul valami érdemlegest írt volna és ... mert a rendelkezésemre álló

német irodalomban cigájajuhról megjelent közlemények vagy alapjában vagy a részletekben hibásak . . .“

A rendelkezésemre álló román irodalomban két munka foglalkozik szakszerűen a racka-curkán és a cigájajuhval. Az egyik „*dr. George Maior*“ *Rentabilitatea economiei de vite în exploatațiunea mare*“ 1889-ben jelent meg — București. — A másik munka „*Constantin D. Dițescu* *Studiu asupra oilor țigăi și țurcană ca producătoare de lapte*“; mind a két író hivatkozik a cigája juhról írt tanulmányomra és különösen Dițescu könyve sok érdekes és értékes adatot tartalmaz.

1882 illetőleg 1885 óta folyton foglalkozom a szóban levő két juhajtával. Sok nyáját megszemléltem, sok száz juhnek vizsgáltam apróra bundáját; tenyésztésükkel is foglalkoztam; az erdélyi nevezetes posztógyárak véleményét sokszor megkérdeztem, megmutatták gyapjú készletüket és megbeszéltük a termelés dolgát. Megbízható adatokat és gyapjú mintákat igyekeztem folyton beszerezni. több alkalommal országszerte küldött kérdőívekkel, a tenyésztőktől, a gyárosoktól azokat is megkérdezve kik kevés juhval bibelődnek s otthon fonják, szövik a gyapjút.

Gyapjú mintákat szereztem Moldvából, a Dobrudzásából, Bessarábiából, Bulgáriából, Oroszországból.¹⁴

Ilyen módon felkészülve állítom szembe curkánjuhunkat cigájajuhunkkal, igazságosan mérlegelve mindazokat a tulajdonságokat, melyek alapján mind a két fajta gazdasági és tenyésztési értékét megállapítani kell. Ez a mérlegelés azonban csak akkor lesz helyes, ha arra is gondolunk, amit a jövő, talán a közel jövő magával

¹⁴ Ezekből a mintákból állítottam össze, azokkal együtt, melyeket a megvizsgált juhokról lenyírtam a kolozsvári gazdasági akadémia — merem állítani — páratlan cigája és curkán gyapjúgyűjteményét kiegészítve a gyűjteményt juh és báránybőrökkel, fonalakkal és szövetekkel. A különböző országok és vidékek nagy mintái talpas kirakatüvegekbe, a bunda felszínét, a fürtöket, a hullámosságot stb. tulajdonságot ugyszintén a különböző gyapjú hibákat feltüntető, 1—2 tenyéryní nagy minták üvegfedelese dobozokban voltak, vannak elhelyezve. Csak ilyen gyűjteménnyel lehet gyapjuismeretet eredményesen tanulni és tanítani. Az ujnői széles üvegekbe elhelyezett kis minták, csak a kész szakértőt informálják.

hozhat. Egész gazdasági életünk és ebben mezőgazdaságunk is olyan kerékvágásba juthat, mely az előrehaladást lehetővé teszi. Ujra a világforgalomba fogunk kerülni, aminek hatását a gyapjú dolgában fogjuk legelőbb érezni.

Az 1895. évi állatszámolás adatai szerint a 15 erdélyi vármegyében talált 1.650,662 juh 50-45%-a közöslegelőre járt, tehát a kevés juhval bibelődő gazdák kezében volt. Ez a százalék ma, a birtokok és a volt nyájak elaprozódása folytán bizonyára nagyon megnövekedett. Ezzel a körülménnyel is okvetlenül számolni kell és tekintettel erre nem mulaszthatom el már itt megjegyezni, hogy jó cigája juhok tenyésztése, egy jó nyáj összeállítása és jóságának fentartása, nagyobb gondot okoz, több utánajarást kíván és kívált, alaposabb gyapjúismereteket kíván, mint jó curkánjuhok tenyésztése.

Cigajaink éppen olyan edzett, az időjárás viszontagságait jól tűrő juhok, mint a curkánok. Erről legelőbb 1889-ban volt alkalmam meggyőződni, amikor — amint már említettem — határzár miatt a brassómegyei nagy nyájak nem mehettek át vándorutjokra a határon és mintegy 10.000 darab a mezősegi Őrke, Csán Egerbegy és több más község határára került télire. Egy 2000 cigajából álló nyájból vásároltam akkor 40 darabot a kolozsvári gazdasági tanintézet részére. A nyáj egész nap künt legelt a csikorgó hidegben és éjjel is szabadban hált, csupán a szél járása ellen védve egy tengeriszárból készült szárnyékkal. Mindennek dacára a juhok egészen jó husban voltak s ha nem láttam volna nehezen tudtam volna elhinni, hogy csupán a részben hóval takart legelő száraz fűveivel és azzal a pár marék szénával kell beérniök, melyet kétszer kaptak napközben. Háromszékvármegye orbai járásának gazdasági tudósítója közölte velem annak idején, hogy az ottani juhosgazdák egybehangzó állítása szerint a cigaják — a *berkék* — jobban türik a *Nemere* fagyasztó leheletét, mint a curkánok. A szél felforgatja ezek hosszúgyapjas bundáját és így a bőrhöz férközik, míg a cigaják rövid tömött gyapján nem tud áthatolni.

Több hétfalusi juhosgazda 2000 – 4000 főnyi nyáját különböző időben megszemlélve meggyőződtem arról, amit a gazdák határozottan állítottak, hogy az ugyanazon legelőre járó és téli ellátásban részesülő cigáják mindig jobb állapotban vannak, hamarább javulnak, jobban feljavulnak, bárányaik gyorsabban fejlődnek a curkánoknál. A kolozsvári gazdasági akadémia juhászatában is azt tapasztaltam, hogy a curkánokkal egy nyájban járó cigáják serényebben legelnek, étkesebbek, hamarább gyarapodnak, mint a curkánok. Mindezek alapján az a meggyőződésem, hogy a cigájákban olyan anyaggal rendelkezünk, melyből nagyobb igényeknek is megfelelni tudó *húsjuhot* lehet majd kitenyészteni. Tiszta vérben, megfelelő kiválasztással- felneveléssel- takarmányozással, vagy pedig a színre és gyapjúra feltűnően hasonló feketefejű Southdownnal való keresztezés segítségével. Majd, később valamikor.

Hogy a cigájajuh jó húsjuh anyag dr. *Oscar Herzog* is kiemeli „*Die Schafzucht in Ungarn*“ című könyvében. *B. Bergner* pedig azt írja,¹⁵ hogy a cigája húsa kiválóan finom. *Dr. G. Maior* is ugyanezt írja fennebb megjelölt könyvében. Ugy szintén *C. D. Dițescu* is említi, régi feljegyzéseket idézve „*Studiu*“-jában, hogy különösen a *fekete* cigáják húsát becsülték sokra a szultánok konyháiban. A *somogyszentimrei* földműves iskola részére 1900-ban vásároltunk 100 anyából és 4 kosból álló kis nyáját. 1896-ban a következőket közölte velem, egyéb adatokon kívül az iskola n. igazgatója: „... a báránysok 3 hónapos korban eléri a 15 kg. súlyt és ha hizlalva lesznek 5 hónapos korukban 30 kg. súlyt is el lehet érni. Hibája talán e fajtának, hogy sok benne a kövérség, de mindamellett nem faggyúszagú. Húsa oly kellemes és jó ízű, hogy vendégeim nem győzték eléggé dicsérni, még az abból készített levest és levesbe főtt húst is kitűnőnek mondták. Tudomásom van arról is, hogy a ki-

¹⁵ „Romänien“ Breslau 1887.

mustrált öreg kosok vastagabb hussal biró részeit kádarakuti mészárosok marhahús gyanánt mérték ki és a kik vették és ették újból küldöttek olyan húsert...“ — 1908-ban 6 darab 1 éves hizlalt cigája ürüt vágattam le a kolozsvári gazdasági akadémián. A pontos mérések főbb adatai a következők: *élősúly* átlagosan 373 kg., *tiszta hússúly* kizsigerezés után, tüdő, máj, vesék és faggyú nélkül átlagosan 183 kg, *faggyúsúly* átlagosan 34 kg.

Tejelés dolgában a cigáját éppen olyan hasznos juh-nak tartom, mint a curkánt annak dacára, hogy a cigáját és a curkánt is jól ismerő nagy nyáju hétfalusi juhsgazdák a cigájának adnak előnyt és az alább közlendő néhány adat is a cigáják jobb tejelése mellett bizonyít. Az egyes nyájak fejési eredményének összehasonlításában nagyon óvatosnak kell lenni: számításba kell venni a nyáj minőségét, a legelő viszonyokat, a sajtkészítés módját, a tejfeldolgozás mikéntjét stb.

A hétfalusi cigája nyájak a tejelési idő legnagyobb részét jó havasi legelőn töltik; nemcsak turót, sajtot, hanem több, másféle tejterméket is készítenek a tejükből. Nagyon gyönyörködtem, 1890 decemberben *Forizs Mihálynál* Tatrangon, a tágas, pince polcain és földjén szép rendben elhelyezett azévi tej „*kölcség*“-ben és azután kiszámítottuk a Forizsné asszony által pontosan vezetett szállítási jegyzékek — részben rovások segélyével, hogy 600 fejős anya után 2930 oka *kaskaval sajt*, 698 oka *tömlő-turó*, 210 oka *bödönbegyurt orda* és 138 bödön — 18 okás — *sóstej* volt az 1890 évi eredmény. *nem számítva azt a kölcséget, amit 12 ember* (pakulárok stb. 1500 juh mellett) *egész nyáron megevett*, 1 okát 136 kilógrammnak véve a felsorolt kölcségből esik egy fejős anyára: 4 kg. *kaskavalsajt*, 15 kg. *turó*, 050 kg. *orda* és 5 kg. *sóstej*.

Forizs cigája nyáját kétizben is megszemléltem, juhvásárlás céljából 1890 nyarán a brassói havasi legelőkön, de a fejősök között curkánokat nem láttam. Ennek

dacára sem lenne helyes a felsorolt eredményt — egészen eltekintve a 12 ember által elfogyasztott „költség“-től — például a jól kiválasztott küküllővári curkán nyájak,¹⁶ a juhász számadó által beadandó 7 kg. sajt általánnyával összehasonlítani. Ugy szintén az sem lenne helyes, ha a kolozsvári gazdasági akadémia 1890 évi „Évkönyv“-ében foglalt azt a kijelentést, hogy: „négy évi időközben tett összehasonlításból azt a következtetést vonhatjuk, hogy tejelésben a racka és cigája között lényeges különbség nincs“ kritika nélkül *kérdéstdöntőnek* vennők: azért, mert a régi nagy racka nyáj jól kitenyészített volt, az ezzel egy legelőre járó 30–40 cigája pedig 4 év előtt vásároltatott, tejelésre való tekintet nélkül.

C. D. Dițescu Stúdiu-jában közli, hogy 30 cigája átlagosan 71·98 liter, 30 curkán pedig átlagosan 64·14 liter tejet adott egész fejési idő alatt. A 30 cigája közül 17 adott az egész fejési idő alatt 70 liternél több tejet, 90 liternél többet 6 adott, a legtöbbet pedig 127·35 litert a 3-ik számútól fejték. A 30 curkán közül 11 adott 70 liternél több tejet, 90 liternél többet 4 juh adott, a legjobb fejős a 11-ik számú volt 111·58 literrel. Ezek a számok bizonyítják s ezért közöltem azokat, hogy a curkánokból is lehetne, megfelelő kiválasztással, a frizkeresztezésekkel vetélkedő¹⁷ tejelőtörzseket előállítani. A cigáják még jobb anyag ilyen cél elérésére.

A kolozsi állami birtok cigája nyája 1890 elején alakított és 1900 óta gondos kiselejtezéssel tenyésztetett *Turcsa Imre* intéző által. 1908-ban 470 juhot fejtek. 1907-ben 206 fejési nap alatt kapott tejből 10·3 kg. sajt és 1·5 kg. orda készített, 1908-ban pedig 169 fejési nap után 9·3 kg. sajt és 1·6 kg. orda volt az eredmény. A bárányozás ideje febr. 15., márc. 15. Eze-

¹⁶ *Hadviger A*: „Tanácsadó fiatal gazdák részére.“ Erd. Gazd. Egylet könyvkiadó vállalat 45-ik füzet.

¹⁷ A kecskeméti földmíves iskola frizvérű cigája-racka anyát 4 évi átlagban 80 liter tejet adtak. Lásd: „*Állattenyésztési és Tejgazdasági Lapok*“ 1911. dec. 10. száma.

ket az adatokat a kérdőívre válaszul Turcsa Imre intéző volt szíves közölni velem 429—1908. szám alatt.

Ifj. Lészai Ferenc az Erdélyi Gazda 1895—11. számában részletesen ismerteti 228 fejős juhból álló, jól kitegyesztett racka nyájának 1895. évi fejési eredményét megjegyezve, hogy a legelő a július—augusztusi tartós szárazság miatt nagyon lesült. Az 5 hónapi fejési idő alatt 1 juhra esett 51·87 liter tej; 1 kg. sajt előállítására kellett 6·6 liter, 1 juhra tehát 7·7 kg. sajt számítandó. *A kolozsvári gazdasági akadémia* hivatalos adatai szerint a 122 fejős anyát számláló racka nyáj 1910. évi fejési eredménye 1 juhra 61·8 liter tej volt, 182 nap fejésidőben. 1 kg. csemege-sajt készítésére kellett 6·91 liter tej és így 1 fejősre 8·8 kg. sajt esik.

A közölt adatok közül csupán a kolozsi cigájákra és a gazdasági akadémia curkánaira vonatkozó adatokra hivatkozva: nyugodt lélekkel állítom, hogy a cigája juh *tejelés dolgában bátran versenyre kelhet* a curkán juhval.

A szóban levő két juh fajta hasznosságának a *gyapjútermelés* szempontjából való mérlegelését utoljára hagytam. Azért, mert a kérdésnek ez az ága bonyolult lévén, sok mindenre kiterjesztendő figyelmet kíván.

Mindenekelőtt közlöm, hogy gyapjút feldolgozó gyárainktól, körülbelül 35 év folyamán ismételtelen kapott információk tanúsága szerint, az *erdélyi termelés nem tudja gyáraink* cigájagyapjú szükségletét fedezni. Ugyanilyen értelemben informáltak az idén is a legjelentősebb gyárak. Érdekesnek tartom ezen a helyen közölni a hírneves brassói *Scherg és Tsa* gyárnak a következő sorait: cigája gyapjú szükségletünket ezidőszerint még nem tudjuk a belföldön beszerezni *ennek a gyapjúnak árai azonban manap olyan magasak, hogy termelése előreláthatóan annyira fokozódni fog, hogy belföldi gyáraink szükségletét, 2—3 év multával fedezni tudja.*“

A cigája juhok bundáját *csupa gyapjú* szálak alkotják és ezek a szálak *fodrosak*, hullámosak, jól láthatóan vagy csak elmosódottan, de hullámosak. A cigája gyapjú

tehát valódi gyapjú, olyan gyapjú, mint a merinos juhok gyapja, melytől finomságra, rugalmasságra, tapintatra¹⁸ fényre, hullámosságra, most ugyan még feltűnően különbözik, de megfelelő kiválasztással avagy helyes keresztezéssel — a fajtajelleg hátránya nélkül — ahoz nagyon hasonlóvá¹⁹ tehető. A cigája gyapjából a gyáripar és a háziipar is közönségesebb (kevésbé finom) minőségű nagyon jó posztókat, egyéb szöveteket és kötött árukat készít. Kalapiparunknak pedig a cigája báranygyapjú, mással alig pótolható nyersanyaga.

Curkán juhaink bundáját hosszú, többé kevésbé durva szőrszálak és az ezek között nőtt finomabb, rövidebb pehelyszálak alkotják. A curkán gyapjú tehát *kevert gyapjú*, igazában inkább szőr, mint gyapjú, mert a bunda tömegének csak kisebb része, a pehelyszálak igazi gyapjú. Curkán gyapjút csak pokróc, takaró, szőnyeg és durva nemezhalina készítő gyáraink fogyasztják nagyobb tömegben. Legtöbbet a háziipar dolgoz fel szűrnek, condrának, harisnyának való durva szövetek készítésére; durva takarók, lombos pokrócok — csergék — előállítására. A kihálófélben levő *gubások* is nagy fogyasztói még a curkán gyapjúnak. A kifésült pehelyszálakból a háziipar puhább tapintatú, de azért mégis vastag, közönséges posztóneműeket és takarókat készít.

Egyik nagy posztógyárunk írja, hogy „... a curkán gyapjú nem alkalmas „divatárúk“ készítésére...” A mi pedig „divatárúk“ tehát keresett áruk készítésére nem alkalmas, az — *a múlté*. Végérvényesen a múlté, mert a curkánok bundájából a szőrt a leggondosabb tenyésztési kiválasztással sem lehet eltüntetni. Gyapjút termő juhokkal való keresztezés útján tiszta gyapjává nemesíteni a a bundát csak a fajtajelleg megsemmisítése árán lehetne, oly hosszú idő alatt, melyet a mai világban bevárni nem

¹⁸ A kemény tapintatú gyapjából készült kelme merev, nem simul a testhez, a puha, szelíd tapintatuból készült ellenben jól simul, puha fogású.

¹⁹ A gyáraink által is nagyon keresett „polos“ vagy „spanca polos“ nevezetű cigája merinos keresztezésű juhok gyapja, finomabb posztók készítésére alkalmas.

lehet. A tőlünk nyugatra fekvő országokban a kevert gyapjas juhok vagy teljesen eltűntek, a mezőgazdasági kultúra előrehaladásával, vagy a „világtól elmaradt“ vidékekre szorulva tengődnek. Siratják a régi dicsőséget.

Hiábavaló minden erőlködés. Aki nyitott szemmel körülnéz láthatja, hogy a városokba özönlő vidéki népből, az is aki letelepedni nem akar — leveti a gubát, a condrát, a harisnyát, a rásaszoknyát, a katrincát és posztóba öltözik, városi szoknyát varr — mihelyt teheti. Az üzletekből kifogytak a lombos pokrócok és a városi háztartásokból is rendre eltűntek; a curkángyapjúból készült szőnyegek helyét a divatos puha, nyirott áruk vagy sodrott papiros fonalból gyártottak, foglalják el . . .

Gyapjútermelés szempontjából mérlegelve két juh-fajtánk hasznosságát, a felsorolt körülmények mind figyelmet érdemelnek, a kérdést azonban a gyapjú *hozoma* — az átlagos nyirósuly — és a gyapjú *ára* dönti el.

Sok év óta gyűjtöm a nyirósulyról és az árakról szóló adatokat; mind régiek, de azért felhasználom, mert meggyőződésemm, hogy a curkán és cigája nyirósuly közötti viszony egyfelől és másfelől a curkángyapjú és a cigájagyapjú ára közötti viszony *nem változott*. A nyirósuly átlaga ma — a háború hatása és a forradalom dulása miatt — valószínűleg kisebb, mint 8–10 év előtt. Az árak nagy mértékben emelkedtek és a mostaniak a valuta viszonyok befolyása folytán annyira ingadozók, hogy nagyon tévedhet aki ezekkel készít előirányzatot a jövőre.

A nyirósulyra a 2 évesnél idősebb *anyák* átlagát veszem számításba. A kosok emelik, a 2 évesnél fiatalabb állatok csökkentik a nyáj átlag nyirósulyát

A kosok száma, de kivált a 2 évesnél fiatalabb állatok száma között pedig nagy eltérés lehet, az egyes nyájokban. A nyájátlag ezért nem olyan megbízható, mint az anyákra eső átlag. Mivel pedig piszkosan — zsirban nyirt gyapjú sulyával számítunk, az összehasonlítás dolgában figyelemmel kell lenni arra is, hogy curkán nyájaink legnagyobb része többet jár poros utakon, poros

legelőkön. mint nagyobb cigája nyájaink, melyek nyár-szakán havasi-hegyi legelőkön tanyáznak. A cigáják gyapja zsirosabb és a bunda szerkezete jobban konzerválja a gyapjúzsirt. mint curkánoké. Az időjárás, az eső azonban elenyésztetheti mindezeket a különbségeket. Ezért lehet számottevően több avagy kevesebb a nyájátlag egyik évben, mint a másikban; a mezőségen, mint a havasok között legelő nyájban. És a felsoroltak adják okát *hidegmosással* valamint *gyármosással* kimutatható súlyvesztés nagy ingadozásainak.

A brassói *Scherg et Comp.* gyár közölte velem, hogy jól kezelt *hegyi* cigája gyapjú súlyvesztése 42—60 százalék, erdélyi curkán gyapjúé pedig 46—60 százalék *jó gyári mosással*. *Papp István* és fiai, szintén brassói posztógyár közölte, hogy I-a minőségű cigája gyapjú körülbelül 43—52 százalékot veszít *hidegmosással*, curkán gyapjú pedig 42 százalékot; gyáriag mosva, melegvízzel, I-a cigája gyapjú vesztesége 62 százalék, curkán gyapjúé pedig 58 százalék. A Scherg és a Papp-féle adatokból kitűnik, hogy a zsirban nyirt cigájagyapjú *gyári mosása* után 36—45% *tiszta gyapjú* marad

A budapesti gyapjúminősítő intézetben megvizsgált, zsirban nyírott erdélyi cigáják bundájának *rendementja* (a szénkénessel tisztára mosott, teljesen száraz gyapjú anyag 17% nedvesség hozzáadásával) 47·6—60·2 volt. A *végghlesi*, N. Kiss Pál-féle cigáják 54·09, a *zsombolyai* gróf Csekonics-félék 51·42; azután a *dobrudzsai* minta 47·83, a *tulceai* — Románia — bunda pedig 46·67 rendementű volt. L. 1889—1900 évi jelentés.

Egybevetve az 1885—1900-ig a Hétfaluban, a nagy juhosgazdák által bemondott számokat: cigájákra 2·20 kg. curkánokra 2·40 kg. *nyájátlag nyirósulyt* kapok — báránygyapjút nem számíva.

A *Scherg & Comp.* gyár volt szives közölni — 1900 XI/28 — hogy 1879 és 1889. *tíz év átlagában a cigája-gyapju* ára 1·40 k, a curkángyapjúára pedig 0·95 korona volt kilógrammonként. A *zentelki gróf Bánffy György-*

féle 500 anyajuhot számláló curkánnyájban 3–4 kg gyapjút nyirtak egy anyáról, 1 éves bárányokról pedig 2·5 kilogrammot, az anyagyapjú az utóbbi évek (1889) átlagában 102·40 korona, a báránygyapjú 118·10 korona volt mázsánként. A báró Bánffy Ernő-féle kolozsborsai curkánnyáj 560 anyából állott 1889-ben; 1 anyára 2·50–3 kg. gyapjút számítottak és a gyapjú ára az utolsó 5 évben átlagosan 78 kor. volt. Hadviger A. fennebb már megnevezett könyvében közli, hogy „a nyírás alá került 833 nagy racka juh után 2·42 kg. volt a nyírási átlag, 290 bárány után 0·7 kg.; az összes gyapjú mázsánként 76 koronáért adatott el (1903.) C. D. Diŕescu Studiujában a cigája anyák nyírási átlagát 2·5 kgra — kosokét 3–3·5 kgra, curkán anyákét 2·5–3–4 kgra becsüli megjegyezve, hogy 3–4 kgrmot csak jól táplált és gondozott állatok adhatnak.

A kolozsvári gazdasági akadémia „Évkönyvei“-ben közölt adatokból az alábbi táblázatot állítottam össze. Ezek az adatok különös figyelmet érdemelnek azért, mert egy leghőn élő egy téli ellátásban részesülő állatokról szólnak és mert megbízható mérések eredményei.

Év	A lenyirt anyák száma		Egy anya adott gyapjút		A gyapjú ára 100 kgr.-ként		A kosok nyíró sulya	
	curkán	cigája	curkán	cigája	curkán	cigája	curkán	cigája
	darab		kilogramm		korona		kilogramm	
1906	200	60	1·87	1·77	115	180	3·45	3·20
1907	180	85	1·98	1·83	100	160	3·35	3·07
1908	146	103	1·88	1·84	110	130	3·40	3·02
1909	144	93	2·00	1·92	115	140	3·38	3·07
1910	134	98	2·00	1·92	130	150	3·28	3·07
1911	130	90	2·17	1·86	116	140	3·38	2·65
1912	135	56	2·27	1·87	110	140	3·25	2·80
1913	217	38	1·87	1·87	110	150	3·00	2·80
1914	217	31	1·84	1·80	115	130	2·86	2·75
Átlag	167	73	1·99	1·56	113·5	146·6	3·26	2·94

A táblázat „átlag“ számsorának tételei szerint tehát a *curkánok* bundasulya 1 99 kgr., a *cigájáké* pedig 1 86 kgr. volt; a gyapjú kilónkénti ára 113 5 korona, illetőleg 146 6 korona volt. Szorozva ezt a két tételt kitűnik, hogy egy *curkán* anyára 2 korona 26 fillér, egy *cigája* anyára pedig 2 korona 72 fillér *gyapjúbevétele* esik. A *cigákra* eső *gyapjúbevétele* bizonyára nagyobb lett volna, ha a *cigája-nyáj* is olyan kitenyészített régi *nyáj* lett volna, mint amilyen a *racka nyáj* volt. (A *curkán nyáj* 40 év előtt alapított. A *cigáják* 1904-ben küldettek olyan *nyájból*, amelyben nem volt miből válogatni — sem tejelésre, sem bunda minőségre.) Ha *cigája* bunda lenyírásához jól értő *nyírok* nyírták volna a *cigájákat* és ha a *cigákra* nem lett volna már 1911-ben a kimustrálás elhatározva²⁰ minek következtében 1012—13-ban a *nyáj* nagyon leapasztatott s egyébként is árvaságra jutott.²¹

A *cigáják bőre* vékonyabb, nem olyan erős, mint a *curkánok bőre*. A *gyapjas cigájabőrök* juhászbunda, *közönséges* bőrbekecsek, *ködmönök* készítésére nem alkalmasak. Erre hivatkozva kevesebbre becsülik a *cigája juh-bőröket* is, a *csak curkánokat tenyészítő vidékeken* lakó *mészárosok*, *szücsök*, *juh-bőrkereskedők*. Mivel megbízható módon akartam erre vonatkozóan is tájékoztatni magamat, már 1897-ben felkerestem a brassói „*Johan Teutsch & Sohn*“ jónévű nagy *szücsáru céget*, mely *cigája és curkán bőrökkel* kiterjedt kereskedést üzött és a *külföldi, főként a leipzig-i nagy cégekkel* is összeköttetésben volt. A cég akkori tulajdonosa diktálása után jegyeztem fel a következő adatokat.

²⁰ Összehasonlítás céljából egy *nyájban* tartott két fajta juh fejése, *nyírása*, *bonitírozása* stb. több gondot, több utánjárást kíván és ad *bojtárnak*, *számadónak és rendelkezőnek egyaránt*.

²¹ A *cigája nyáj* beállítását azért kértem, hogy a két fajta tej- és gyapjútermelését próbára tehessek. A *cigáják* próbáját azonban arra az időre kellett halasztani amikor a *nyáj* az összehasonlítás pontosságát céljából kívánt *létszámot*, a *tejelés* pedig, kiválasztás rendén a kellő mértéket elérni. Külön jártni, fejteni a *cigájákat* addig az ideig nem volt érdemes; fejésenként külön választani pedig nem lett volna célszerű, mivel a *fejést* elnyújtotta és a *nyájat nyugtalanította* volna.

II.

A fajtatan szempontjából vizsgálva curkánjuhainkat és cigájajuhainkat a *legfeltűnőbb különbséget a színre* nézve és a *bundaszerkezetére nézve* fogjuk találni.

A curkánjuh *egyszínű*, a cigájajuh *nem egyszínű*. Ez a megállapítás magyarázatra szorul különben félreértésre adhat alkalmat.

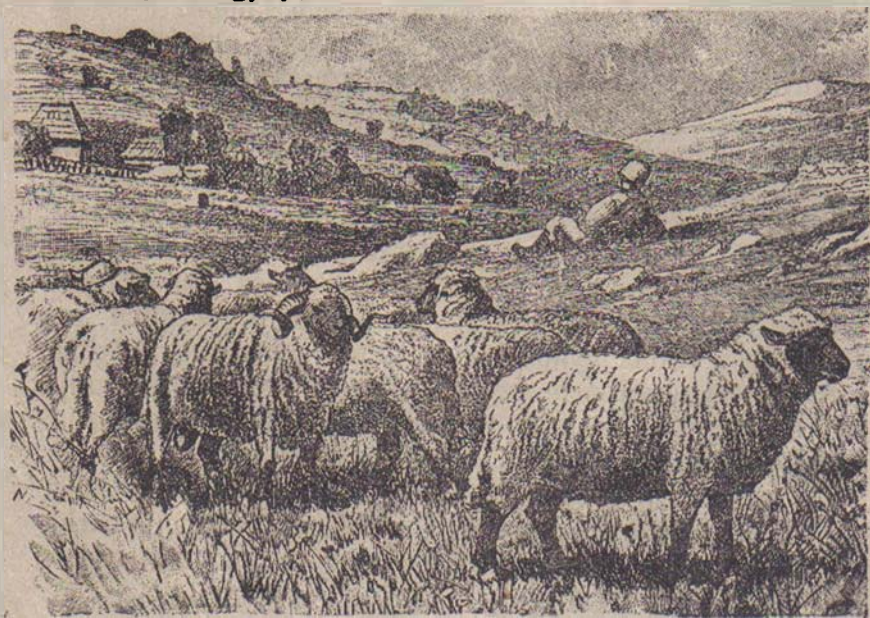
Curkánjuhunk a racka (németül: zackel) juhok nagy fajtacsoportjába tartozik. Valamint a csoport legtöbb fajtája *összeségében*, azonképpen a mi rackánk is *színre* nézve ősi eredeti (primitívus) állapota szerint még mindig *tarka*. Aként értelmezve a tarkaságot, hogy a legtöbb nyájban találunk egészen fekete, egészen fehér és fekete foltos fejű és lábú és szürke állatokat. Színre már egyformásított nagyobb nyájak egészen fehérek vagy pedig egészen feketék. Nagysármáson a Lázár-féle nagy bérleten egy 500 anyából álló fehérszínű nyájat és egy 700 anyából álló fekete curkán nyájat volt alkalmam annak idején megsejmelni.²² Foltos állatot egyet sem láttam.

Jól körültekintő szemmel vizsgálva curkánjainkat könnyen megállapíthatjuk, hogy az *egyszínűség a szabály*, a foltosság — ugyyszólván — a kivétel. Ha kimivelní akarjuk nyájunkat arra kell törededjünk, hogy egyszínű állatok alkossák. A hasznosság kérdése, hogy melyik színt válasszuk. Megfelelő következetes kiválasztással, megfelelő színű kosok használatával aránylag rövid idő alatt sikerül nyájunkat egyszínűvé tenni és ezt állandósítani. Tenyésztőink mindezt jól tudják. Ugyszintén azt is, hogy a fekete gyapjút és a szürke gyapjút a gyáripar nem keresi, mert nem festheti tetszése szerint. És tudja azt is, hogy a házi ipar is csak vidékenként fogyasztja. Napról-napra kevesebbet, mert a fekete-szürke condrát, harisnyát, katrincát napról-napra mind kevesebben viselik.

Cigájainkat vizsgálva egyhamar meggyőződhetik bárki, ha csak néhány nagyobb nyájat volt is alkalma szem-

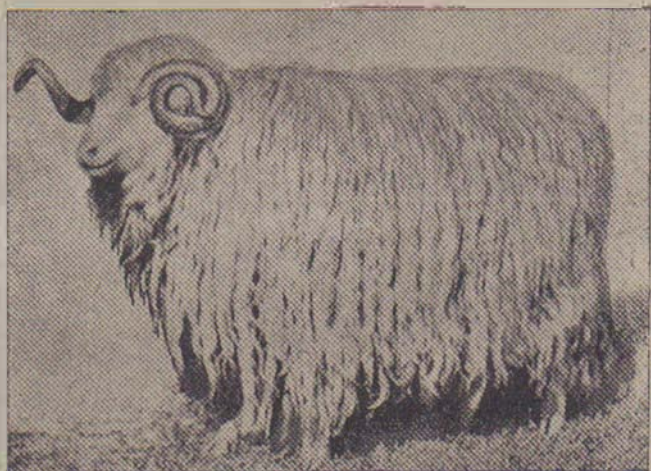
²² L. „Nemzet” 1883—243. sz. „A kolozsvári II-ik tenyészállatkiallítás” c. cikkem.

ügyre venni, hogy az állatok nagyobb részének feje, lába fekete, sötét feketebarna, némelyiknek pedig világosabb sárgásbarna, sárgásszinű. Foltos fejű-lábú vagy éppen fehér fejű lábú cigája aránylag kevés található. Megnyitva az ilyenek bundáját a legtöbbször biztosan megállapíthatjuk a valamely más fajtaival — merinos, racka — való keresztezés. A bunda *fekete*, *fehér* vagy pedig *szürke* különféle árnyalatban, a fehér szálak közé kevert fekete szála mennyisége szerint. Ez a szürkesség — sajnos — nagyon sok cigája bundának számottevő hibája. Olyan hiba azonban, melyet eltüntetni nem nehéz tenyésztési feladat. Kerülve a sok szót, magyarázat nélkül állítom, hogy a gyáripár, a nagykereskedelem részére fehér cigája gyapjút kell minél többet termelni. Erre tekintettel és hivatkozással a már felsoroltakra valamint az 1. sz. képre, megállapodhatunk abban, hogy cigája juhunk *fajtajellege* — **standarja**: *fekete fej, fekete lábak, fehér gyapjú*.

1. kép. Cigája nyáj nyírás előtt.

Cigajaink²⁸ standarjának ezt a megállapítását *Dițescu* a régi királyság cigájaira is elfogadja, külön tárgyalva a fekete gyapjas, a külön fehérgyapjas cigáját. Azt írja ugyanis *Studiu*-jában, hogy a „*a fehér*“ (gyapjas) *cigáják feje* (arca = botul) *fekete, lábai feketék*. Ezeket a csobánok „bucalai“ hívják (az itteni csobánok = pásztorok is. Dr. Sz. Á.) és ezek a *legbecsültebbek, a legszebbek*.“ Felemlíti ezután, hogy találhatók vörhenyes foltokkal tarkázott fejű, fehér gyapjas cigáják is és ezek közül némelyeknél csak az ajkak környéke fekete.

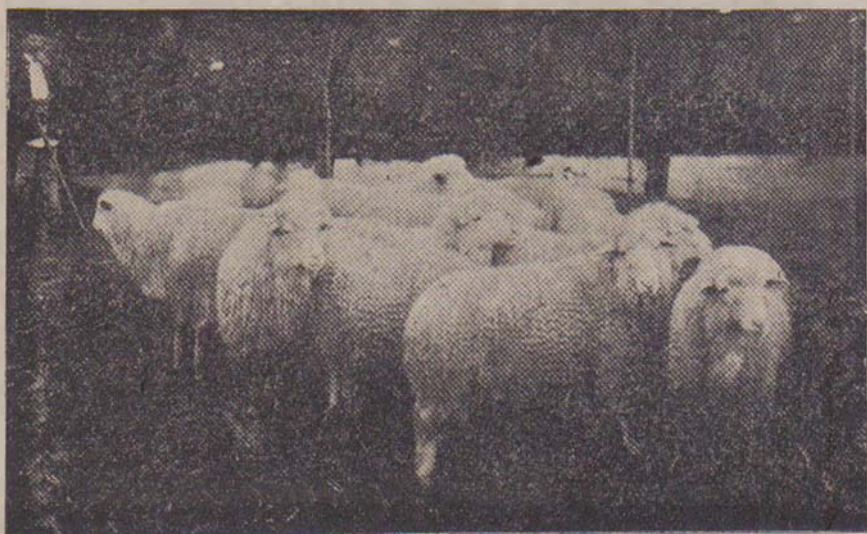
2. kép. 2 és fél éves kos gróf Bánffy György zentelki_nyájából.

A fekete cigájáról megjegyzi *Dițescu*, hogy könnyebben hiznak és húsup a legízletesebb. Annak idején a Hétfaluban gyűjtött adataim szerint, az ottani nagy juhosgazdák csobánai a vörhenyes, sárgás fejű anyákat tartják a legjobb tejelőknék.

A *curkánok bundájának* nagyobb részét²⁹ *szőrszálak* alkotják; csak kisebb része *igazi gyapjú*. A hosszú szőrszálak — *felsőzőrök* — durvák (átmérőjük 60—90 mikro-

²⁸ Szándékosan nem szólok az *egész* cigája fajtáról, mert az oroszországi, a bulgáriai, a görögországi stb. cigájáról kevés adattal rendelkezem.

milliméter, azaz 60–90 ezredmilliméter) fénytelenek; az ezek között nőtt gyapjúsálak — *pehelyszálak* — rövidebbek, finomak (átmérőjük 21–50 ezredmilliméter), szép fényűek. Ezek a szálak — a felszőrök és a pelyhek — csak lazán összefüggő *tincseket* alkotnak. Tehát nem alkotnak igazi fürtöket, mint a merinosok és cigaják bundájának gyapjúsálai. Havasi vidékeink curkánainak bundája — mondjuk: gyapja — hosszabb (20–25 cm.) a tincsek simák — *szálkásak* — (1 a 2 sz. képet); a

3. kép. Szarvatlan kosok Dr. gróf Teleki Domokos úzdiszentpéteri nyájából. sikvidéki, mezősegi curkánok gyapja rövidebb (18–22 cm), a tincsek göndörök — mondjuk — szép fürtösök, miként a 3. sz. képen látható. Sok nyájat vizsgálva azt tapasztaltam, hogy a havasi curkánok bundája pelyhszálakban gazdagabb, ezért tömöttebb s így melegebb, kivált a télen át is a szabadban, csak nyílt félszerekben tartózkodó állatokon

1894-ben történt, hogy a hallei egyetem mezőgazdasági intézete hirneves igazgatójának, dr. Julius Kühne-nek felkérése következtében Hétfaluban vásárolt fehér

gyapjas és feketegyapjas *cigajákat* és Lázár János által ajándékozott fehér és fekete *curkánokat* küldöttem a világhírű *háziállatkert* (Hausthiergarten) részére *Halleba*. Abban a levélben, amelyet dr. Kühne az állatok átvétele után küldött azt írja, a cigajákra vonatkozó megjegyzéseimre válaszul, miszerint meggyőződött, hogy cigajaink feltűnően hasonlítanak az angol *Blackfaced* (feketearcu) juhokhoz színre és gyapjúra, különösen a *Southdownokhoz*, de a bunda szerkezete és a gyapju minősége még nincsen annyira kimivelve.

A milleneumi budapesti állatkiállítás alkalmával pedig az történt, hogy amikor az itteni curkánnyájakból küldött és a Hétfaluban kiválasztott cigajákat akartam a juhokat a bírálóbizottságnak bemutatni, az egyik, elismert szakértő jurytag azzal a csodálkozó kérdéssel fordult hozzám, mielőtt szóhoz juthattam volna, hogy „*hát ezek a Southdownok, hogy kerültek ide?*” megmagyarázva a dolgot juhszakértőm így szólott: „igen? *Ezek azok a bizonyos cigaják?!*” — Ime így ismerte szakembereink egyrésze, anno domini 1896, szűkebb pátriánk, nevezetes gazdasági feladatra hivatott nagy juhállományának, százezreket számláló, értékes fajtáját. Azelőtt is és azután is sokáig — ami nem merinos volt, alig érdekelte a szakértő köröket. De az irányadó köröket sem nagyon érdekelte.

Cigajainkat már 1869-ben megismertem, mint a kolozsmonostori gazdasági tanintézet hallgatója. A Southdownokat pedig néhány évvel később, a proskauai gazdasági akadémia gazdaságában volt alkalmam először látni, ahol a hirneves gyapjuszakértő *Stettegast* igazgató vezetésével praktizáltam a bonítorozást a laboratóriumban és főként az istállóban. Már akkor föltűnt mennyire hasonlít a cigája a Southdownokhoz. Amikor pedig később az 1880-as évek elején, a hétfalusi ezereket számláló cigájanyájakban sok száz állat bundáját volt már alkalmam megvizsgálni és az első kolozsvári tenyészállatkiállításokon (1882 — 1885) bemutatott angol *Blackfaced* szép csoportok között a Southdownok újra szemem elé kerültek — megérett ben-

nem az a meggyőződés, hogy a cigája juhok biztos eredménnyel lehetne javítani, bundáját — gyapját a kultur fajtákhoz hasonlóan kimivelni. Ugyanazon módon, ugyanazzal az eljárással, mellyel a merinosjuhot, a frizjuhot, a Southdown juhot és a többi kulturált fajtákat javítani, kimivelni, formázni sikerült. És amely módon és eljárással a német merinostenyésztőknek végre-valahára sikerült olyan gyapjút előállítani, mely a posztógyapjú magos finomságát a fésűs gyapjú hosszával és egyéb tulajdonságaival egyesíti.

A célhoz vezető úton az első lépés nem lehet más, minthogy *alaposan megismerjük* az anyagot, melyet kimivelni akarunk. Ezért tartom szükségesnek juhaink — főleg cigájánk, — gyapjával, bundájával behatóan foglalkozni, olyan részleteket is figyelembe véve, melyekkel tenyésztőink keveset törődtek.

Megkönnyítendő azoknak a dolgát, akik gyapjú osztályozásra szánják magukat, külön fejezetben fogok hasznos tudnivalókat felsorolni

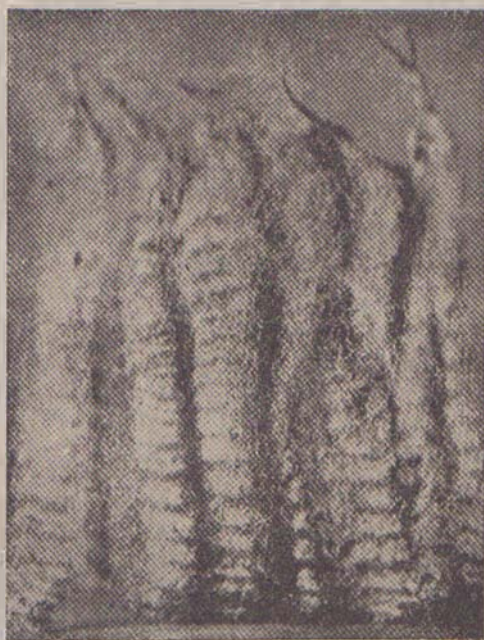
A curkán gyapjút közönséges, durva gyapjúnak nevezik ; a cigája gyapját pedig sokan „durva posztógyapjú“-nak minősítik.

Cigája juhaink gyapja csakugyan „posztógyapjú.“ A „durva“ jelzőt azonban nem tartom megfelelőnek — még relativus értelemben sem. Nem is használom. Ártana cigája gyapjúnk jó hírének. A tenyésztők sem buzdulnának olyan fajta iránt, mely *durva* gyapjút termel, úgy okoskodva, hogy „durva gyapjú“-ból csak durva posztók, durva szövetek készíthetők. Megfelelő jelző lenne : „*közönséges posztógyapjú*“ — „*közönséges búza*“ = nem nemesített búza“ elnevezés mintájára. Vagy pedig „*hardrendű posztógyapjú*“ jellegűnek lehetne nevezni. Hiszen a gyapjúminősítőintézet által megvizsgált három bunda¹ közül az A-ban 27 47 százalék Prima I, 40-17

¹ A kolozsi gulya-telep, a fogarasi méneshirtok és a lugosi földmives iskola cigája nyájaiból való minták. Jól ismerem mind a három nyáját. A két első nyáj állatai hétfalusi juhosgazdák nagy nyájaiból választottak közreműködéssel.

százalék Prima II. 26·62 százalék. Secunda ; a C ben pedig 29·56 százalék Secunda, 31·67 százalék Tertia és 26·84 százalék Quarta gyapjút talált. Tehát a három bunda tulnyomó nagyrésze Prima és Secunda finomságú gyapjúból állott. Más szavakkal nem volt „durva“ gyapjas.

Az A., bunda a fogarasi nyájból került és abban a nyájban sok ilyen, tulnyomóan prima gyapjút termő juh legelt.

4. kép. Szép hullámú cigája gyapjú.

Onnét tudom, mert többször kézbe fogtam sok anyát és kost Szolgájon búzditásúl ez a példa cigája tenyésztőinknek a bunda javítására, a gyapjú finomítására.

A cigája-juh *bundája* — miként ezt már említettem — bélállománynélküli szálakból áll. Tehát igazi gyapjúval van dolgunk, — olyannal, mint amelyet a merinos juhok termelnek. A gyapjúsálak a cigájáknál is csoportokban nőnek ki a külbőről és az ú. n. kötőszálakkal tartatnak

össze a fürtöcskében, a fürtökben és a bundában. A gyapjúsálak szövetszerkezete, legfőképpen pedig a hámréteg alakulása minden ízében hasonló a cigájákkal színezetre rokon Southdown-juhok gyapjának szerkezetéhez. A 4. számú kép néhány fürt szép hullámú cigája gyapjút mutat; a fürtök kissé széthuzattak, hogy a kötősálak is láthatók legyenek.

Csak a gyakorlott szemű képes egy jó minőségű finomabb cigája-gyapjúmustrát durvább merinos fésűsgyapjútól megkülönböztetni. Nemritkán csupán a mikroskoppal lehet ítéletet hozni, még pedig igen könnyen akkor, ha a kétféle eredetű gyapjúsál között nagy a finomsági különbség; s nehezen, ha ez a különbség csekély. Sőt ha igen durva merinos-gyapjúról van szó, még a mikroszkoppal vizsgáló is zavarba jön

A finom merinos gyapjúsálon a hámréteg sejtjei ugyanis — mint mondani szoktuk — tölcserék módjára vannak egymásba helyezve. Ilyen, a szálát egészen körülfogó hámsejtet a cigajagyapjú szálának hosszában csak keveset fogunk találni; a legtöbbhelyt kettő, sőt három hámsejt van egy sorban, mint a hogy a 8. sz. képen jól látható. A durva merinos fésűsgyapjúnál azonban szintén ez az eset, s ezért bajos a különbségtétel

A cigája gyapjúsál finomságának — átmérő, — nyújthatóságának és hordozókéességének kipuhatolására laboratoriumunkban számos mérés eszközöltetett. Az alábbi táblázat ezen mérések eredményét tartalmazza. Megjegyzendőnek tartom, hogy a gyapjúmustrák a lehető legnagyobb különbséget mutató egyének különböző testrészeiről vétettek. Összehasonlíthatás kedvéért az átmérőre nézve a *W. Cludsinsky* („Studien über das Vliess der grobwoelligen Schafracen.“ Von *W. Cludsinsky*, Dozent am landwirthschaftlichen Institut Nowo Alexandria in Russland. Fühling's „Landw. Zeitung“, XXXIV Jahrgang. 1885, Mai) által a „*tzigaia*“ gyapjával elért mérések eredményét, a *Dițescu* Studiumában az akkori romániai cigájákról közölt adatokat (1911) és a budapesti

gyapjúminősítő intézetnek a cigájakra és magyar egy-nyiratú merinos posztógyapjúra vonatkozó adatait is közlöm:

<i>Átmérő:</i>	Legtöbb	Legkevesebb	Átlag
Cigája — saját mintáim — — —	56·0	30·2	42·1 mm.
„ I-a — Cludsinszky adatai	32·4	19·0	26·6 „
„ II-a — „ „	56·6	40·0	48·3 „
„ gyapjúmin. intézet adatai	48·4	23·1	34·8 „
„ Dițescu adatai — — —	55·0	20·0	33·0 „
Merino gyapjúmin. intézet adatai	—	—	24·1 „

<i>Hordozóerő:</i>			
Cigája — saját méréseim ²⁵ — — —	13·3	4·3	8·3 gr.
„ — Dițescu adatai ²⁵ — — —	18·2	14·5	16·3 „
Merino, gyapjúmin. intézet adatai ²⁶ —	—	—	4·2 „

<i>Nyújthatóság:</i>			
Cigája saját méréseim — — —	32·3	14·7	23·6 %
Merino gyapjúmin. intézet adatai —	—	—	24·3 „

Kitűnik az összehasonlítás rendén, hogy cigájaink gyapjának finomsága — a szálátmérője — majdnem ugyanazon határok között ingadozik, mint a Cludsinszky által mért II-a féleségű orosz cigájaké; az ő I-a féleségű cigajai valószínűleg nemesítettek voltak. Kitűnik az is továbbá, hogy cigájaink gyapjának finomsága, *hordozóereje* — a szakításnak ellentálló ereje — és *nyújthatósága* kiállja a versenyt a összehasonlításul felvett prima minőségű merino posztógyapjúval. Ez nagy előnye a cigája gyapjúnak a feldolgozás szempontjából és a tenyésztő által gondosan fentartandó, fokozandó.

Sok cigája gyapjában feltűnést keltő a szép, jól látható — markirozott *hullámosság*. A hullámok ive azonban rendesen *tág* és a fürt elhegyesedő végénél *hűtelen*, miként ez a 4. sz képen jól látható 2 cm hosszúságra, méréseim szerint, legtöbb 10, legkevesebb 4 hullám esik, átlagosan 7·5. Dițescu 7 hullámot — ivet — talált átlagosan. Feles

²⁵ Laboratoriumunkban az egész szál próbára tétetett, Dițescu 4 cm. distanciára számítja a hordozóképességet, vagyis a szál elszakítására szükséges, grammokban kifejezett erő mekkoraságát.

²⁶ Gyapjúminősítő intézet szerint „szakítóterhelés”; a gyapjúsál egyes darabjai tétetnek próbára.

számmal találhatók — amint fennebb is említettem — sűrűbb hullámú, tehát *Terfiánál* finomabb gyapjút termelő cigáják is.

A cigája gyapjú *ruganyosságával* is meglehetünk elégedve. „*Finomabb kelmék*“ készítésére azonban a Scherg és Társa posztógyár 1922 június 27-én levele értelmében „igen *merev*, érdes (spröde) és *kemény* (hart).“ Ezért merinos kosokkal való keresztezést ajánlja. Meggyőződéseim szerint gondos tenyésztésikiválasztással is lehet szelidíteni úgy a merevséget, valamint a keménységet is.

Több gyáros a cigája gyapjú *nemezlő képességét* is dicsérte; a házilag fonók, szövők, ványolók szintén.

Hasonlóképen jó a *benőtség* is, amennyiben a fajtajelleg szerint csupán a fedőszőrökkel fedett arc és a száraz gyapjútlanok; a has valamint a combok belső része és a hosszú, csánkig leérő fark jó gyapjasak.

A *tömőtségen* már van javítani való. Egyfelől azért, mert a nemtömött bundában kevesebb a gyapjúsál. Másfelől azért, mert a ritkás bunda felülete megnyílik, mikor is a gyapjút sokféle kár érheti. A tömőtség meghatározására még csak kevés bőrpróbát vizsgálhattam meg. Számlálásaim szerint esik 1 négyzet mm-re:

Cigája-juhnál		15—35 szál
Merinosnál, Petri szerint	— — — — —	29—58 „
Jeppe	„ — — — — —	64—88 „
Southdown-merinosnál	— — — — —	40 „

A cigája gyapjú, úgy mosva mint mosatlan, nem tisztafehér-*színu*, hanem kissé szürkés árnyalatú — ezüst-fehér, — amiben a sokszor feltűnő szép *fénynek* bizonyára nagy része van.

A *gyapjúsir* a cigáják bundájában rendesen szép sárgásszínű, olajos és elegendő.

A gyapjú *hossza*, *magassága* mintáim szerint a következő:

Kolozsmónostor, egynyirésű, anya	— — —	5'5— 8 cm.
kos	— — —	6—10 "
Brassomegye, egynyirésű, anya	— — —	4'5— 5 "
kos	— — —	4'5— 6 "
Bácsmegye, egynyirésű, anya	— — —	4'5 "
kos	— — —	8 "
Dîtescu adatai, anya	— — —	7'5 "
kos	— — —	8'5 "

Megemlítem, hogy néhány vidékről — Bars-, Baranya-, Torontálmegyéből *kétnyirátú*, cigája jellegű gyapjúmintákat is küldöttek (1885—1886-ban) gyűjteményem részére. A téli gyapjú 4—5 cm, a nyári 4 cm. magas. Baranyamegye egyik tenyésztője közölte, hogy a téli gyapjú átlagos bundasulya 25 kgr, a nyári gyapjúé 2 kgr. volt.

Curkánaink és cigájaink is a *közepesen magas* juh-fajták csoportjába tartoznak. Adataim szerint az anyák átlagos *élősulya* 45 kgr., 35 kgr minimummal és 55 kgr. maximummal. A kosok 8—10 kgr.-mal sulyosabbak. Mezőségi — síkvidéki — curkánaink általában sulyosabbak; a havasvidékiek könnyebbek. A dobrudzsai és kivált a bessarábiai dus legelőkön élő cigáják nagyobbak — sulyosabbak az erdélyiekénél. *Dîtescu* a cigája anyák élősúlyát 40—54 kgra, a kosokét 70—74 kgra becsüli; a curkánok élősúlyát pedig 35—50 kgra.

A cigáják általán véve jobb *formájúak*, mint a curkánok; törzsük mélyebb, lábaik rövidebbek, faruk egyenesebb, a lábak állása jobb. Sok juhot megmértem régen is, újabb időben is. Ezek eredményét az alábbi kimutatásba foglaltam:

Magasság a martól a földig, rúd-mértékkel mérve

anya:	
legtöbb	66 cm.
átlag	60 "
legkevesebb	54 "
kos:	
legtöbb	70 "
átlag	65 "
legkevesebb	60 "

Törzs hossza a válszögtől a fargu-
móig, rúdmértékkel mérve

anya :

legtöbb	72 cm.
átlag	65 „
legkevesebb	58 „

kos :

legtöbb	76 „
átlag	70 „
legkevesebb	64 „

Jól tudjuk, hogy a curkánok is, a cigáják is *szarva-*
kat hordanak. A kosok nagy szarvai oldalt, a fejhez
közel, vagy többé-kevésbé elhajlóan *csigás* kanyarodás-
sal nőnek és harántul barázdoltak a mint ez a 2-ik
számú képen és az 1. számú képen is a cigája nyáj
szembenéző pasájának fején jól látható.

Az anyák szarvai többnyire satnyák, felfelé széjjel
állók *Suta* — szarvatlan anya sok található; kos is akad
elég. Suta nyáját tenyészteni tehát nem nehéz feladat —
1. 3 sz. képet. Aki huscigája törzset akar előállítani, a
szarvakat eltüntetni fogja

Figyelemre méltó körülményként közlöm következő
adataimat: a zentelki curkán nyájban 100 drb leellett
anya közül, az utolsó — 1889 előtti — 5 évben 20
— 30 drb *ikreket* hozott világra; a *borsai* curkán nyáj-
ban a bárányozási százalék (500 behágotott anya közül
átlagosan csak 30 marad meddő — 1889 —) kedvező,
évenként 10—25 *ikerbárány* születik.²⁷

A *cigajákra* vonatkozólag számadatokkal nem ren-
delkezem az ikrek dolgában. A hétfalusi nagy nyájak
pásztorai, számadói csak azt mondták, hogy „mindig
akad olyan anya is melyik ikreket hoz a világra “ Hogy
hány akad — a nyájtulajdonosoknak sem sikerült fel-
jegyezni *Dițescu* közli Studiujában, hogy a cigáják kö-
zött „... számos ikerszülés fordul elő“ és megjegyzi,
miszerint „... ez gazdasági szempontból hasznos.“

²⁷ L. „Az erdélyi gazdasági egylet állatkiállítási szakosztályának mű-
ködése 1882—1889 “

Csakugyan „*hasznos*“. És ha hasznos — kérdem — nem lenne-e hasznos az ikreket szülő anyák számát szaporítani? És vajjon nagyon merész-e az az állításom, hogy a zentelki 20 százalékot, néhány generáción át folytatott kiválasztással és párosítással 30 40—50 százalékra is biztosan felemelni, állandósítani lehet. Idővel pedig a 100 százalék sem lenne boszorkányság; a cigájáknál és curkánoknál egyaránt.

Nem tudom bizonyítani, mégis meggyőződésemm, hogy friz juhok nagy szaporaságát, a tenyésztők közreműködése nélkül elérni és biztosítani nem lehetett volna.

*

Számításba véve mindazt, amiket felsoroltam: a cigájajuhot határozottan *értékesebb* juhnak tartom a curkánjuhnál. Minden mástól eltekinvte már azért is, mert a cigájagyapjút fejlődő gyáripárunk nem nélkülözheti, mert most is nagyon keresett, a jövőben pedig még inkább keresett lesz és ha javíttatik, gyáraink divatszövetek készítésére is jól felhasználhatják. Továbbá azért, mert egy jól összeállított cigájanyáinak a gyapjútermését és gyapjúminőségét szakértő kiválasztással, a mostani átlagos minőségnél, aránylag rövid idő alatt sokkal jobbra tehetjük. Ezzel használhatóságát fokozhatjuk, bizonyos külföldi gyapjuféleségeket pótolhatunk, végeredményben tehát a gyapjubehozatait csökkentjük. Kiszoríthatjuk talán az u n „*Crossbred*“ gyapjút, melyből gyáraink sokat szereznek be a *La Plata* délamerikai államokból Argentiniából, főleg Montevideoból. Ez a valószínűleg angol Crossbred juhoktól származó utódokról nyírt gyapjú, „nagyon kitűnő, erőteljes, hosszabbfürtű, puhatapintatú, szépfényű gyapjú“ — írja a *Scherg & Comp* cég 1922. június 22. Az 5 sz. képen látható egy kis fürt abból a mintából, melyet a gyár szíveskedett küldeni. A budapesti gyapjúminősítő intézetben végzett mérések szerint a Buenos Ayres-i Crossbred gyapjú B - D osztályú 23 1—45·4 mm átlagos átmérővel. L. 1899—1900. évi jelentés.

A curkánjainkról és cigájainkról szóló fejezet befejezéseül érdekesnek tartom közölni, amit a már említett somogy-szentimrei és a veszprémmegyei zirc-tündérlaki kis nyájak tenyésztői a cigájajuh általános jellemzése gyanánt, annak idején 1896., illetőleg 1905-ben írtak.

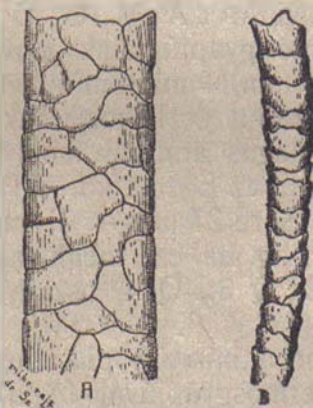
„A cigája a *jövő* juha“, írja a szentimrei földmives iskola igazgatója 5 évi tapasztalata alapján „nemcsak azért, mert gyapja közönségesebb igényeknek megfelelő posztót ad, hanem azért, mert edzett, erőteljes, jó fejlődésű és elég nagy testsúlyt ér el; halálozási „százaléka aránylag kicsiny; szaporulata — beleszámítva a kettős bárányokat — rendszeren meghaladja az anyalétszámot.“

Tündérmajorból pedig azt írja az uradalmi intéző, hogy „az eddigi rövid tapasztalatom után ítélve is bátran reményelem, hogy a mi zord bakonyi éghajlatunk alatt — ha csak felényire is dédelgetjük mint az itt tenyésztett merino birkát — a cigáját: *a jövő nálunk a cigájáé leend*, meg vagyok teljesen elégedve (a Tatrangon vásárolt 150 válogatott anyajuhról van szó K. Sz. Á.) úgy a gyapjú hozammal — zsirban adott 1 drb 285 kgr.-t, valamint a bárány szaporulattal és a fejési eredménnyel is.“

Az „idők szele“, a kultura, talán a divat, valószínűleg elsöpörte a cigáját Somogy-Szentimréről is, Tündérmajorból is. Bizony igaza van a szentimrei igazgatónak, mikor írja; hogy „... ma is azon nézetem vagyok, miszerint a cigája — mint jó tejelő juh — több tiszta jövedelmet ad, mint a nagy városoktól távolabb eső gyengébb *talajon fentartott tehenészetek*. De hát ez ma divatos dolog. Fenhangon ilyet mondani, ma nem mindenki előtt szabad, mert hamar ósdi véleményűnek nyilvánítják.“

A GYAPJÚ OSZTÁLYOZÁSA.

Valódi gyapjút vizsgálva a *gyapjúsálakat*, a többkevesebb szálból álló pászmákat — *fürtöket* és a fürtök összeségét — a *bundát* kell bírálat alá venni, a *gyapjúsírral* egyetemben.

8. kép. A hámréteg sejtjei. A. cigája, B. merinos gyapjún.
1 : 250 nagyítás.

A kisebb-nagyobb átmérőjű pászmákat, fürtöket alkotó szálakat a gyapjúsír tartja össze, a kötőszálak fűzik egymáshoz a bundában. Ha a szálak sűrűn nőnek a bőrből — tömött a bunda és ha elegendő kötőszál fűzi egymáshoz a fürtöket — a bunda felülete nehezen nyílik szét. Por, takarmányhulladék, az eső nem tud a bunda belsejébe jutni. A nem tömött, a szétnyílófelületű bunda piszkos lesz nyirástól nyírásig; a nap kiszáritja; az eső által feloldott piszkos

gyapjúzsir a bunda belsejébe szivároghatva rongosítja a gyapjú színét, fényét; a fűrtvégeken a szálak összezilálódhatnak, erejüket veszítik. Mindettől az egész bunda elértéktelenedik.

Következőekben közlöm a valódi gyapjú osztályozásának szokásos módját, a budapesti gyapjúminősítő intézet 1899 – 1900. évi „Jelentés” nyomán.

Posztógyapjak és szövategyapjak: **Electa** osztály (Szortiment) *Super Super Electa* = S. S. E., *Super Electa* = S. E. és *Electa* = E. alosztályokkal; **Prima** osztály *Prima I.* = Pr. I. és *Prima II.* = Pr. II. alosztályokkal; **Secunda** osztály = S.; **Tercia** osztály = T.; **Quarta** osztály = Q., *Quinta* = Q 1., *Sexta* = Q 2., *Septa* = Q 3., *Octa* = Q 4. alosztályokkal.

A *fésűs gyapjak* a fönnebbi osztályoknak megfelelően osztályoztatnak AAA., AA., A, B., C., D, E., jelzéssel.

A bundát alkotó gyapjúszálak ezredmilliméterekben (görög *m* betű vagy mm. = mikromilliméter) megállapított *átlagos átmérője* szerint osztályoztatnak. A S. S. E. osztályra 16,3 mm átlagos átmérőt lehet felvenni, a S. E. osztályra 17,3 mm.-t, az E.-re 18,5, a Pr. I.-re 20 mm.-t, Pr. II.-re 22 mm.-t, S.-re 27 mm.-t. T.-ra 31 mm.-t, Q.-ra 33 mm.tól 40 mm.-ig ha ezt meghaladja az átmérő 50 mm.-ig a Q 1., Q 2., Q 3., Q 4. osztályokba sorolandó a gyapjú.

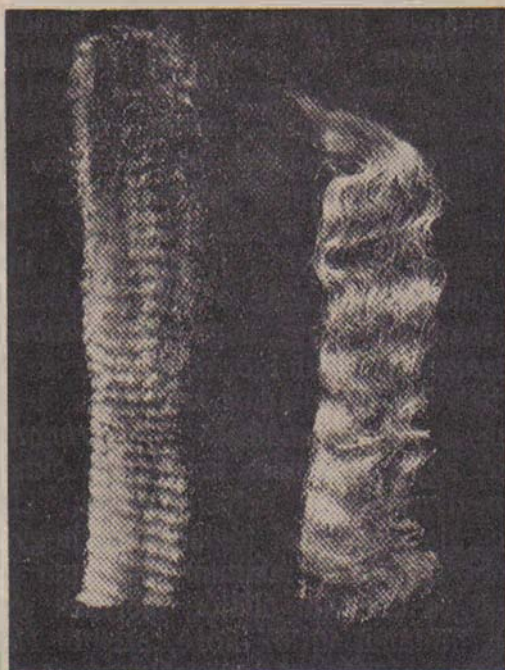
Régen, a mikor a mikroszkopiai mérőeszközöket még nem ismerték, a merinosgyapjúval foglalkozók a szál bizonyos hosszára (rendesen 1 col = $2\frac{1}{2}$ cm.-re) eső hullámok — iverk, fodrok — száma szerint osztályozták a gyapjút. A gyakorlatban most is az iverk száma szerint osztályozzuk a hullámokat vető — iverk, fodros — gyapjút. Régóta ismeretes ugyanis, hogy a gyapjúszál annál finomabb minél több — normalis azaz félkörnek megfelelő — hullám esik a szálnak bizonyos hosszára, a szokásos egységmérték szerint $2\frac{1}{2}$ cm-terre (= 1 col). Ha a hullámok félkörnek megfelelő iverknél szűkebbek avagy tágabbak, több illetőleg kevesebb hullámot kell vessen, hogy bizonyos finomsági osztályba sorolható legyen. A régi és

a most élő szakértők²⁸ között kevés az eltérés az egyes finomsági osztályok hullámszámára nézve. Megjegyzem, hogy a hullámokat csak a bunda megfelelő helyéről vett fűrtön — pászmán — lehet könnyen megszámlálni, látni; a fűrtből kiválasztott egyes szálakon nehezen. Ha a *bundát* akarjuk osztályozni legalább három tájáról kell mintát venni: a lapoczka — vállak — közepe tájáról, az oldalról és a farktőről — a fartájrról. A három minta finomsági fokának átlagossa lesz a bunda minőségi osztálya. Ha három táj gyapjának hullámossági foka között kevés az eltérés, *kiegyenlített* a bunda; ellenkező esetben: *nem kiegyenlített, rosszul kiegyenlített, a jól, nagyon jól kiegyenlített* szemben. Ügyelni kell arra, hogy a kézben levő minta hullámossága *egyforma-e* a fűrt — a szál — egész hosszában avagy nem egyforma, t. i., hogy *hű* vagy *nemhű* a gyapjúsál. A hol kisebbek a hullámok finomabb a szál, a hol nagyobbak kevésbé finom. Nagyfokú *hűtlenség*, nagy *gyapjúhiba*; a szálak könnyen elszakadnak feldolgozás közben a finomabb = vékonyabb helyen. A hullámok számának megállapítására a juhakolban is jól használható a *Hartmann-* féle *hullámszámláló*; egy megfelelően fogazott 8 oldalú rézlemez.

Figyelmeztetem ezen helyen azokat, kik behatóan akarnak a cigája gyapjával foglalkozni, hogy a bundákat vizsgálva több nyájban találtam egy pár olyan tiszta cigája jellegű és bundájú állatot, melynek gyapjában az apró, kisebb hullámú fűrtök közé, ezektől *élesen elhatároltan*, több kevesebb cm. átmérőjű, feltűnően nagy és ellaposodó hullámú, de azért cigája gyapjú jellegű fűrtök voltak — mintegy — *beékelve*. Ezt a — mondjuk — *fűrtözet hűtlenséget* merinos bundákban még nem találtam. Az illető nagyhullámú fűrtök gyapjúsálai nagyt-

²⁸ A minket közelről érdeklő régi írók közül *Bartossági József* németül írt könyve: „*Beobachtungen bei der Veredlung der Schafe und über die Meszticzen in Ungarn*“ Pozsony 1827. *Leibitzer János* Gazdasági könyvtár“ VII. kötet, Pest 1835. könyve. *Balásházy János* „*A háztartás és mezőgazdaság tudománya*“ Debrecen 1838., II. kötete.

mérőjűek és feltűnően merevek voltak — bélállományú szálakat, tehát szőrszálakat, mikroskoppal vizsgálva, nem találtam. Mivel láttam, hogy az illető nyájakban curkán kosok is legeltek, a leírt fűrtözet hűtlenséget, a különben cigája jellegű bundában, figyelmeztető jelnek tartom arra, hogy a kézben levő állat vére curkán vérrel kevert és ezért cigája típusát nem örökíti át biztosan.

A.

B.

5. kép. A. merinos fésűs gyapjú, B. argentiniai Crossbred gyapjú
Scherg et Comp. brassói posztógyár készletéből.

Ezeket a gyapjúismereti tételeket főként azért tárgyaltam, hogy elkerülhessem az ismétléseket. Mivel pedig megtörténhetik, hogy egyik-másik tenyésztőnk rászánja magát a cigájajuh felkarolására és meggyőződve hasznosságáról, később a gyapjú nemesítésétől sem riad vissza s esetleg talán merinossal való keresztezésre is

gondol: közlöm az egyes gyapjú osztályoknak megfelelő, a gyakorlat által elfogadott *hullámszámokat* a Hartmann-féle hullámmérő szerint, azonban a cigája gyapjú nagy hullámaira való figyelemmel, *2 cm.-re számítva*.

Super Super Electa	=	24 hullámnál több
Super Electa	=	22—24 hullám
Electa	=	18—22 „
Prima I	=	16—18 „
Prima II	=	14—16 „
Secunda	=	12—14 „
Tercia	=	10—12 „
Quarta	=	8—10 „

Az 5. sz képen az A gyapjúminta merinos fésűs gyapjú 2 cmre eső 11 hullámmal, mivel azonban a hullámok íve tág, 14 hullámot számíthatunk s így secunda osztályúnak vehető.

SÜRGŐS TEENDŐK.

Ha a földet a mi birtokunkban megmaradt, megtartani akarjuk, minden igyekezetünkkel és erőnkkel arra kell törekedjünk, hogy annyi hasznót huzzunk belőle, a mennyit csak lehet, anélkül, hogy kizsarolva tönkre tennők. Ha nem törekszünk erre, ha nem sikerül földünk hasznát — okosan — lehetőleg gyarapítani : a földre neheződő nagy adók és egyéb terhek, a gazdálkodás költségessége, a nagy drágaság szegénységet hoz reánk, elsorvaszt, elgyengít. A gyengét pedig — az írás szavai szerint — mint a szérűn levő pelyvát, kicsi szél is széjjel szórja.

Háziállataink közül birtokaink mai állapotában, a juh értékesíti legbiztosabban földünk, legelőnk termését. A juhtartás hasznát gyarapítva, birtokunk jövedelme biztosan nagyobb lesz. Ezért tegyünk meg mindent, a mi juhtartásunk haszna gyarapítására vezet.

Hogy ezt a célunkat elérhessük, igyekezzünk mindenekelőtt juhainkat *javítani*, nyájainkat lehetőleg mielőbb a háború előtti színvonalra emelni azzal, hogy a rosszul tejelőket, a hibás és kevés gyapjusokat rendre kimustrálva : szaporításra — magnak — csak jól tejelő, jó és sok gyapjút termő anyákat tartsunk meg. Ezekre pedig jól tejelő, jó- és sok gyapjút termelő anyáktól származó, szintén jó és sok gyapjúval bíró kosokat bocsátunk.

Nagyobb nyájakban, ahol a birtokos szabadon rendelkezik juhászával, a *tejre való* kiválasztást a bárányozás alkalmával kell kezdeni. Egyenlő idős anyák közül azok lesznek jobb tejelők, melyeknek megfelelő tartás mellett hamarabb jön meg a tejük, melyek az ellés után azonnal, nemsokára jól tejelnek s ezért bárányukat is bőven tudják táplálni. Valamennyi leellet anyának meg kell vizsgálni tőgyét és a csecseket is. A fejés kezdetével azután *próbafejést* rendezünk, lehetőleg az első hetekben. Nyárszakán kell rendezni a második próbafejést és az elapasztás idején a harmadikat. Könnyen érthető, hogy aki havonként tart próbafejést, hamarabb és biztosabban tájékozódik juhai tejelése felől, mint aki csak háromszor feji próbára azokat.

Nem szükséges, ezért nem is ajánlom mindenik anyának külön fejni és deciliterre mérni a tejt. Ilyen próbával nagyon lassan megy a fejés; zavarja a nyáját és a fejő kezébe kerülő nyugtalan állatok bajjal fejhetők s kevesebb tejet adnak. Elégedjünk meg ezért *egyelőre* azzal, amit a próbafejések alkalmával a szemmel való becsléssel elérhetünk. Ha jól megfigyeljük, mennyi tejet csorgat a fejő a fejősjátár csuprába, megbízhatóan tájékozódhatunk mindenik anya tejelése felől.

Feltéve — például, — hogy a fejősjátár csupra $\frac{1}{2}$ literes (5 deciliteres) kevés gyakorlattal bárki megmondhatja, hogy körülbelül $\frac{1}{2}$ deci, 1 deci, avagy $1\frac{1}{2}$ deci tej gyűlt a csuporba az épen kézben lévő anyától. A tulajdonos azonban sohasem fogja juhait jól megismerni, ha nem ellenőrzi maga szemével a fejést és a fejőket. Kitartással és türelemmel végzett ellenőrzés és folytonos megfigyelés nélkül a tulajdonos mindig a juhászra lesz utalva a kiválasztás dolgában; a juhász szándéka fog dönteni a tenyésztés legfontosabb kérdésében s ezért a nyáj javulása tulajdonképen az ő érdeme lesz.

A próbafejések alkalmával kézben kell tartani az anyák jegyzékét. Hogy pedig jegyzékbe foglalhassuk azokat, számmal kell megjelölni mindeniket. Legegyszerűsége miatt a jegyzékben a következőképpen kell megjelölni a

rűbb és tapasztalatom szerint legcélszerűbb a fejésre kerülő anyákat a fejen, a pofákon számozni valami hamar száradó festékkel — zománccfestékkel — vagy pedig a néhány pillanar alatt száradó, ugynevezett aszfaltlakkal, mellyel a fekete fejü juhok pofájára festett számok is jól láthatók, feltéve, hogy — szükség esetén — megújítottuk a festést. Élesszőrű, kisebb ecsettel hamar megy a munka és kényelmesen végezhető ; ha a jobb pofára is, a balra is két számot festünk 200 anyát is jól megszámozhatunk. A fülbe vésett vagy tetovált számok éppen úgy, mint a különböző fülbevalók számát megnézni, meglátni sok időbe kerül — késlelteti a fejést és nyugtalanítja az anyákat. Megjegyzem, hogy a bundára mázolni a számokat nem szabad, mert rontja a gyapjút. A nyakba akasztott tábláról szintén nehezen lehet a számot leolvasni ; bepiszkolódik, de még azért sem ajánlható, mert elveszhet és minden tüskébe, bokorba megakad.

Az a kérdés most már, hogy amit a tögyvizsgálat alkalmával és a próbafejések rendén tapasztaltunk — miként használhatjuk a fejős anyák kiválasztása-osztályozása dolgában?

Feleletül a kérdésre, az érdeklődők tájékoztatása céljából leirom, hogy a kolozsmonostori gazdasági tanintézet (később kolozsvári Gazdasági Akadémia) curkán anyáit milyen eljárással osztályoztuk ezelőtt 40 évvel, 1882-ben.

A május—szeptemberi fejési időben havonként egyszer tartottunk próba fejést és a próbafejések eredménye fejésenként és egymásra darabonként a következő volt :²⁹

májusban	— — —	0 16 liter
juniusban	— — —	0 12 „
juliusban	— — —	0 07 „
augusztusban	— — —	0 05 „
szeptemberben	— — —	0 03 „

A májusi és juniusi két próbafejés alkalmával akad-

²⁹ Lásd „Magyar Föld” 1882. évi 61. sz. „Az erdélyi rackajuh” c. cikkemet.

tak anyák, amelyekről — feljegyzéseim szerint — $2\frac{1}{2}$ decinél is többet fejtek és voltak olyanok, amelyek 1 decinél kevesebb tejet adtak; egyre-másra májusban $1\frac{1}{2}$ decinél kevéssel több tej, júniusban pedig $1\frac{1}{2}$ decinél valamivel kevesebb volt fejésenkint az eredmény. A júliusi, augusztusi és szeptemberi három próbafejésre vonatkozó adataim bizonyítják, hogy az anyák egyrészétől még szeptemberben is tudott $1\frac{1}{2}$ decinél is több tejet kicsorgatni a fejő; legnagyobb része azonban $\frac{1}{2}$ decit sem adott; az eredmény egyre másra júliusban $\frac{1}{2}$ decinél jóval több, augusztusban majdnem $\frac{1}{2}$ deci, szeptemberben pedig $\frac{1}{2}$ decinél jóval kevesebb tej volt fejésenként és anyánként.

Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a próbafejések alkalmával mindenik anyának a teje külön pontosan megmértetett. A fejés késleltetése, a nyáj nyugtalanítása nélkül megtehettük, mert a gazdasági intézőség személyzetén kívül, néhány ügyes hallgató is segédkezett a munkánál és a juhval a fejősajtárt is kiadta a juhász, más sajárt kapva kézbe.

Számításba véve a próbafejések adatait és eredményét, az anyák tejeire való osztályozása következő módon történt.

Az I. osztályba soroltattak, amelyek májusban és júniusban $1\frac{1}{2}$ decinél több, július, augusztusban 1 decinél több és szeptember $\frac{1}{2}$ decinél több tejet adnak; a III. osztályba soroltattak azok az anyák, melyek májusban, júniusban 1 decinél kevesebb, július, augusztusban $\frac{1}{2}$ decinél kevesebb tejet adnak fejésenként és szeptember derekán, — vagy még előbb is — elapasztanak. A többi anyák mind a II. osztályba soroltattak.

A III. osztályu anyák az utasítás szerint kiselejteztettek, bárányaik szintén. Kosokat a nyáj részére csak az I. osztályu anyák bárányai közül volt szabad választani feltéve, hogy bundájuk, gyapjójuk is megfelelt a kívánalmaknak és formátestű, jól fejlődött állatok voltak. A nyáj pótlására, szaporítására lehetőleg szintén csak az

I. osztályba sorolt anyák bárányai tartattak vissza, figyelembe véve a bunda-gyapjú vizsgálat adatait.

Az időnként megtartott próbafejések eredményének számításba vételével osztályoztattak az anyák hosszú idő folyamán. *Hogy a helyesen történt kiválasztás jó eredményre vezetett, a következő számok bizonyítják:* 1882-ben egyre másra 33 liter tejet adott egy curkán anya, 1911-ben pedig³⁰ 62 litert; 1882-ben 5 12 kg. sajtot (monostori csemegesajt) számítottunk egy fejőre, 1911-ben pedig 7 kg. volt egyre másra a régi curkán nyáj ivadékaiknak termése.

Hivatkozással az előbbeni fejezetben felsorolt adatokra határozottan állítom, hogy cigája juhaink tejelését ugyanazzal a mértékkel mérhetjük, mint a curkánokét.

Ahol az egyik, vagy a másik fajta juhokból álló nyáj annyira fejlesztetett, javított már, hogy 7 kg.-nál több sajt számítható egyre másra egy fejős anyára, a próbafejések tehát nagyobb eredményt adnak, a tejre való osztályozás is szigorubb mértékkel eszközözlendő

Erre vonatkozólag közlöm Lészay Ferenc „*Adatok az erdélyi racka juh tejelő képességéről*” szóló cikkéből („*Erdélyi Gazda*” 1895 - 11. sz.) a következőket: „...hogyan egy juh egy fejési évadban mennyi tejet adott és, hogy egy kiló sajt készítéséhez hány liter tej szükséges, igen kevés helyen tudják. ...Ez évben az egész 5 hónapi fejési évad alatt hetenként egyszer mindig ugyanazon napon pontosan megmértem a nyert tejet; az eredmény a következő:

május	1 napra esik	0.70 liter
junius	” ” ”	0.47 ”
julius	” ” ”	0.28 ”
augusztus	” ” ”	0.13 ”
szeptember	” ” ”	0.09 ”

Összesen az 5 hó alatt esik 1 napra 0.33 liter. — Lészay juhásza minden fejős juh után — a mint azt már

³⁰ Farka, Árpád gazdasági akadémiai tanár által összeállított kimutatás szerint.

említettem – 7 kiló sajtot és minden mázsa után 1 és fél kiló vaját *tartozott beadni*.

*

Az anyák és hágókosok *gyapjúra való* osztályozását — nagyobb nyájokban — a hágatás előtt kell elvégezni kellő időben, hogy a netalán szükséges más kosok beszerezhetők legyenek. Ugyanis ha a nyáj színre egyformásítandó, avagy a benőttséget javítani, a tömöttséget fokozni kell, vagy valamely gyapjúhibát kiküszöbölni kell: a célt leghamarább megfelelő kosok használatával érhetjük el, kézből való hágatás rendén.

Sem curkán nyájaink, sem cigajanyájaink nincsenek még a miveltségnek azon a fokán, hogy a körülményes és költséges kézből való hágatást ajánlani kellene — lehetne. Egyelőre nem tehetünk többet, mint hogy az anyákat és a kos alá kerülő jerkéket — a „*diszkéket*“ — annyi csoportba osztjuk a bonitírozás eredménye szerint, hanyat a hágatás idején *külön* legeltetni, *külön* tartani a gazdaság körülményei, a legelőviszonyok megengedik. Némi több költségtől, több gondtól, utánjárástól megijedni nem szabad, ha célunkat hamarabb elérni akarjuk.

A háboru folyamán és a foradalom dúlásai következtében még azok a nyájaink is elkorcsosultak többé-kevésbé, melyek egyforma színükkel, gyapjú és tejhozamukkal kiváltak, juhtenyésztésünk diszei voltak. Ezeket a nyájakat kell leghamarább a régi szintájra emelni és odafejlesztteni, hogy több és jobb gyapjút adjanak.

Az osztályozás első feladata kell legyen: *színre egyformásítani* a nyájat. Valamint csak az a friz nyáj vagy merino nyáj mondható „kitenyésztett“ — „kinevelt“ nyájnak, melyik tiszta jehérszínű,³¹ azonképpen curkán nyájaink közül csak azokat tartjuk kimiveltnek, melyik tiszta fehérszínű.

A nyáj színeinek egyformaságára azonban főként a cigája nyájokban kell nagyon ügyelni, mert valamint egy

³¹ A legnemesebb merinos nyájban is születik néha, ritkán egy-egy fekete bárány.

oltos fejü-lábu Southdown kost vagy anyát tenyésztésre senki nem fog vásárolni s tarka Southdown nyáj bizonyára nem is található,³² azonképpen a tarka, foltos fejülábu állatokból állatokból álló cigája nyáj sem üti meg azt a mértéket, melyet a cigájáktól ma már megkövetelni lehet és kell.

Mindezeket juhaink fajtajellegéről szóló fejezetben már felsoroltam. Megjegyzem még, hogy a fehér curkán nyájban ügyelni kell, miszerint sem az ornyilasok környékén sem a szájbán fekete foltok ne legyenek; a cigájáktól pedig megkivánjuk, hogy a nyelv és az iny feketék legyenek. Fehér curkánaink közül azok, melyeknek fekete karika disziti a szemeket — pápaszemes, okulás, románul „oachese” — bátran megtarthatók. Jó tudni továbbá, hogy azok a cigája bárányok, melyeknek báránygyapja *fahéj-színű*, törtborsszínű rendesen tiszta fehér gyapjas bundát kapnak.

Curkánjuhainkat a bundát alkotó tincsek szerkezete szerint — mondjuk — a gyapjú *fürtözöttségére*, cigájainkat pedig a gyapjú *hosszára* kell mindenekelőtt egyformásítani. — Szemlét tartva curkán nyájaink felett, egyhamar megállapíthatjuk, hogy — a mint azt már említettem — a *fürtözöttség* két főváltozatot mutat. Az egyiknél a *fürtök* — a tincsek — simák, szálkások, lenyúlok; nem szétvállók, a bunda olyan, mintha nem is lenne *fürtökre* oszolva. A másiknál a kisebb-nagyobb *fürtök* tövüktől, avagy hosszúságuk bizonyos részén túl különálló, többé-kevésbé pödröttek, csavarosak, a mint ezt már említettem és 2 ik, illetőleg a 3-ik képen tisztán látható.. Az ilyen *fürtözetű* bunda gyapja rendesen *finomabb*, a *szálkás* *fürtözetű* pedig *durvább* szálú.

A *cigája gyapjú* hosszúsága, magassága különös figyelmet érdemel azért, mert hosszabb (8 cm. felül) gyapjú legtöbbször *durvább szálú*,³³ a rövidebb (8 cm. alul) cigája gyapjú pedig *finomabb szálú*. A régen híres

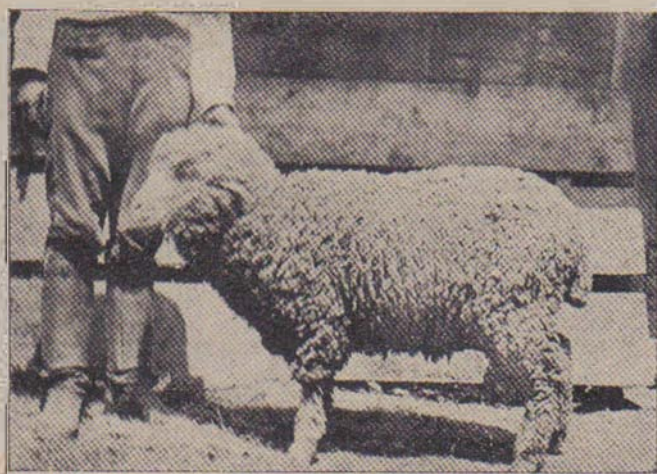
³² Az angol Oxfordshiredown és más Sownjuh tenyésztők egy része újabb időben állítólag a fej és a lábak fekete színét eltüntetni igyekszik. L. „Köztelek” 1914—50. sz. „A husjuh és a merino keresztezése Angliában.”

³³ Az ilyen gyapjú curkánvérre enged következtetni — stogos gyapjú.

brassói cigájagyapjú piacon, börzén, a finomabb gyapjú „*cigája prima*“, a durvább pedig „*cigája secunda*“ jelzéssel szerepel.³⁴

A hosszúságra, finomságra nagyon különböző bundából álló cigája-gyapjút a gyáros is, a nagykereskedő is kevesebbre becsüli. Ezért a gazdászéletét érintő kérdés a nyáj-egyformásítása.

Ezt, a főként cigája-nyájban nevezetes feladatot megfontoltan kell elkezdni és végrehajtani. Mindenekelőtt körültekintéssel igyekezzünk nyájunkat jól megismerni,

6. kép. Merinos ürü téli bundában.

ezután elhatározni, hogy a bunda fürtözöttsége, illetőleg a gyapjú hosszúsága dolgában milyen mértékkel mérjünk. Ilyen alapon kell a megfelelő kosok beszerzésével és a nem megfelelő anyák kimustrálásával az egyformásítást elkezdni, folytatni és befejezni.

Könnyen megérthető, hogy aki egy nagyobb nyája osztályoz, több gondot kell fordítson a benőttségre, a

³⁴ „Kronstadt-Hermannstadter Handelsgebräuchen“ lásd „A cigája juhról“ című cikkemet az „Erdélyi Gazda“ 1895. év.

tömöttségre, tehát a gyapjú mennyiségre és a *kiegyenlítettiségre*, tehát a gyapjú értékére. mint az a gazda, aki csak kevés állattal bibelődik. A 6. sz. kép egy a fejen, a hason, a lábakon jól benőtt merinos ürüt mutat, melynek bundafelületéből jó tömöttségre is következtethetünk.

A *gyapjúzsir* szintén nem szabad, hogy elkerülje az osztályozó figyelmét. Közöséges, durva curkán és cigája gyapjaknál nem sokat törődünk a gyapjúzsirral. Prima cigája-gyapjúban azonban megkívánunk annyi jó gyapjúzsirt, amennyi a gyapjú *erejének*, a szálak rugalmasságának, nyújthatóságának konzerválására szükséges.

A gondos osztályozó a *bunda felületét* is megvizsgálja és szétnyitva a bundát, afelől is tájékozódik, amit a *gyapjú aljában* meglátni és tudomásul venni szükséges. Megügyeli, hogy melyik juha *hullatja* gyapját, melyiknek *gubancolódik* össze, *nemezül* a gyapja a bundában. Sok olyan curkán és cigája került a kezembe, kivált nyírás előtti bonitírozás alkalmával, melynek a koncon, az oldalak hátsó részén sok tenyérnyi területen annyira nemezült volt a gyapjú, hogy szétválasztani egyáltalán nem lehetett; mint egy pokrócdarab olyan volt a bundának ez a része. Az ilyen cigája bundarészt egyáltalán nem lehet feldolgozni; a curkán bunda nemezült részéből a fésű kitudja tépni a hosszú szálak nagyját.

Prima gyapjas cigájáknál különösen ügyelni kell arra, hogy a bunda felülete nem-e *nyílik szét* nagyon, hogy nem *kuszálódna* nagyon össze a szálvégek a bunda felületén. Cigájáknál egyáltalán kimustrálandók azok, melyeknél *fekete szálakat* találunk a fehér bundában.

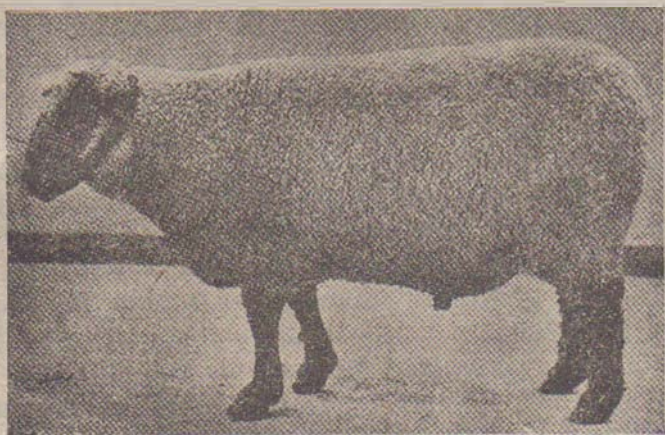
Mivel régi cigája nyájaink nagyrésztében curkánkosok is szabadon hághattak, *stogos gyapjú*³¹ termelése céljából, a cigája gyapjú bonitorozása alkalmával a stogos jelleg kiküszöbölésére különös gondot kell fordítani. Visszaütések ugyanis gyakran és váratlanul jelentkeznek.

Ha a fűrtök egészen elhegyesednek, mint ez a 4 sz.

³¹ Stogos — stogos románul — félfinom, közepes finom.

képen is látható — a bunda felülete nem lehet *zárt* — a milyent például a 7. sz. kép mutat, — ezért a gyapjúsál végét sok mindenféle baj érheti és a gyapjú kárt szenved.

Nyírás után a bonitorozásnak a gyapjú mennyiségére vonatkozó adatai (benőtttség, tömörttség, megfelelő hosszúság) a *bunda súlyával* egészítendő ki. Enélkül csak fél munkát végeztünk. A tenyésztésre kiválasztott magállatok ugyszintén a jerkék és fiatal kosok bundáját, ezért okvetlenül lemérni kell.

7. kép. Feketefejű westfaliai husjuh.

A bírálat eredménye feljegyzendő. Bárki, kevés fáradsággal készíthet megfelelő *bírálati jegyzéket*. Több, avagy kevesebb rovattal, aszerint, amint részletesebben vagy csak nagyjában akarja nyáját megismerni. Az Erdélyi Gazdasági Egylet titkári hivatala is küld használati utasítással ellátott *bírálati jegyzék* mintát, levélbeli megkeresésre, az előállítási költség árában.

Hosszú utat kell ^{*} ^{*} megtennünk, amig eljutunk oda, hogy fejős juhainkat a *mivelt* merinosokkal, angol husjuhokkal, a friz juhokkal egy sorba állíthassuk. Ezek kö-

zül például a frizjuhok tenyésztői is sok fáradságos munka árán jutottak célhoz, mert a szín egyformásítása mellett a gyapjút nemesíteni, a tejelést fokozni és mind ezeket a jeles tulajdonságokat *állandósítani*, fajtajelleget tenni kellett.

A juhtenyésztő gazdáink előtt álló hosszú úton a nyájak lehető egyformásítása kell, hogy az *első lépés* legyen, a tejtermelés és a gyapjútermelés javítására törekedve, erre alkalmas magállatok kiválasztásával, használatával és a nem megfelelők kiselejtezésével.

Számbavéve, amit a fejések megfigyelésekor tapasztaltunk, számbavéve a próbafejések és a bundamérés adatait, valamint amit a gyapjú bírálata és az állat külsőjének, formájának, nagyságának bírálata alkalmával észleltünk: kevés fáradsággal megállapíthatjuk *nyájunk minőségét*. Helyesebben szólva: alaposan megismerjük nyájunkat. Ezen az alapon kell azután elkészíteni a *nyáj javításának tervét*, minden körülményt figyelembevevő körültekintéssel. Megismerve nyájunkat, könnyen felelhetünk arra a gyakorlati szempontból fontos kérdésre t. i., hogy a kiszemelés, a kiválasztás, főleg az első kiselejtezés alkalmával *milyen mértéket* használjunk.

Egyszerre nem lehet tejszóra is, gyapjúra is, nagyságra is, formára is javítani juhainkat, mert — „aki igen sokat markol, keveset tud megfogni.“ A formára azonban kezdettől fogva ügyelni kell a magnak megtartandó állatok kiválasztása alkalmával, hogy majd, idővel olyan jó formájukból álljon nyájunk, mint a milyen az a fekete-fejű kos, melyet mintegy mintának a 7 sz képen bemutatok.

A JÖVŐ.

Eljön majd az idő — esetleg hamarább mint a hogy gondoljuk, a mikor a juhtenyésztés is élénkebb mozgást, gyorsabb haladást fog szükségese tenni. A mikor bőtejelő juhokra, gyorsan hizó husjuhokra lesz szüksége mezőgazdaságunknak; a mikor nagy völgyeinkben, gyönyörű síkságainkon, a mezőségen villannyal, földgázzal mivelik majd a földet s egymást érik a foszfor, káli, nitrogéntrágyával terhelt vonatok; a mikor a „közönséges“ juhok a szélek felé, az erdőkoszoruzta hegyvidékre, a havasok aljába fognak állandó tartózkodásra kíváncozni: akkor bizonyára sorra kerül majd a tenyésztési társaságok, a tej jobbértékesítése, a gyapjú forgalombahozatala, valamint a gyajúaukciók, a juhhizlalás, a betegségek ellen való közös védekezés, legelőink javítása dolgának megfontolása.

A jövőnek ilyen kérdéseivel szándékozom ebben a fejezetben foglalkozni, külön fejezetet szentelve a keresztezés fontos ügyének.

* * *

Juhtenyésztésünk felvirágoztatásának közös célját, juhfajtáink nemesítését egyesült erővel, vállvetett munkával hamarabb és biztosabban lehet elérni, mintha mindenki külön dolgozik, külön kísérletezik nyájában

Hasonló viszonyok között gazdálkodó néhány, egymást megértő szomszédos birtokos elhatározza, hogy *társaságot* alkot bizonyos tenyésztési eljárás megvalósítására, mert *több szem többet lát, több zseb többet elbir*. Nincs miért jóváhagyandó alapszabályokkal, tisztségekkel, tagdíjakkal „Egyesület“-et szervezni. Az a „12

gazdából álló társaság“, melyről Paget János, a „keresztelés“-ről szóló fejezetben közlendő levelében említést tesz — bizonyára szintén nem volt regularis „Egyesület.“

5—10 birtokos együtt 1000—2000 anyajuhot számoló nyájukkal egy — mondjuk — *tenyésztési kört* alakít. Felkérlik maguk közül, közmegegyezéssel a legtapasztaltabb juhismerőt és gyapjúszakértőt a nyájaknak közösen megállapított módon való osztályozására, boni tirozására. Egyik nyáját kijelölik *törzsnnyájnak*, mely kosokat — esetleg később anyákat is nevel valamennyi korbeli nyáj részére; idővel eladásra is. A törzsnnyáj ugyanis alakítható, hogy valamennyi nyájból a legjobb anyákat, a legmegfelelőbb kosokkal egy helyre gyűjtik. A törzsnnyáj a rendesnél szigorubb módon selejtezendő már a megindulás alkalmával és a rokontenyésztésre figyelemmel, két csoportra osztandó. Valamilyen — bármily egyszerű törzskönyvet is szükséges lesz berendezni.

A kosbárányokat célszerű lesz a törzsnnyájban megfelelő mustrálás után, körülbelöl egy éves korukig mind felnevelni. Akkor, ujából szigoruan bírálva kiszemeltetnek a törzsnnyáj és a többi korbeli nyájak részére szükséges kosok. Ez lenne egy tenyésztési társaság működési tervének váza — néhány vonással lerajzolva. Ha a társaság keresztetni akar — a terv megfelelő módon átdolgozandó. — Közös ügyről — üzletről lévén szó, önként értetik, hogy a társaság mindenik tagja külön számlát kap arról a mivel „tartozik“ és a mit „követel.“

Egy község, avagy egy vidék egyenként kevés juhot tartó gazdáit tenyésztési társaságba összefogni — nehezen megvalósítható feladat, sok mindenféle akadály miatt. Azért is, mert a közös nyájra szükséges kosok beszerzése dolgába, a községi legelővel, a számadójuhász felfogadásával összefüggő kérdésekbe a község, mint olyan is beleszólhat és a döntés közigazgatási hatóságok joga. A „Hanyga“ és egyéb már működő szövetkezetek sok jót tehetnek azzal, ha az egyöntetű termelés és az együttes értékesítés

hasznának gondolatát megismertetnék a jutartó gazdákkal, megkönnyítve a gazdakörök feladatát.

Ezek a társaságok egyengetnék az útját azoknak, kik a *juhtenyésztők szövetségének* létrehozatalára vállalkoznak

Ha cukorrépa termesztőinknek sikerült végre, közös érdekeiket egyesített erővel megvédeni, tömörülni — juhtenyésztőink is belátni fogják a vállvetett munka hasznát. A német birodalmi juhtenyésztők, a háború utáni szorongatott időben ujult erővel egyesültek és már is meglepő eredményekről tudnak beszámolni.

„...a husárának és a gypjúárak emelkedésével mindinkább élénkebb érdeklődés mutatkozott az addig mostoha elbánásban részesített juhtartás és juhtenyésztés iránt; készséggel követték gazdáink az országos juhtenyésztés előmozdítására hivatott körök felhívását és egyik egyesülés, egyik társulat a másik után keletkezett a (német) birodalomban“ írja *Dr. Butz* gazdasági kormánytanácsos a juhtenyésztési egyesülés ügyéről közölt tanulmányában.³⁶ Ennek a felbuzdulásnak köszönhetjük, hogy az eddigi célnélküliség helyett a mi legfőbb akadálya volt a haladásnak“ — írja tovább *Dr. Butz* — „a közös terv szerinti munka vette kezdetét és következetesen végrehajtott szigorú tenyészkiválasztással, a körültekintően kijelölt fajta keretében maradvá, az addig létezett keresztező tenyésztések a gypjútermelés és a hustermelés terén egyaránt máris tulszárnyaltattak...“

A „*keletoroszországi nemesített feketefeju husjuhok tenyésztési egyesülete*“ szervezetének és szabályzatának alább közlendő főbb pontjai, megérdemlik az érdeklődők figyelmét már azért is, mert az 1917-ben 37 taggal alakult egyesületnek 1922-ben már 230 tagja volt, nyáj-könyvében pedig 1643 kos és 13.975 anyajuh szerepel³⁷

Az egyesület tagjai kötelesek valamenyi him és nőstény állatokat tenyésztési vizsgálatnak alávetni (körtzwang). A vizsgálatot két juhtenyésztőből és a tenyésztésvezetőből álló bizottság végzi. Az állatok értékelése pontrendszerű bírálattal történik. Bírálat alá vétetik 1. a gyapjú, 2. a fejlődés, 3. a szervültség, 4. a jelleg, 5. a testalakulás. Mindezek a tulajdonságok 1–5 pontszámmal értékeltetnek.³⁸ Egy állat tehát legjobb esetben $5 \times 5 = 25$ pontszámot (vagyis értékösszámot) kaphat. Kosok csak abban az esetben kapnak tenyésztési igazolványt és iktattatnak a nyájkönyvbe, ha a nyájkönyvben szereplő szülőktől származnak és legalább 12 pontszámot kaptak. Az anyáktól csak 10 pontszámot kívánnak.

Az egyesület tenyésztési célja: egészséges, jófejlődésű husjuhok előállítása, nagy husszolgáltatással és jó gyapjútermeléssel B. és C. finomságú gyapjút kívánnak nagy fürtözetmélységgel (magosság=hosszuság Dr. Sz. Á.) nagy nyirosullal és magos rendementtal.

A szaporulat következő módon jelöltetik. A bárányok minden évben 1-el kezdődő számot kapnak. születésük rendje szerint, fülbemetszéssel. Ezenkívül a születésének száma egy számjellel a jobbfülbe tetováltatik. Az 1920-ban született első bárány tehát 1—0 jelzésű lesz.

Az eladásra szánt kosok nyilvános árverésre kerülnek.

Megjegyzésre méltónak tartom, hogy Keletporoszországban, az ismertetett egyesületen kívül a „*merino husjuh tenyésztők egyesülete*” is virágzik és 70 tagja, 16 000 bejegyzett állattal áldásosan működik.³⁹

*

Juhtejiparunkkal – nagy általánosságban – megelégedve lehetünk.

Csemegetúróinkat és különféle csemegeajtajainkat a kényesizlésű közönség is szívesen fogyasztja sajnálva, hogy rövid ideig tart az évadja.

³⁸ Pointírozó bírálat. A gyapjú, a fejlődés stb. egy-egy megbírálandó tulajdonság, ha nem jó 0, ha kitűnő 5 értékszámot kap. Dr. Sz. Á.

³⁹ Deutsche Landw. Presse 1923—1. sz.

A borsai-, a monostori-, a kendilonai, a mányai- a noszolyi-, a kamarási, a Gogomán-féle, a Gabányi féle, a dezméri Szász-féle csemege-sajtokkal bármely világvárosban megjelenhetünk és az utóbbiak csinos kiállítás, csomagolása a legkényesebb izlést is kielégíti.

A közönséges juhsajtok, gomolyák készítése dolgában ügyelni kell, hogy a juhászok a tisztaságra és a készítés egyformaságára nagyobb gondot fordítsanak. A fogyasztók nagyrésze a gyakran feltűnően érezhető juhszagot — bundaszagot kifogásolja. Ezt a hibát a feldolgozásnál használt edények, formák, ruhák alapos tisztításával, időnként szódásvizzel való mosásával, a juhász ruházatának és a tejfeldolgozásra szolgáló helyiség gondos tisztántartásával, szellőztetésével lehet szelídíteni és megelőzni. Közönséges juhsajtjaink sokszor nagyon soványok, izetlenek — egyéb hibákat nem említve. Szabályozni kellene a tejoltókérdést, előírni a felhasználó mennyiséget; korlátozni kell a vajgyűjtést és a bálmosnakvaló szedését. Legtöbb esetben ezek az okai a sajt soványságának.

Téli fogyasztásra szánt tömlőtúróink és fabödönökben eltett túróink legtöbb esetben tulságosan sózottak, rendesen már csipősek. A válogatósabb városi közönség ezt és a messzi érezhető bundasszagot nem kedveli. Sajátságos, hogy még nagyobb gazdaságokban sem ellenőrzik kellően a túrókészítést, a bödönök télire való eltevését és megengedik, hogy hamuval gyúrt agyaggal-puliszkával tapasszák körül a bödönök fedelét.

De sajátságos az is, hogy bizonyos téli juhtejtermékek milyen nehezen tudnak elterjedni. A jó móddal készített és gondosan eltett *kaskaval* sajt, a *begyúrt orda*, a „gyűjtött-tej“, „sóstej“ a brassói piacon rég időktől fogva egész télen át kapható. Azok a brassóvidéki juhosgazdák, kik ezeket a juhtejtermékeket készítik bizonyára jól tudják, hogy juhtartásuk tejhasznát ezekkel szaporítani lehet. Eljárásuk ezért — megfelelő utánszámitással — követésre méltó. Készítésmódjukat,

valamint a hiresebb csemege sajtók és túrók készítését az „Erdélyi Gazdasági Egylet“ könyvkiadó vállalatának 57-ik füzeté („*Tejgazdaság. Sajt készítés.*“ Irta Szász Ferenc, uradalmi intéző)⁴⁰ részletesen közli.

Tekintettel arra, hogy határaink, esetleg, váratlanul véletlenül megnyílnak és akkor *gyapjútermelésünk* juh-tenyésztésünk mostani leromlott állapotában, előre kiszámíthatatlan versennyel fog szembekerülni — jó lesz már most gondolkodni a felől, hogy nem lenne-e célszerű a nyírósuly szaporításán és a minőség javításán kívül *mosva hozni forgalomba* gyapjúnkat és ezzel előnyt biztosítani magunknak a versenyben.

A gondolat nem új. Amikor az elmúlt évszáz 90-es éveiben gazdáink hangosan panaszkodtak a gyapjú árának a külföldi verseny miatt való folytonos hanyatlásáért, szintén a hátmosást ajánlottuk és a kik hallgattak a biztató szóra — hasznát látták. Ugyanabban az időben *erdélyi gyapjúaukcio* gondolata is felmerült. A budapesti gyapjúaukciókat rendező Heller M. és Társa céggel éveken át leveleztem e részben. És érdekesnek, tanulságosnak tartom a következőket közölni a cég egyik leveléből: „... erdélyi rackagyapjú csak szorványosan került a 90-es évek közepén Budapestre és a mi idekerült nem talált megfelelő értékesítésre a mi az illető kereskedőket az árúnak *gyári mosatására* készítette. . . így sikerült az értékesítés . . . de haszon nélkül; ennek következtében az erdélyi szennyes racka gyapjúnak felhozatala . . . úgyszólván teljesen szünetelt . . . Nemcsak a külföldi fogyasztók, de hazai gyárosaink is **nagy választékban és tömegben** könnyen jutnak a racka gyapjú **előnyös** beszerzéséhez, mert míg a franciák az Afrikából beözönlő ezen cikket Liverpoolon és Marseillen át kapják, az ázsiai és oroszországi szállítmányok Odeszán át jutnak Németországba, Ausztriába és Magyarországra.“

⁴⁰ Megrendelhető az Erdélyi Gazdasági Egylet titkári hivatalában, Cluj-Kolozsvár, Str. Muresan No. 10. Ára 15 lei.

Mivel Afrika, Ázsia, Oroszország szóban levő vidékein, bizonyára mostis nagytömegben termelik a racka gyapjút, könnyen meglőrténhetik, hogy nemsokára Romániába is *beözönleni* fog Constanzán át.

A *gyapjúaukciók* kérdése már régebben több ízben tárgyalatott az „Erdélyi Gazda“ hasábjain és az Erdélyi Gazdasági Egyletben is szóvátétegetett — újabban is. Dülőre nem hozatott. a multban azért, mert erdélyi gyapjú nem kívánczozott a budapesti aukciókra. Most pedig azt vallja a juhtenyésztők egyrésze, hogy egyáltalán nincs mit aukcióra bocsájtani és nem is lesz még — kitudja meddig. Más része tenyésztőinknek a leapasztott nyáj kicsi termését is jobban értékesíthetni véli együttesen az aukciókon, mint otthon vagy a helyi piacon. külön külön.

A termelő közönség különben egyáltalán nincs egy véleményen az aukciók felől — sem nálunk sem a külföldön. Különösen kereskedelmi vállalat által létesített aukciókkal nem tudnak megbarátkozni. Féltik az összetartani nem tudó termelő érdekeit, az összetartásra könnyen hajló árverezőkkel szemben. A mai kor kívánalmainak megfelelő aukciókat tartani — rendezni az erdélyi gyapjú jobb értékesítésére, a mostani bizonytalan viszonyok között — költség szempontjából sem lehetséges.

Más kérdés, hogy a juhtenyésztők valamiféle szövetkezésének nem sikerülne-e, például az Erdélyi Gazdasági Egylet védelme alatt, a tervszerűen szortírozandó gyapjút együttesen eladni — árverezni.

*

Tekintettel arra, hogy a marhahus és a sertéshus mostani ára még sokáig nem fog annyira olcsobbodni, a mennyire a közélélmzés szempontjából kívánni kell, a szintén drága juhhus, öreg mustra állatok, berbécssek husa pedig — enyhén szólva — gyarlóminőségű; tekintettel másfelől arra, hogy a nagy fogyasztóközönség javára válna ha jobb minőségű juhhus, nagyobb tömegekben kerülne a piacra: komoly megfontolásra méltó,

hogy nem lenne a gazda szempontjából is helyesebb, a *fiatal bárányok* eladását korlátozni és idősebb korokban feljavítva — hizlalva szállítani a vágóhidra azokból a gazdaságokból, melyek legelő viszonyai kedvezők és takarmány készlete lehetővé teszi.

Ürük nevelésének — feljavításának — hizlalásának kérdésével is megérdemeli foglalkozni számításba véve azt a közismert körülményt, hogy a „művelt nyugaton mindenütt, az „ürücomb“ szerezte meg a juhhusnak a legkényesebb izlésű közönség elismerését és, hogy a javított — hizlalt ürük husa közfogyasztási cikk majdnem egész éven át. A *pácolt juhhus*, a *besózott juhhus* (Pökelfleisch) pedig nélkülözhetetlen, kivált a falusi háztartásokban; kitűnő fogások készítésére alkalmas és a sonkát is pótolhatja. Jól emlékezem, hogy Poroszsziáiban, Proskauban, Breslauban, de különösen a falusi kuriákban — a „*das schlesische Himmelreich*“ al tisztelték meg annak idején a vasárnapi vendéget: főtt pácolt ürücomb szép, piros szeletei tejeles aszalt szilvával és apró szalonnás gomboccal körítve mandulás, mazsolás édes mártás kíséretében tálalva.

A mikor pedig 1899 ben a kolozsvári gazdasági akadémián fiatal cigája ürüket hizlaltam és nehánynak husát kis hordókba bepácoltattam — sokáig emlegették az izletes falatokat, kiknek alkalmuk volt a pácolt husból vásárolni.

Ideiktatásra érdemesnek tartom azokat az adatokat, melyeket ugyancsak a kolozsvári gazdasági akadémián cigája bárányok bővebb tartásával elért eredményről feljegyeztem. Közlöm továbbá Bálintfy Pál volt gyáli tisztartónak cigája ürük hizlalásáról szóló adatait:

„1885 év tavaszán elkülönítettem a cigája-anyákat s a leellés előtt és után egy hónapig répara hintett korpával jól tartottam. A jó takarmánytól és később a dús legelőtől bőven tejelő anyák majdnem 10 hétig szoptatták a gyorsan dalmodó bárányokat. Elválasztás után buja gyeplegelőt kaptak a bárányok; a fejenként napjára

kiutalt 0·5 l. zabot eleintén nem is fogyasztották el egészen, később azonban már megették a 0·9 l.-t (egy etetésre 0·3 l.); de nem is akarta elhinni senki — már t. i. az, aki jól takarmányozott, gyorsan fejlődő bárányokat még nem látott, — hogy csak öthónaposak. Az eszközölt mérések eredménye a következő:

		legtöbb	legkevesebb	átlag
élő súly leelléskor	kos	4 kg	2·30 kg	3·50 kg
(márc. 1—24)	jerke	3·5 "	2·20 "	2·74 "
élő súly július 14-én	kos	28·5 "	20·00 "	24·30 "
"	jerke	25·0 "	17·00 "	20·60 "
élő súly aug. 14-én	kos	30·8 "	21·6 "	25·70 "
"	jerke	27·4 "	18·5 "	21·90 "

Öt hó alatt tehát (március 14-től augusztus 14-ig) a kosok átlag 22·20, a jerkék pedig 19·26 kg-mal gyarapodtak; s így, 150 napot számítva, egy napra és egy darabra esik átlag (148, 128) 136 gr. súlyszaporulat, 120 nap után pedig 160·5 gr. Ez nemcsak hogy az angol husjuhok, de még például a nyugat-európai lapály-juh bárányainak naponkénti súlyszaporulatával szemben is kevés, de sokat jelentő szép eredmény, ha — összehasonlítva az 1884. évi közönséges módon fölnevelt 12 hónapos bárányokat (átlag 26·20 kg. élő súly) a már kissé protegált 1885. évi öt hónaposokkal (átlag 23·30 kg. élő súly) — látjuk, hogy az anyák és bárányok jobb takarmányozásával már egyetlenegy generációnál mire lehet menni.

A cigáják nem éppen megvetendő hizékonyságát *Bálintffy Pál* velem közölt, következő adatai bizonyítják:

„1883 december 1-én hizlálásra felállított 305 drb cigája-ürü. *Élő súly* páronkint, gyapjában mérve, 76 kg. volt. December folyamán, a rozsvetések legelése mellett, kaptak darabonként $\frac{1}{4}$ l. tengerit. Január hóban 1 kg. széna, $\frac{2}{4}$ l. tengeri, 1 kg. répa és ca. $\frac{1}{4}$ kg. szalma, melyet az alomból rágtak ki, volt darabonként a napi takarmány. Február 1-étől 25-ig az előbbi száraz-, szálás- és gumóstakarmány mellett a tengeri fokozatosan 1 l.-re

emeltetett. Ezt az adagot kapták március 15-éig; ekkor, 12 órai koplalás után mérve, 97 kg-ot nyomtak páronként. “

„105 nap alatt tehát páronként összesen 21 kg-ot gyarapodtak, amiből darabjára és egy napra 100 gr. esik; Bábolnán a southdown-merino, oxfordshiredown keresztezésű hizójuhok 80 nap alatt páronként 80 kg-ról 100 kg.-ra hiznak 120 gr. naponkénti súlyszaporulattal. A cigája-ürük hizóképessége e szerint csakugyan figyelemre méltó.”

A gazdasági akadémián hizlat ürüket kimérve, a piaci árnál 50%-kal magasabb árban tudtuk mindig, biztos vevőknek eladni. A kolozsi állami birtokon is megpróbálta a buzgó intéző a fiatal ürük javítását — hizlalását. Mivel azonban az akkori mészárosok nem akartak a prima ürük élősúlyáért magasabb árt fizetni, mint a mustra berbécsekért — az ürünevelés nem folytattatott. A mészárosok voltak „az erdőfelől”; ők tudják miért húzódtak oda. Ma, bizonyára más szemüvegen át nézik ők is a közéletmezés dolgát.

*

Juhtenyésztésünk haszna gyarapításának kérdése szorosan kapcsolódik a *legelő és a legeltetés* kérdésével.

Legelőink a háboru éveiben és azóta méginkább, nagyon romlottak. Helyrehozataluk, javításuk, felújításuk sürgős. Igaz, hogy minden lépés ezen a téren ma nagyon költséges a munkaerő, a gazdasági eszközök, a fűmagvak nagy drágasága miatt — a legelők gondos mivelelése mégis hasznos mivelet lesz ha azt vesszük, hogy ma 25 leu = 50 korona az ára annak a sajtnak, a melyért régebben egy koronát kapott a gazda. Hasznos befektetés lesz a legelő javítása annak dacára, hogy a régebben egykoronás napszám ma 50 leu azaz 100 korona.

Jókarba hozott, folyton gondozott jó legelőn okosan legeltetett nyáj több tejet, több és értékesebb gyapjút ad semmint ellenkező esetben. Legtöbb figyelmet azonban azért követeli a legelő és a legeltetés, mert juhnyájainkat folyton nagyon károsító és időnként megtizedelő *betegsége*

gek, a mételykór, a tüdőszörférgesség, a kergesség csirait a legelőn szedik fel a juhok. Ezeket a betegségeket előidéző élősködő férgek átalakuló csirái, köztudomás szerint, a legelőn, a nyirkos, vizállásos, tócsás helyeken tanyáznak. Ha tanyájuk eltüntetésével 100 juh közül évenként csak kettőt is sikerül megmenteni — szép hasznot könyvelhet el a gazda, mert 10 hold legelőnek nedveségelvezető-, vizlecsapoló-árkokkal, stb. stb. 5 évre való megjavítása bizonyára nem kerül 10 juhnak az értékébe; a fentartási költségek betudásával sem kerül annyiba, kivált ha jó beosztással akkor dolgozunk, a mikor más munka szünetel a gazdaságban.

Kétségbevonhatatlan, hogy juhaink tejelőtehetségét csak szalmán és kevés szénán élő-tengődő téli ellátással fejleszteni nem lehet; azt sem kell bizonyítani, hogy a koplaltató téli takarmányozás a gyapjútermelést nem gyarapítja, a minőséget pedig rontja és a gyapjúhullásnak egyik oka bizonyára az éhség. Okvetlenül több és jobb télitakarmányról kell tehát gondoskodni mindazon gazdaságokban, melyek — megértvén az idők szavát — juhnyájukat kimivelni, jövedelmezőbbé tenni akarják. Ha pedig fejőshuhainkkal, a közéletelésnek hussal való segítése dolgában is közreműködni akarunk, előbb-utóbb reászanni kell magunkat a *test formájának* javításával egyidőben az *élőssúly növelésére* és a fejlődés gyorsítására. Mindezt a megfelelő kiválasztás és párosítás mellett csak a jobb téli és nyári ellátással lehet elérni, a keresztezésről nem szólva.

A gyenge téli ellátás vámján könnyen elveszithetjük a mit jó legelő révén nyertünk. Ez pedig nem gazdaságos eljárás. Azért nem, mert a gyengén telelt anyáktól nem várhatunk erős bárányokat, még akkor sem, ha jó legelőn bárányoznak.

*

Curkán juhaink éppen úgy, mint cigájaink, erős természetűek, edzetek, jól bírják a nagy hideget és türik a tikkasztó meleget is. Ennek dacára javára válik mind

a kétféle juhnak, ha gondoskodunk, hogy a legelőn valami árnyékos helyen enyhüljenek a verőfényes forró déli órákban és a szakadó eső elől is valahová meghúzódhassanak ideig-óráig. A dermesztően hideg téli időben, kivált mikor arcunkat is hasítja az északi szél, nagyon meghálálja a juh jószág is, ha legalább éjszakára fedél alatt valami fal mellett védelmet talál és meleget tartó, bő almon hálhat. Zárt akolban nem szabad juhainkat bezsufolni, ha azonban tágas a helyünk, nagy akolban kevés juh tartózkodik, határozottan javukra szolgál, kivált a korai bárányozáskor.

Az eső kimossa a gyapjú zsirját, a szél kiszáritja, a nyári hőség kiszívja a gyapjúszálnak az erejét. Az ilyen gyapjúból készült szövet, takaró, pokróc hamarabb kopik, törékeny lévén, hamarabb szakad.

A forró napokon enyhülést nem találó juh kevesebb tejet is ad. Nemcsak mivel a legelő kiszárad, hanem azért is, mert folyton összebujva rosszul legel, sokat izzad.

Ha a tél hidege nagyon megsanyargatja juhainkat jobban, hamarabb lefogy róluk, amit a legelőn felszedtek husban, faggyúban. Több, jobb téli takarmány mellett is lesoványodnak, apad az erejük, gyengébb bárányt nevelnek, később jön meg a tejük, kevesebb tejet adnak. Egy szóval kevesebbet érők lesznek.

KERESZTEZÉS.

Juhtenyésztőink máris hangoztatják, mégpedig jól megfontolt számításuk alapján, hogy a megmaradt birtonkon is fentartandó mindenütt a juhnyáj még ott is, ahol kevés legelőt hagytak. A juhok számát azonnal apasztani kell, a nyáj minőségét *sürgősen* javítani „muszáj” — ez pedig azt jelenti, hogy nem lehet alkudozni, mert a javítás „okvetlenül szükséges.”

Ideig-óraig 8 kg. sajttal is beérhetjük — mondják, — de legalább 12 kg.-ra lesz mielőbb szükségünk, hogy tisztességes hasznát lássuk a kockázatos tenyésztésnek és megbirkózhassunk a nagy költségekkel. — „És a gyapjú...?!“ Erre a kérdésre curkán tenyésztőink kitérőleg válaszoltak, majdnem kivétel nélkül. Egy részük azért, mert „eladnivaló gyapjú, azonfelül a mit a cselédeknek kell adni, alig marad.” Más része pedig azért, mert: a curkán gyapjút úgy sem érdemes javítani ... a cselédeknek olyan gyapjú kell, a milyen most ... a tejet szaporítani és a gyapjút is szaporítani, javítani *egyszerre* nem tudjuk ..., más fajtához nem értenek juhászaink...

Mindezekkel a körülményekkel és nehézségekkel okvetlenül számolni kell. E mellett azonban számítani is hasznos lesz. Például a következő módon: 100 *curkán* fejősanya után a tejbevétel lesz, 8 kg. sajtot 20 leuval számítva 16.000 l.; 2 kg. gyapjú 40 leuval 8000 l. gyapjúbevétel; összesen tehát 24.000 l. Hapedig 100 *cigája-anya* után szintén 8 kg. sajtot és 2 kg. gyapjút számítva, a sajtot ugyanolyan árban a gyapjút azonban 60 leuért tudjuk eladni: bevételünk $(16.000 + 12.000 = 28.000)$

4000 leuval több lesz. A cserével elérhető 4000 l. több bevételt a juhtenyésztés javára lehet írni még akkor is, ha a drágább cigája gyapjú helyett curkán gyapjút vásárolunk az alkalmazottak részére. Ez a 4000 leu a fajta-cserélés költségét még akkor is fedezi, ha egészen figyelmen kívül hagyjuk azt a nagyon figyelemre méltó körülményt, hogy a cigájakon aránylag rövid idő alatt 50%-kal is drágább gyapjút termelhetünk csupán gondos kiválasztással és helyes pároztatással — keresztezésről nem is szólva.

*

Néhány sorral fennebb említettem, hogy nyájaink *minősége* — a tenyésztők, mondhatni egyhangzó meggyőződése szerint — lehetőleg mielőbb javítandó. Ez a *„lehetőleg mielőbb“* kívánság — a *keresztezés* gondolatát foglalja magában. Nem lesz ezért felesleges fáradság egy kis elmélkedés a keresztezésről általánosságban, valamint az sem lesz haszonnélküli fáradság, ha megismerkedünk két jeles, jó példával előljáró juhtenyésztőnk keresztezési eljárásával és egypár külföldi példáról is tudomást veszünk.

Hogy keresztezéssel a több sajtot és a több és értékeesebb gyapjút hamarabb elérhetjük semmint tiszta tenyésztéssel — kétségbevonni nem lehet. A keresztezés nélkül elért eredmény azonban kevesebb utánjárással és kevesebb költséggel *biztosítható* már azért is, mert okvetlenül kiselejtezendő *visszaütések* ritkábban fogják a a tenyésztő türelmét próbára tenni. Keresztezés nélkül kevesebb „előrenemlátható“ eset fogja kalkulusunkat zavarni, például az átöröklés dolgában, semmint ha fajtákat keverünk. Keresztezéssel *könnyen tönkre tehetjük* nyájunkat, ha az egészszel kísérletezünk és a nemesítésre, javításra szánt fajta nem volt jól kiválasztva. Egyvérben tenyésztve csak ügyetlenségnek vagy hanyagságnak lehet a nyáj elkorcsosodása, a következménye. A keresztezés *költséges és kockázatos* vállalkozás, ha külföldről kell a nemesítő fajtát beszerezni már azért is, mert nem lehet

előre megállapítani, hogy hányszor lesz szükséges eredeti kosokat vásárolni. A keresztezés sok *zökkenéssel* jár a tenyésztő változása esetén, még akkor is, ha jól tájékoztató törzskönyv vezetettik. A keresztezés több *tenyésztői tapasztalatot, élesebb szemet*, nagyobb *szigorúságot* kíván, semmint a tiszta tenyésztés, az egyvérben való tenyésztés. Ez *kényelmesebb*, amaz *fáradtságosabb*, ugyyszólván *izgalmas* tenyésztési eljárás.

*

Az Angoloknak arabfajta és más keleti fajta vérével sikerült olyan *versenylovat* kitenyészteni, mely „*addig ismeretlen*” tehetségekkel bámulatba ejtett mindenkit. A *Colling* testvérek kezéből kikerült *Shorthorn*nak, *Bakewel*, *Booth* szarvasmarhái, juhai, baromfiai, angol nemes-sertés-fajták formája, gyors fejlődése, hizalmassága valóban meg-lepte az egész világ tenyésztőit. „*Ezek az újfajták mind keresztezés segítségével, részben egymástól távolálló (heterogen) fajták felhasználásával létesítették, beltenyésztéssel biztosítva, állandósítva amit a keresztezés létrehozott*” írja dr. *Dettweiler* a Deutsche Landw. Presse 1922—15. számában megjelent állattenyésztési tanulmányában kijelentve, hogy „*életteni szempontból fajtakeveréssel (Bastardierung) létrehozott ujalakulásokról van szó és az állandóvá tett tulajdonságokkal bíró fajtakeverékek tovább tenyésztéséről.*” Az angoloknak elegendő pénzük és idejük volt ujat teremteni az alatt a hosszú időszak alatt, míg Európát — a német tenyésztőket, írta *Dettweiler* — az ágyuk dörgése nyugtalanította és tartós háborúnak nyomorúsága fojtogatta évszázakon át.

Az angol hajók bejárták a világ tengereit; ami hasznosítgérőt valahol láttak megszerezték — ha másként nem lehetett, megfelelő módon kikényszerítették. Így sikerült Spanyolországtól merinos juhok kivételére engedelmet kapni. Ezt a színre heterogen fajtát is jó eredménnyel tudták felhasználni, feketefejű juhaik keresztezésével új fajtát teremtve. Ez bizonyítja, hogy művészei a keresztező tenyésztésnek.

Minel nagyobb ugyanis a különbség a javítandó fajta és a keresztezésre kijelölt — tehát a javításra szánt fajta jellege avagy jellegének valamelyik vonása között — annál több akadállyal kell megküzdeni, a míg célhoz jutunk. Amíg kialakítani sikerül azt a törzset, mely a kívánt tulajdonságokkal bír és azokat a megbízhatóan átörökíteni is tudja. Ezért lesz fáradságos munka a curkán×friz keresztezésből egy a curkánnál jobban tejelő olyan törzset kitenyésztlen melynek valamennyi állata egyminőségű gyapút termeli, — lévén a curkán kevertgyapjús, a friz pedig nem kevertgyapjús fajta. Sokat hallottunk, olvastunk már régóta az egyszínű merinos fajtának a nem egyszínű cigája fajtával való keresztezés útján előállított *polos* gyapjúról — egy „*polspanca*“ törzsről azonban még nincs tudomásom. Azt sem sikerült megtudni, hogy a polspankák többsége fekete fejűek-lábuak-e avagy egyszínű fehérek, vagy pedig tarka fejűek, foltos lábakkal legelnek valahol a Dobrudzsza virányain. Valószínű, hogy azok a fehérfejű, fehér lábú cigáják, melyek Déloroszországban állítólag „elég nagy számban találhatók“⁴¹ színre gondosan kiválasztott polspankák. Déloroszországban ugyanis a merinosok nagyon nagy számban tenyésztettek; például a híres *Falz-Fein*-féle uradalmakban 150.000 merinos is legelt és évente sok koszt adtak el, községi tenyésztőknek is.⁴²

A déloroszországi tisztavérű cigáják *W. Cludsinszky* fennebb már említett levele értelmében ugyanolyanok, mint a szomszédos Bessarábiabeliek és az általam leírt Erdélyiek. És nem merem feltenni, hogy akadtak volna tenyésztők, kik fekete fejű-lábú cigájákból tisztafehéreket igyekeztek kitenyésztetni, azért, hogy a fekete szín kizárásával, kiirtsák a hajlandóságot a gyapjú értékét csökkentő fekete szálak nevelésére.

Az angolországi shropshiredown és oxfordshiredown

⁴¹ L. „*Köztelek*“ 1914—22. sz. „Észrevételek a cigája birkáról.“

⁴² Egyik uradalom juhászati inspektorától hallottam, ki szintén Proskauban praktizálta a bonitírozást.

tenyésztők újabb időben „óvakodnak a fejnek feketén való tenyésztésétől, nehogy a feketeség a többi testrészekre is átszármazzon.“⁴³ Ha csakugyan „óvakodnak“, akkor az angol tenyésztők óvatosabbak, nagyon körültekintő és gondos német kollégáiknál, a kik most is kitartanak feketefejű husjuhaik mellett, amint ezt a westfaliaiakról és a keletporoszországiakról nemsokára közölni fogom, 1923. évi jelentések alapján. A kolozsi cigájanyáj tenyésztője is bebizonyította, hogy fekete fejű és fekete lábú juhokon is lehet tisztafehér gyapjút termelni.

*

Az *átöröklés* írott törvénye szerint: a bárány vérének — tulajdonságainak — felerészét az apától, fele részét anyjától örökl. Cigája anyának friz kostól nemzett báránya tehát *félvérfriz* lesz — a javításra, nemesítésre szánt fajta nevével jelölve a vérüséget. Ezt a félvért telivér frizzel párosítva $\frac{3}{4}$ frizvérű bárányt kapunk. A harmadik nemzedék $\frac{7}{8}$, a negyedik $\frac{15}{16}$, a nyolcadik pedig $\frac{255}{256}$ frizvérű lesz stb., stb. a számtani mivelet szerint. Kitűnik ebből a törtszám sorból, hogy a negyedik nemzedék állatokban már csupán $\frac{1}{16}$ cigájavér csergedez. Ez olyan kevés, miszerint a $\frac{15}{16}$ frizvérű állatok, a tiszta (telivér) frizekkel *egyenlő gazdasági értékűeknek* tekinthetők.⁴¹ Ha — például — 70 l. tejet adó cigája anyákat 140 literes és ezt jól átörökítő családból származó friz kossal hágatunk a félvérek 105 literesek, a $\frac{15}{16}$ vérrűek pedig 135 36 literesek lesznek — a számítás szerint és a valóságban is, ha a tejelés tulajdonságát a cigája és a friz egyenlő mértékben tudta átörökíteni. Egy részük azonban a valóságban kevesebbet fog adni; 140 literes is akad; legtöbb közülök bizonyára 135 literrel fogja fáradságunkat meghálálni. Ezt elérve, bátran beszüntethetjük a továbbmenő keresztezést (a 140 litert

⁴³ L. „Köztelek“ 1914—50. sz. „A husjuh és a merino keresztezése Angliában“

⁴⁴ Ugyanez az eredmény egyéb juhkereszteзések esetében is bekövetkezik, a gyakorlatban — p. o. a mesztic-merino nyájakban — szerzett tapasztalat szerint.

ugyanis a számtan törvénye szerint soha nem érjük el, mert egy kis törtszám mindig marad) és *áttérhetünk* a ^{15/16} vérű állatoknak egymással való pároztatására a megkívántnál gyengébben tejelők kizárásával, valamint a gyapjúra, színre, testalakra nem megfelelők selejtezésével.

A körültekintő gondossággal kidolgozott keresztezési tervezet alapján kitűzött célt csak lépésről-lépésre haladva lehet megközelíteni és elérni — ha az útközben váratlanul előállott akadályokat elhárítani sikerült vagy pedig — esetleg a terv merész módosításával — a cél javára felhasználni módunkban állott. Ez a megfontolt előretörékvés okvetlenül megkívánja, hogy a nem megfelelő állatok kimustráltassanak és a tenyésztés minden mozanata pontos törzskönyvvvel ellenőriztessék illetőleg ellenőrizhető legyen.

Kimélet nélkül kell kiselejtezni a nem megfelelő állatokat a keresztezés folyamán és azután is, amikor a létrehozott ujtörzsben megszilárdítani, állandósítani akarjuk a mit a keresztezéssel teremtettünk. „Az angolok tisztán tapasztalati alapon dolgoztak, jól megfigyelve tapogatózó kísérleteik eredményeit, és elegendő bátorsággal birtak a céljuk elérésére alkalmatlan formákat és állatokat kegyelem nélkül mészáros kezébe adni. Mődjuk és idejük is volt erre“ — írja *Dettweiler* fennebb említett tanulmányában és idézi az egyszeri vadász szavait válaszul azoknak kik kutyáit dicsérték: „... igen, jók a kutyáim, de sokat is főbeütök.“ „Ennek a saját állataival szemben való kiméletlenségnek köszöni sikereit — *Dettweiler* szerint — az angol keresztező.“

*

A nálunk Erdélyben régebben és újabb időben történt juhkeresztezések felől kevés megbízható adatot tudtam szerezni.

Érdekes és tanulságos volta miatt szőrszerint ideik-tatom, amit n. *Paget János*, a curkán juhnak angol hus-fajtával való keresztezés dolgában, 1883. június 25-ikén kelt levelében velem közölt:

„Lincoln-fajta kosokat körülbelől 20 évvel ezelőtt hozattam — írja — vagyis hozatta egy, velem együtt 12 gazdából álló társaság, kiknek mindenike 2—2 kost kapott; ugyanakkor hozattunk 30 anyajuhot is, melyeket Br. Bánffy Dánielnek adtunk át tenyésztés végett, ezek azonban 2—3 év leforgása alatt mind elpusztultak.”

„Az én kosaim 2 évig éltek nálam és tuberkulosisban pusztultak el.”

„Ezen Lincoln-kosokkal keresztezett nyáját br. Bánffy Dániel, Tisza László, Zeyk József és én tartottuk fel tisztán és hosszabb ideig; ma az enyém egyedül van.”

„Nálam e keresztezés igen jónak mondható, mert ugyanis ezáltal elértem azt, hogy nyájamnál a gyapjú több, hosszabb, finomabb és fényes; a tej megmaradt, mint volt azelőtt; a hus pedig sokkal több, nevezetesen emlékezem, hogy egy ilyen kos 80 font hust adott.”

„Az egészségi viszonyokat illetőleg mondhatom, hogy nyájamban semminemű betegség nagymértékben nem uralkodott. Métély nálam soha sem volt — mit azonban nem tulajdonítok annak, hogy nyájam félvérangol. Annyi igaz, hogy ha a rüh meglepi, gyógyítása nehezebb, miután a gyapjú tömöttebb.”

„Ezeket előre bocsátva, semmi kétségem abban, hogy ezen keresztezés nagyon hasznos s azt tovább kell folytatni, de vigyázni kell nehogy ezzel igen messzire menjünk — két keresztezés teljesen elég — nevezetesen azért, mert ezen állatok nagyok, nehezek, s Erdély hegyeit bejárni nem tudják; és én láttam, hogy az eredeti kosaim a csányi birtokomban levő, nem igen magas hegyekre soha sem mentek fel, hanem mindig alatt maradtak; továbbá azért is, mert mi juhainkat nagyon sokszor igen kopár hegyeken és ugar-földeken [legeltetjük, mely legelők ily nagy test fentartására elegendő tápot nem nyújtanak.”

„Ezekből kifolyólag nézetem az, hogy nekünk angol juh nem kell, de az azzal keresztezett igen hasznos.”

Aki majd megfogja írni Erdély juhtenyésztésének

történetét, hasznos elmélkedésre alkalmat adó értékes adatokat fog találni abban a levélben, melyet n. Br. Bánffy Ádám küldött válaszul a válaszüti birtokán esz-
közölt keresztezésekre vonatkozó kérdéseimre. Megismertem a levél az akkor még megvolt merinos nyájak hasznosabbá tételét célzó keresztezési kísérletekkel, megvilágítja nagy nyájaink tulajdonosainak, Erdély juhtenyésztése javára irányuló követésre méltó törekvését és érdekesen tárgyalja curkán juhunknak angol husjuhfajtákkal történt keresztezését.

„Az angol juhok meghonosítására vonatkozó, sokszor hangoztatott bajokat, climatikus és talajviszonyokat, melyek miatt az inportok nem sikerülnek, csak annyiban ismerem el — írja Bánffy 1883. június 23-án kelt levelében — amennyiben az angol juhot úgy tartani, mint a belföldit . . . kopár oldalakon járatni *nem lehet* . . . míg a mieink kiállják a nyomoruságot . . . de kérdés, hogy van-e ebben annyi haszon mintha ezt is jól tartottuk volna.“

„Merino nyájam juhainak nagyságát növelni akarva, angol kosokat hozattam még pedig, mivel nem akartam egyszerre nagyot ugrani nem a legnagyobb fajtával hanem a kisebb testű *Southdown*nal kezdettem a keresztezést. Ezek már megnövelték a testet, igen szép formát adva. Ezekre vettem *Oxfordschiredown* kosokat. A test újból növekedett ugyan, de a gyapjúval nem voltam megelégedve. A tavalj vettem a legnagyobb testű *Hamshiredown* kost. Ez igen jól működik, termékeny, a bárányok gyönyörűek. Ez a kos ma éppen úgy kijár a legelőre mint a többi juh.“

„Parasztjuh nyájamban ezelőtt 18—20 évvel inportált *Lincoln*-tól származó angolvérűek vannak. Mivel a métely megdézsmálta nyájamat nagy testű vett juhokkal egészítettem ki. A kolozsmonostori tanintézet gazdaságából is vettem 22 felvér angol juhot ezelőtt 3 évvel. Ezekre szereztem tavaly egy *Costwold* kost. Kevés báránya lett, de azok igen szépek. Mivel a kos nehéz volt,

lesoványítottam s így jól birják az anyák. A bárányok között legszebbek a monostori anyáktól valók. Ezek tökéletesen az apjokra ütnek.“

„Ami egy *törzsnyáj* alakítását illeti, melyből tenyészanyagot lehessen szerezni — az eszmét jónak és korszerűnek tartom, csakhogy a fősulyt nem televérek hanem félvérek előállítására tartom célszerűnek fektetni, hogy a nemesítés lassan és következetesen menjen. Meggyőződésem, hogy gazdáink legnagyobb részének, kik tavaly angol husjuh kosokat vásároltak, éppen úgy mint a régebbi keresztezések, a mostaniak sem fognak sikerülni, mert juhaik a roszgondozás folytán elaprósodtak és így a ugrás telivér kosokkal igen nagy, míg félvérekkel helyes *átmenet* lenne elérhető. Erre nézve például hozom fel Wesselényi Miklós sógorom birka nyáját. A nagyon kistest növelésére Southdown kost hozatott Albrecht főhercegtől, de ugyanakkor félvéreket Podmaniczky Gézától és nem is lehet hasonlítani mennyivel szebbek a félvérektől származó bárányok csak azért, hogy az átmenet nem oly nagy.“

Áttérve a külföldi keresztezésekre, közlöm a velejét annak amit *Bohár Vince* (Camridge) „A husjuh és a merinó keresztezése Angliában“ című cikkében írt.⁴⁵

„Angliában a juhtenyésztés egyike a legjövődelmesebb üzemágaknak, mivel az angol konyhának elengedhetetlen pecsenyéje az ürühus.“

„A birkahus jó értékesítésének letősege egyrészt a különböző husjuhok egész sorozatát teremtette meg, másrészt teljesen egyirányba terelte a tenyésztést, a gyapjú minőségének elhanyagolása mellett. E tények folyománjaként a cambridge-i egyetem 460 acre nagyságú Gravel Hill nevű kísérleti farmján a gazdaság kezelője egy új tájfajta kitenyésztésével foglalkozik, melynél célul tűzte ki a gyapjúminőség megjavítását, lehetőleg a már husban elért eredmények megtartása mellett. A feladat megkez-

⁴⁵ „Köztelek“ 1914—50. sz.

dések r első keresztezésre a nagytestű, tesüsgyapjas, jól benőtt ausztráliai eredetű merinó apaállatokat és shrophire anyaállatokat használták. A shropshire bár husminőség dolgában az angolok ideálja, a suffolk mögött áll, de nagyobb a teste, jól benőttisége és hosszabb tömött gyapjánál fogva a merinóval való keresztezése eredményt ígért.

„Az első keresztezés után nyert egyedeket egy vérben tovább tenyésztették és hogy e rokontenyésztés hátrányait elkerüljék, az utódokat edző kurára fogják.”

„A juhok elletése februárban történik, teljesen nyitott, minden fálnélküli akolban s az egyes bányákat az ellés után 3 napra, a kettőseket pedig 5—6 nap múlva az anyjukkal együtt kihajtják a legelőre, amely kezdetben, míg a gyep meg nem erősödik, a káposztásföld, ahol e célra rendszeren az „ezerfejú” takarmánykelt termelik. A bányák a nap egész tartama alatt együtt vannak az anyjukkal és nagyon hamar megtanulnak legelni. A legeltetés egyébként kosarazással történik a törzsanyáknál, olymódon, hogy a kerítés nyílásai között a bányák átbujhatnak az anyák által még nem legelt jobb területekre.” *

„A toklyókat még a legrosszabb időben sem hajtják nappal tető alá. Március 15-én például erőss havazás volt, úgy hogy a hátuk hóval volt borítva. Ezen tartásmód segítségével a természetes kiválasztódás fokozott mértékben, gyorsan és alaposan történik s azok az egyedek, amelyek mindezek dacára is megőrzik jótulajdonságaikat, képesek is átörököteni.”

„A legelő mellett az anyák 45 dgr. abrakot kapnak, amelynek felerésze korpa, egynegyede árpa és ugyanannyi olajpogácsa. A bányák abrakja szintén ez a keverék volt. Természetes, hogy e bő takarmányozás mellett az anyák tejben bővelkednek s így a jól táplált bányák gyorsan fejlődhetnek.”

„Ami a keresztezés után nyert első generáció jellegét illeti, a merinó apák megjavították a gyapjú minőségét, ezen finomodás szülte változás nem ment túl a

bőr és a gyapjúnál, a törzs alakja és benőttsége túlnyomóan shropshire maradt. A legtöbb kosnál szarv jelentkezett s csak kevésnél fekete az orr, az is inkább csak nyomokban.

„Összbenyomásra a merinó mint vérszilárdabb fajta hatása a törzs elején és a gyapjú minőségén mutatkozott.”

„A gyapjúhozam jóminőségű fésűsgyapjú, körülbelül 10 cm. hosszú s többnyire nyíltfürtű a szabadban való tartástól, de alsó részében mégis oly tömött, hogy a nedvesség nem hatolhat a bőrig. A nyert gyapjúmennyiség kosok után 7 2 kg., anyáknál 4 27 kg., toklyókosoknál 15 hónapos korban 5 62 kg., nőtény toklyónál 4 5 kg. volt. A toklyók bárányporban nem nyíratnak. Testsúly anyáknál 45 kg. körül, toklyókosoknál egyéves korban 50 kg. körül.”

Sok figyelemreméltó, megszivlelendő mozzanatot fog-nak találni juhtenyésztőink, Westfalia juhtenyésztéséről szóló következő ismertetésben.⁴⁶

„Az 1921. december 1-én történt állatszámláláskor 180 000 juhot találtak Westfáliában. Legkiterjedtebb a a juhtenyésztés a tartomány keleti és déli hegyvidékein hol is az időjárás esőben gazdag, az évi 800—1200 mm. csapadék folytán nyirkos; agyagpalás stb. lévén a talaj takarmányfélék termesztésére alkalmas; a legelők jók; a juhok kosarazása szokásos. A háború előtti évekhez *viszonyítva a juhok száma jelentősen szaporodott.* Sok birtokon a gazdasági viszonyok ugyanis szükségessé tették a juhtenyésztés bevezetését illetőleg a meglevő nyáj szaporítását, mert csak ezzel volt remélhető a legelők és más területek hasznát hajtó értékesítése.”

„A mostani westfali feketefeju husjuhek a régi feketefejueknek angol Downjuhokkal való keresztezéséből származnak. Ez a bekeresztelés a magállatok gondos megválasztásával kapcsolatosan történt, ügyelettel arra, hogy az *értékes régi tulajdonságok* — a termékenység,

⁴⁶ „Die Schafzucht in der Provinz Westfalen“ Deutsche Landw. Presse. 1923—14.

a takarmány viszonyokhoz való alkalmazkodás stb. — *megőriztessenek*. A háboru előtt behozott legjobb angol kosokkal sikerült a hazai anyag fejlődését megfelelő mértékben gyorsítani, a test alakját megjavítani és ezzel sikerült egy jó takarmányértékesítő, jól fejlődő, jó testű, a haza viszonyokhoz szokott juhot előállítani. Az angol Oxfordshire-Downok bizonyultak a legkiválóbb javítóknak, kivált a gyapjutermés szempontjából. A Hampshire-downokról nem mondhatni, hogy jól beváltak volna; elfinomították, rövidítették a gyapjút és a takarmányban válogatósak.

„A háboru kezdete óta megszűnt az angol kosok behozatala és a tenyésztők a saját lábukra állottak. Azóta a feketefejúk nyírósulya, hussulya még szebben fejlődik, mint azelőtt. A mai westfaliai feketefejú husjuh egyenlő értékűnek mondható az angol ősökkel. Termékeny, edzett, törzse mély, széles, terjedelmes medencével, hatalmas combokkal, a lábak rövidek, erősek, a bunda tömött, jól kiegyenlített, jó mély C. gyapjuszál finomsággal, tiszta fehér színnel. Az anyák átlagos sulya 65—80 kg. (130—160 font), egy évesek 50—60 kg., öregebbek között 170 kg. nehezek is találhatók. Nyírósulyuk 3 5—5 6 kg. között ingadozik.”

„Az egyesületbe tömörült tenyésztők nyájaiban a magállatok és a felnevelendő bárányok kiválasztása, a bárányozás, a takarmányozás és a felnevelés módja egy-egy szabályok szerint eszközöltetik. A hágatás kézből történik. A bárányozás ideje decembertől március hó végéig terjed, a helyi viszonyok szerint; áprilisban és később világrajött bárányok válogatás nélkül mészáros kezébe adatnak. 3—4 hetes korukban naponként a legelőre bocsájtatnak a bárányok anyjukkal együtt. A növendék kosok a legelő mellett zabot, babdarát, stb. kapnak és télen át takarmányrépát is, hogy jól fejlődjenek — elhizniok azonban nem szabad. Az egyesület nyájkönyvet vezet közös felügyelő irányításával. Az egyesületi nyájak

köszükségletét az egyesületi törzsnyájak fedezik.“ Érdekesnek tartom ezek közül kettőt bemutatni.

„A *breitenhaupti* törzsnyáj — 5 kos 230 anyajuh; tulajdonos: *von Kanne*, a legrégibb feketefejú husjuh nyájak egyike Westfaliában. Előállított a hazai feketefejúeknek angol Oxfordshiredownokkal való keresztezésével. 1914-ig a nyájbeli kosok mellett, impotált eredetir kosokat is használtak, keletporoszországi, holsteini származásuakon kívül. Az anyák élősúlya 60—70 kg.; nyirósúly 4—5 kg., finomság C-C. 2.; rendement 52—55%.” (A 7-ik kép egy von Kanne-féle kost ábrázol.)

„A *eikelohi* törzsnyáj — 1 kos és 50 anyajuh; — tulajdonos: *Kerating*; előállított a hazai juhoknak angol Oxfordshiredownokkal való keresztezésével; testalakra és gyapjúra jól kiegyenlitett nyáj; anyák élősúlya 65—75 kg.; nyirósúly 3 5—4 5 kg.; finomság C. 2.; bunda kissé laza; gyapjú kiválóan hosszú.”

„A törzsnyájban nevelt kosok az évenként *Paderbornban* tartott árverésen adatnak el, ahol is a nyájtulajdonosok könnyen és jól beszerezhetik szükségletüket, mert rendszeren 150 válogatott állat kerül eladásra. A kereslet azonban olyan nagy, hogy a többi német tartományokból összeseregülő vevőket már nem lehet kielégíteni.”

Kitűnik mindezekből, hogy a kicsi Westfalia juh-tenyésztői, egyesült erővel kitűnő eredményt tudtak elérni. Közös terv szerint haladva a keresztezés rögzös útján, közönséges juhaikat husra is, gyapjúra is egyaránt a műveltség magas fokára juttatták.

* * *

Nálunk is elterjedt hire, hogy a Dobrudzsában és Besszarábiában a cigájákat ujabban megint nagyon sok birtokon merinosokkal keresztezik és hogy az így előállított polosgyapjút gyáraink keresik, jól fizetik. Ezen a réven imitt-amott szóvátétetett, hogy nem lenne hasznos a merinos juhot újra behozni Erdélybe. Ezért tárgyalásra érdemesnek tartom ezt a kérdést.

Bevezetésül, kegyeletből régi szakíróink iránt és mintegy válaszul a kérdésre ide iktatom a miket *Milotai Ferenc* jószág praefectus Gazdasági Katechesiseben⁴⁷ „Itt Erdélyben hányféle juh van“ és „Itt a hazában melyiknek tartásában van több haszon“ címek alatt közölt

„Itt Erdélyben kétféle juh van“ írja Milotai „u. m. a finom gyapjas birkajuhok és a durva gyapjas parasztjuhok; amazokat tenyésztetik az elébbvaló gazdák, ezeket pedig az alsóbbrendű földmivelő gazdák.“ Hogy melyiknek tartásában van több haszon — azt Milotai szerint: „... tökéletesen meghatározni nem lehet, mert az függ a gazda tehetségétől, a gazdaság kiterjedésétől, a tartásnak módjától, a helynek mivoltától és leginkább a gyapjúra való szükségétől, s kereskedés és mesterségek állapotjától “

„A különbség a birkajuh és a parasztjuh tartásából folyó jövedelem között így van:

1. a birkajuh drágább, több pénz fekszik benne, mint a parasztjuhban;

2. gyengébb testi alkotású lévén, tartása nagyobb gondviselést kíván és több költségbe kerül;

3. hamarabb kapja a betegséget és több kár esik benne;

4. gyapja ugyan drágább, de keveset nyom a fontban;

5. tejét sokáig használni nem lehet az állat gyapjában eső veszteség nélkül;

6. Gyapjának itt a hazában alatt van az ára mint-hogy manufacturák nincsenek és a miatt ki kell vinni “

Mindaz amit Milotai az 1-5 pontban felsorol a merinosjuhok terhére irandó ma is, ugy mint idestova 100 évvel ezelőtt is terhére iratott. A 6-ik pontban foglaltakra azonban már jó néhány évtized óta egészen megváltozott „a kereskedés és mesterségek állapota...“ A manufacturák, a posztógyárak annyi merin s gyapjút fogyasztottak már az elmúlt százév utolsó éveiben, hogy

⁴⁷ „Gazdasági Katechesis községes iskolák számára készítette Milotai Ferenc a gróf Teleki Józsefné erdélyi jószágainak praefectusa“ Kolozsváron 1823.

ha valamennyi hajdani merinos nyáj megmaradt volna sem szolgáltatná a szükséges mennyiséget. Ma pedig merinos gyapjú — tudomásom szerint — egyáltalán nem terem az erdélyi medencében; gyáraink tehát máshonnan kell beszerezzék szükségletüket.

Egész mezőgazdaságunkat, kiváltképpen állattenyésztési ágazatát nagy felelőség terhelné a merinos gyapjú elhanyagolásáért, ha maga a gazdasági élet meggyőzően nem bizonyítaná, hogy a merinosjuh nem nekünk való juh; tartása sem a köztenyésztésben, sem pedig „előbbre való“ gazdaságokban — kivételtől eltekintve — nem járna valóságos haszonnal. Még pedig mindenekelőtt a miatt az elháríthatatlan ok miatt, mert az erdélyi medence klímája, időjárása nem felel meg a merinosjuh természetének.

E részben teljesen megnyugodhatunk abban, amit a hallei egyetem gazda ági intézetének hirneves professora, a merinosjuh legalaposabb ismerője, *Dr. G. Holdefleisz*, mint tételt felállít, röviden és velősen kijelentve, hogy „... das Merinoschaf verlangt trockene Füsse...“⁴⁸ A merinosok száraz lábakat kívánnak, tehát nem valók olyan vidékekre, melyek csapadékban gazdagok, az évi csapadék — Holdefleisz szerint — 600 mm.-nél több, a melyeknek az este korán lehulló és késő reggelig tartó harmattól nyirkos legelőin mindig fényes a juhok körme. Nem a körmöknek lesz bajuk, hanem a bunda nem tűri a gyakori esőket, az este és reggel nedves legelőt.

A felázot, zsiros piszok a bundába szívárog, a gyapjú színét rontja, a védő zsirtól megfosztott szálvégek kiszáradnak, revesek törékenyek lesznek. Ilyen szálú gyapjú abban az esetben sem elégíti ki a kényesebb gyári igényeket, ha csak másodosztályú fésűs gyapjúról avagy közönséges posztógyapjúról van szó.

Legfinomabb gyapjúkelmék készítésére nélkülözhetetlen első osztályú merinos gyapjút csak nagy nyájak

⁴⁸ „Deutsche Landwirtschaftliche Presse“ 1922. Nro. 33.

termelhetnek. Olyan nagy nyájak, melyekben feladatával tisztában levő kezelő osztályozza a juhokat, rendezi a párosítást; rendelkezik a takarmányozás, a legeltetés, a felnevelés, az elhelyezés és a gondozás dolgában. A tenyésztés mindezen mozzanataiban a termelni szándékolt gyapjú érdekét illetően a gyártás igényeit kell szemelőtt tartani, a fogyasztó gyáros különben nem lesz, mert nem lehet, megelégedve a gyapjával.

Könnyen megérthető ugyanis, hogy a gyáros bizonyos minőségű kelmék készítésére, megfelelő minőségű gyapjút kell beszerezzen és hogy ügyelnie kell arra, miszerint a gyapjában melyet megvenni akar, a bunda mindenik részén, a vállakon, az oldalakon, a háton nőtt gyapjú hosszúságra, finomságra, hullámosságra lehetőleg egyforma — *kiegyenlített* — legyen, ugyancsak az egyes bundák is lehetőleg egyformák legyenek. Ha nem ilyen, tehát nem kiegyenlített a megvásárolt gyapjútömeg: az egyes bundáknak, a gyártás által megkövetelt osztályozása alkalmával többet kell mindenikből kidobni, mint a mennyit a gyár érdeke megenged.⁴⁰

Feltéve, hogy a gyárosnak 50 mm. első osztályú merinos gyapjúra van szüksége: legelőnyösebb lesz ha egy nyájból (1000 juh 5 kg. zsirban nyírott gyapjával) vásárolhatja ezt a tömeget. Még pedig azért, mert leginkább remélheti, hogy az egykézből vásárolt gyapjútömeg lehetőleg kiegyenlített és igényeinek egyébként is megfelelő lesz. Ugyanezt remélheti még akkor is ha 2, 3 vagy akár 5 tenyésztőtől szerzi be. De 100, egyre-másra 10 juhot tartó gazdától 50 mm. kiegyenlített, első osztályú merinos gyapjút vásárolni — még akkor sem fog sikerülni, ha az a 100 gazda elképzelhetően legfegyelmezettebb tagja valamelyik tenyésztési szövetkezetnek.

Ha a földbirtok elaprózása rendén, nagyobb nyájak létesítése lehetetlenné válik: örvendetes módon fejlődő gyárainknak megfelelő minőségű, finom merinos gyapjával

⁴⁰ Mindez a cigája gyapjúra is vonatkozik.

való ellátása *már ezért is lehetetlen lesz*. Megfontolást érdemel azonban, hogy néhány merinosnyáj-létesítése kellően berendezett gazdaságokban, kevésbé csapadékos vidéken — például a Mezőségen — nem válnék-e gyapjútermelésünk javára kivált majd akkor, a mikor sűrűn fognak jelentkezni cigájatenyésztőink közül azok, akik merinossal szeretnék nyájuk gyapját némesíteni. Amikor majd gondolkozni kell a felől, hogy a keresztezésre szükséges merinoskosokat nem lenne-e célszerű itthon tenyészteni? *

Jól emlékezem, hogy annak idején, a mikor a kolozsvári gazdasági tanintézet juhakoljja előtt n. br. Kemény Gábor miniszter szemléje alkalmával szóvá tétetett, hogy nem lenne-e célszerű a tanintézet részére egy frizjuhtörzset beszerezni és tisztán tovább tenyészteni, sok nevelése céljából: a frizjuhot már ismerő erdélyi birtokosoknak az a nézete döntött, hogy „az importálandó törzs bőtejelése csak abban az esetben biztosítható újabb és újabb import nélkül, ha a frizlandi levegőt is idevarázsolni lehetne és ha legelőink a frizlandiakhoz hasonló gazdag zöltségűek volnának.“

A *magállatok eladására alapított* frizlandi tenyésztések és törzsnnyájak fejési eredményéről stb.-ről szóló jelentések ismertetése nem szolgálná azt a célokat, hogy tenyésztőinkat a frizjuh *tisztavérben* való tenyésztésének dolga felől tájékoztassam. Frizland — messze van; hogy mi ott a valóság — nem tudjuk megállapítani.

Aki a szavak értelmét mérlegelni tudja sokat tanulhat abból a pár sornyi ismertetésből, amit a magyaróvári gazdasági akadémia tisztavérben tartott kis friznyája felől, a következőkben közlök — teljesen hiteles adatok alapján.⁵⁰

„Nekünk egy kis, úgy 30 drb anyából álló friz-juhászatunk van, amely után 40—60 l. tejmenyiség is feldolgozásra

⁵⁰ „Köztelek“ 1917—9. sz. „Egyszerű juhsajt készítése módja.“ (Magyaróvár.) *Ujhetyi Imre*, igazgató.

kerül naponkint, mert az anyák drb.-ként 15 egész 2 l.-ig *menő tejet is adnak*. Hiszen juhaink *átlag* tejelése: 1914-ben 10 drbnál 234 l., 1915-ben 23 drbnál 214 l., 1916-ban 28 drbnál 270 l. volt, miből körülbelül 100 l., amit a bárányok fogyasztanak el, a többi feldolgozásra kerül. Ezt a kis nyájat (nagyobbira nincs helyünk) tisztán okmutatási célból kell fentartanunk. S ha sikerül vele az, hogy ilyen kis állomány fentartása mellett nem fizetünk rá, de még jövedelmet is mutat-hatunk ki utánuk, azt részint a tenyészállatok eladásával, részint pedig a tej okszerű feldolgozásával érjük el. A törzs 1911-ben jött be hozzánk, amidőn friz teheneinket kaptuk. Ekkor egy kos és 7 anyajuhot is hozzattunk, darabonként 200 koronáért. Majd 1912. év tavaszán 10 darab friz bárányt kaptunk a kassai gazdasági akadémia friz tenyészetéből. A kassai anyákat pótolhattuk már az eredetiek szaporulatával, úgy hogy juhászatunk az *importált anyák*, illetve azok itt ellett ivadékaiból áll. Jobb anyáink *461 literig menő tejmennyiséget is adnak*. *Március hó* folyamán ellenek, pontosan 1·75 az átlagellés. Kivételesen hármat is ellenek. 1916-ban volt 28 anyának 49 báránya, melyek közül 10 drb. egyet, 14 drb. kettőt és 4 drb. hármat ellett. A bárányok átlagsulya 4·4 kg. (1·5—6·5 kg.) A tejértékesítés azután május végén, június hó folyamán kezdődik és tart egészen késő őszig, úgy, hogy december elején szűnik meg a sajtkészítés. S mint-hogy 100 liter juhtejből körülbelül 16—17 kg. érett sajt készül, a juhtej literje 10% termelési költség levonása után körülbelül 1 koronával értékesíthető. A juhok bruttó bevétele, 6 koronás árt feltételezve, ami könnyen elér-hető, tehát 270 liter átlagtejelés mellett 100 litert a bá-rányfelnevelésre leszámítva, 170 korona. Igaz, hogy mi ezeket a juhokat állandóan jól takarmányoztuk, sőt abra-koltuk, viszont azonban az is igaz, hogy a tenyészállatok eladásából is elég szépen volt bevételünk, mivel az anyák darabját 400, a kosok darabját 500 koronáért értékesítettük.“

„Többször és ismételten mutattam rá, hogy meny-

nyire kívánatos a gyengébben tejelő racka juhászatainkra friz kosokat eresztetni. Igaz, hogy ezek sem finom gyapjasok. Gyengébb minőségű gyapjút adnak a frizek, körülbelül hasonló a gyapjuk, mint a rackáé. Az anyák után átlag 3·3 kg. gyapjút kaptunk, melyből 57% volt a tiszta gyapju a gyapjuközpont szerint s ezt a tiszta gyapjút kilogrammonként 14 koronával vették át.

Azt hiszem nem érhet erőszakos magyarázás vádja, ha a közölt ismertetésnek a 170 liter feldolgozható tej-átlagra vonatkozó következő kijelentését „Igaz, hogy mi ezeket a juhokat állandóan jól takarmányoztuk, sőt abrakoltuk....” következőképpen formulázom: *„a 170 liter tejátlagot azonban csak állandóan jó takarmányozással, sőt abrakolással lehet elérni”* és biztosítani, akkor is, ha tisztavérű, eredeti nyájjal dolgozunk. Hozzá tehetem továbbá a közölt ismertetés értelmében, hogy az igazán szép eredmény elérésének az is *feltétele*, hogy a márciusban ellő anyák június hó folyamáig csak bárányaikat szoptassák.

Akik frizjuhokat tenyészteni akarnak, frizjuhval kereszteznek, vagy ilyen keresztezés gondolatával foglalkoznak, mind nagyon hálások lennének, ha a magyaróvári kis törzsnyájáról szóló ismertetés azt is közölte volna, hogy „.... az állandóan jól takarmányozás, abrakolás” rendén: milyen takarmányból, abrakból mennyit kaptak az anyák, a bárányok és milyen legelőn jártak?! Azt is jó volna tudni, hogy az ikreket és a hármasakat tudják-e az anyák jól felnevelni, vagy pedig dajkákat kell beállítani? Aki a felnevelés, a takarmány költségeit figyelmen kívül hagyja: az alább következő összehasonlítást merésznék fogja mondani, nem mérlegelheti érdemlegesen és tanulni sem fog belőle.

A magyaróvári kis friznyájban számítandó anyánként:

tejhaszon 27 kg. sajt, 6 koronával = 162.— korona	
gyapjúra ⁵¹ 1·9 „ tiszta, 14 „	26·60 „
	<hr/> 188·60 „

⁵¹ 3·3 kg. nyírósúly 57% tiszta gyapjú = 1·88.

A kolozsi cigája nyájban esett anyánként 1908-ban:			
tejből ⁵²	11·8 kg. sajt,	7 koronával =	82·60 kor.
gyapjúból	25 „	7 „	17·50 „
			<u>100·10 „</u>

Az uzdiszentpéteri curkán nyájban számítandó anyá-
ként 1912 évre:

tejből ⁵³	10 kg. sajt,	7 koronával =	70— kor.
gyapjúból	2·5 „	4·50 „	11·25 „

Ehez az összehasonlításhoz csak azt a megjegyzést
füzöm, hogy — mivel a magyaróvári friznyáj ismerteté-
sében háborus évek (1916?) árai szerepelnek, az 1916. évi
árakkalszámoltam én is, a curkán gyapjúnak és a kendi-
lonai sajtnak Grf. Teleki László kolozsvári uradalmi
számvevősege által közölt árát véve alapul.

A földbirtok eldarabolása következményeként bizo-
nyára sokan foglalkoznak már juhtenyésztőink közül a
frizjuhval való keresztezés kérdésével, hogy elérjék leg-
alább azt a 13 kg. sajttálagot, amit Dr. Szász Ferenc
dezméri birtokos 1919. évre következetes, szorgalmas
fáradozása eredményeként kimutat.

Nagy baj — és ez a megindulás és továbbhaladás
nehezen elhárítható akadály. — hogy tisztavérű kosok-
kal, avagy megbízhatóan félvérűekkel nem rendelkezünk,
ilyenek beszerzése, importálása felette költséges — ha egy-
általán lehetséges. Költséges és bizonytalan lesz ezután is —
esetleg sokáig.

Ha a keresztezéssel megpróbálkozni akaró tenyész-
tőink egyesült erővel vállalkoznának az importra: egy
kis törzsnnyáj vásárlásra vagy pedig csak több-kevesebb
hágókos beszerzésére kell magukat elhatározni.

Az utóbbi esetben legcélszerűbb lenne *két birtokon*
törzsnnyáját létesíteni félvérű avagy háromnegyedvérű hágó
kosok nevelése céljából, a társaság tagjai nyájainak
részére. Két birtokon azért, hogy az összerokonosodás

⁵² 10·3 kg. sajt, 15 orda.

⁵³ L. „Erdélyi Gazda“ 1913—20. sz. Szász Ferenc „A kolozsvári kiállí-
tás.“ Grf. Teleki Domokos uzdiszentpéteri nyája.

bizonyos fokon túl lehetőleg késleltethető legyen. Törzsnyáj létesítését tervezte, amint láttuk Paget János és társasága 1863-ban. Ezt a nyomot követve törzsnyáj létesítése gondolatával joglalkoztam 20 évvel később, abban a levélben, melyre br. Bánffy Ádám fennebb közölt sorokkal válaszolt. Mind a két alkalommal azonban huszujukról volt szó.

Akár tisztavérű törzsnyáj szereztetik, akár az imént említett törzsnyájak alakíttatnak: számítani kell arra, hogy időnként eredeti kosokat behozni elkerülhetetlenül szükséges lesz. És számításba kell venni azt is, hogy a keresztezéssel elért eredményt — a nyájban *átöröktet*^{tővé} tenni, mintegy biztosítani csak hosszabb idő múltaival lehet, kitartással dolgozva.

Szász István és fia Dr. Szász Ferenc tapasztalatuk alapján azt vélik, hogy curkánnyájakban $\frac{3}{4}$ frizvérre kell dolgozni és ezekből *kell az új törzset, beltenyésztés útján kialakítani*. A $\frac{3}{4}$ vérűek tejelésével egyre-másra 13 kg. nyers sajt — véleményük szerint — megelégedhetnek tenyésztőink; többre törekedni *egyelőre* nem lenne célszerű, mivel legelőinket csak lépésről-lépésre haladva javíthatjuk és takarmánytermesztésünk is csak fokozatosan gazdagítható. A $\frac{3}{4}$ frizvérű czurkának gyapja is nemesedett⁵⁴ és ha sikerülni fog nagyobb tömegben egyforma bundákból álló, egyjellegű gyapjút forgalomba hozni, bizonyára állandó jó vevőkre fog találni. Ikerbárány 30—40% születik a dezmeri nyájban. $\frac{3}{4}$ éves korban a bárányok 50—70%-a a hágatásra besorolható. Az állatok nagy testűek; felnőtt kosok élősúlya 65—70 kg. *nem tulságos* intenzívus tartás mellett. Mindezeket az adatokat Dr. Szász Ferenc volt szíves velem közölni s én csak annyit toldottam azokhoz, hogy „nem tulságos“ két szót aláhúztam. Igen, mert ő is elismerni, hogy intenzívus — mondjuk jó takarmányozás nélkül jótejelés, gyorsabb fejlődés, nagy test *nem lesz elérhető*.

⁵⁴ Ha a kezemben levő minta fénye élénk lenne és a szálak egy fokkal finomabbak volnának, a gyárosaink által keresett Crosbred gyapjával versenyezhetne.

Teleki Éva és Mária grófnők *pagocsai* fehércurkán nyája 1916-ban magyaróvári tisztavérű frizkosokkal kereszteztetett. A nyáj most, *Lerch Béla* uradalmi főintéző szíves közlése szerint $\frac{3}{4}$ frizvérű; átlagos testsúly növekedett; a gyapjú finomodott, de megtartotta curkán jellegét, a réginél rövidebb, szépen göndörödő fürtözettel; a nyírósúly nyájátlagban $2\frac{1}{2}$ kg; a tejelés számottevő mértékben javult, mert a juhász most 10 kg. sajtot és 2 kg. ordát tartozik anyánként beszolgáltatni.

Minthogy a „péllda a legjobb tanító“ ide iktatom kevés kihagyással egy friz×racka keresztezésről szóló azt az ismertetést, melyet az „Erdélyi Gazda“ 1921—52-ik száma közölt, melyből azonban nem lehet megtudni, hogy a Temesvölgye melyik gazdasága foglalkozik a keresztezéssel valamint azt sem, hogy ki irta az ismertetést, mert N. N. jelzéssel látott napvilágot. Írója jól ismeri a mi curkánunkkal egyfajta bánsági rackát, jó ismerője az ottani tenyésztési állapotoknak és körülményeknek és meggyőzően demonstrálja, hogy jól előkészülve — felkészülve kell a keresztezés mezejére kiállani.

„Bánát gazdái közt már többször felhangzott a panasz, hogy az ott elterjedt és általánosan tenyésztett rackajuhok nem felelnek meg a mai intenzívebb üzleti gazdálkodás követelményeinek: egyrészt a rossz és kevés gyapú, másrészt pedig aránylag kis teste és gyenge tejelőképessége miatt, intenzív tartás mellett sem nagyon fizetődik ki tenyésztése.“

„Pedig kár ezt az állatot elhanyagolni és bűnös nem-törődömség, pótolhatatlan mulasztás volna ezen juh-féleség javításának és nemesítésének lehetőségeit figyelmen kívül hagyni, avagy teljesen feladni. S különösen nagyobb hanyagságra vallana a mulasztás azon vidékeken, hol a klimatikus és előnyösebb termőviszonyok folytán, az intenzív tartás lehetőségei természetsszerűleg megadhatók.“

„Erre irányuló kísérleteimet a Temesvölgyében — hol az u. n. román-rackának egy félesége van elterjedve — több éven át folytattam, mely a legszebb eredményre vezetett.“

„A javítás és nemesítés gyakorlati kivitelét és legelső évi eredményét röviden az alábbiakban ismertetem:

„Kísérletem alapanyagát a már említett honos rackaféleség képezte, melyre, mint correctort 2 drb. friz félvér, szarvatlan kost alkalmaztam.“

„Kitűzött cél: a test megnagyobbítása, a tejtermelő képesség emelése, a szaporaság fokozása.“

„A fiatal anyák kiválasztásánál a kitűzött célnak megfelelő: nagyobb testű, fehérszínű lehetőleg szarvatlan, jobb tejelő anyáktól származott 1 és fél éves juhokra fektettem súlyt.“

„Téli istállóul fából készült fedett akol állott rendelkezésre. Az ivóvizet egy állandóvízű patak adta; legelőül pedig a Temesvölgye és a körülötte emelkedő dombok és hegyek gyümölcsfával beültetett oldalai szolgáltak.“

„A leendő fiatal anyákat november végén és december elején engedtem az említett kosok alá. A pároztatás kézből történt, hogy így a kosokat jobban kimélhessem. Naponként egy-egy kossal kettő, azaz reggel és este egy-egy anyát fedeztettem. A kosok külön-külön, tágasabb ketrechen voltak és az üzekedő anyák közül egyszerre csak egyet engedtem be, melyet egyszeri ugratás után azonnal eltávolítottam. Így tehát naponként négy anyát tudtam fedeztetni; szigorúan nyilvántartva és megjegyezve, hogy melyik fiatal anya melyik kossal pározott. Tettem ezt pedig azért, hogy a leendő ivadékok fedeztetésénél a további tenyészetben a vérfertőzés eshetősége egyáltalában ne foroghasson fenn.“

„A vemhes anyákat — ha eső nem esett és hó nem takarta a legelőt — egész télen át legeltettem. Rossz időjárás esetén gyengébb minőségű szénával etettem, szalmát pedig adtam quantum satis. Takarmányukat mennyiségileg csak tavasszal javítottam mikor már a vemhesség előrehaladottabb állapotában voltak.“

„Május hónapban már azokat az anyákat, melyeknél a has nagyon leereszkedett és a horpaszok beestek, nem

engedtem legelőre, hanem otthon tartva, egy deszkából és lécekből készült primitív fiaztatóba zártam.”

„Mekkora volt örömöm, mikor a legelső anya két gyönyörű szép ikerbárányt ellett. A második szintén ikreket ellett; sőt még a harmadik is. Természetesen *azonnal kor-pás ivásra fogtam őket* s moslékjukba minden alkalommal egy-egy kávéskanálnyi phosphorsavas meszet tettem, hogy kicsinyeiket jobban táplálhassák és az anyák se romoljanak le. Különben az anyák, tekintve a jó legelőt, eléggé jó tejelők voltak. A gyengébb és ikerbárányos anyákat jobban is gondoztattam és pótagadokban részesültek. Elvégre is, hisz ezen legelső generáció anyagában vetem meg fundamentumát a további tenyésztés sikerének.”

„Az ellések folyamata eléggé simán ment. Csak éber felügyeletet kívánt. 59 anya közül, 15 anya ikerbárányt ellett, a többi egyeset. Az ikerbárányokat könnyebben ellették, mint az egyeseket. Szép, erős és fejlett volt valamennyi. A bárányok közül ennek dacára néhány elpusztult, mert mohó étvágyukat nem mindegyik anya tudia kellő mértékben kielégíteni. Ezeket az anyákat a további nemesítő tenyésztésből természetesen kizártam.”

„A bárányok bámulatos gyorsan növekedtek, mely növekedési hajlamot a phosphorsavas mész további adagolásával még inkább fejlesztettem. Mihelyt pedig szálalni kezdtek, azonnal kitűnő réti szénára, majd később zuzott zabra fogtam őket; annyit kaptak *amennyit megettek*. Két és fél hónapos korukban külön és jobb legelőre kerültek mint az anyák; de este újra hozzájuk engedtem, hogy tovább szophassanak. A tulajdonképeni teljes elválasztás akkor történt, mikor már az anya a bárányát nem szívesen, vagy egyáltalában nem engedte magához. Októberben a bárányokat lemérve bámulatos súlyeredményeket mutattak.”

„E cikk keretében, helyszüke miatt nem akarok részletes számításokba bocsátkozni. Miért is összehasonlításképpen általánosságban megjegyzem, hogy a nem nemesített bárányokkal szemben másfélszer nehezebbek voltak. Sőt a bárányok 17 százaléka még ennél is kedvezőbb súlyarányt

mutatott. De ha anyák számát és bárányaik súlyát a nem keresztezett anyák számával és bárányaiknak összsúlyával összehasonlítottam: az eredmény — a nemesített bárányok javára — valamivel több, mint kétszeres súlymennyiség volt. Számításom szerint pedig nem etettem velük többet, mint a szokásos adagoknál kétszeres takarmánymennyiséget. De ezzel szemben bárányaim nem csak szebbek, nehezebbek, erősebb és nagyobb csontuak, hanem nemesebbek, keresettebbek és aránytalanul jobban fizetettek lettek.“

„A téli tartás és etetés nem sok javítással ugyanaz volt, mint az felénk általában szokás. T. i. répát s néha kevés szemet is kaptak (zabot.)

„A jerke-bárányok kivétel nélkül mind szarvatlanok maradtak, a kos-bárányok közül is csak néhányon mutatkozott atavisztikus tünet, miért is ezeket a további tenyésztésből kizártam és hizóba fogtam. Ugyanis ezen állatoknál a szarvak hiánya nagyjelentőségű azért, mert ezáltal a fejlődés menete sokkal erélyesebb, a hizási és tejelési hajlam nagyobb foku, mert a szarvak képződésére szükség-lendő nitrogén anyag mennyiségét az izomzat fejlődésére s a tejelőképesség fokozására használja fel a szervezet.“

„Decemberben, illetve november végén az anyákat a leírt eljárás mellett újra kos alá bocsátottam, szigorúan ügyelve, hogy mindegyik a múlt évi apával legyen újra fedeztetve. A nemesítés alatt álló jerke-bárányokat pedig a következő év novemberében engedtem a kijavult kosok alá, hogy a leellet anyák és bárányaik a legalkalmasabb időben kerüljenek a dus legelőre.“

NB. Az „Erdélyi Gazda“ 1920—11., 1921—4. és 5. számaiban cikksorozat olvasható fejősjuhaink tejelésének, stb.-nek kiválasztás útján és frizjuhok keresztezésével való javítása felől. Mivel kötvé vagyok a füzet kiszabott terjedelme miatt, kivonatossan sem közölhetem a cikksorozat tartalmát pedig a közölt fejési kimutatókban káprázatos számok szerepelnek, például 43—81 kg. sajt frizanyánként.

Akik juhtenyésztőink közül abba a kellemes helyzetbe jutottak, hogy a közgazdasági élet valamennyi ágában fol ton tartó vajudás, forrongás, bizonytalanság közepette husjuhok tenyésztéséről, juhaink hustermelésének intensívus módon való fejlesztéséről elmélkedhetnek: mindenekelőtt azzal a nagyon kényes kérdéssel kell foglalkozniok, hogy a tejtermelés és a hustermelés milyen mértéke egyesíthető egy nyájba, egy törzsbe?

A kifejezetten husjuhokat nem fejik. Nem fejik azért, mert bebizonyult, hogy a gyorsfejlődés megkívánandó foka, a hizalmasság elengedhetlen mértéke nem tűri, hogy az organizmus tejtermelésre is kényszeríttesék.

Paget annak a nézetének ad kifejezést levele utolsó soraiban, hogy „nekünk angol juh nem kell, de az azzal keresztezett igen hasznos.” Határozottan tudom, miszerint azt akarta mondani — mondotta is, de írni nem akarta, — hogy angol husjuhok tisztavérben tenyésztése még nem nekünk való. Ismerte az angol tenyésztők eljárását, jól ismerte az akkori erdélyi viszonyokat — tudta tehát, hogy kijelentését nem lehet megcáfolni.

Husjuhajták tenyésztése *ma* sem nekünk való. A husjuhokkal való keresztezés azonban hasznos lesz. Ha *ma* nem, talán *holnap* hasznos lesz. Husfogyasztó közönségünk izlése, mezőgazdaságunk állapota annyira ujkor-szerűsödhetik (modernizálódhatnak), hogy egyik-másik juhtenyésztőnk hasznosnak fogja találni valamelyik angol husjuhval avagy talán valamelyik német-husjuhval keresztezni curkánjait vagy cigájáit.

Huspiacunkat azzal az eljárással lehetne leghamarább jobb, nagyobb bárányokkal, jobb, husosabb juhokkal ellátni, mely eljárásra már az 1880-as évek elején fehívtam juhtenyésztőink figyelmét.⁵⁵ Abban az időben, amikor újból megpróbálták sokan a juhtenyésztést angol husjuhokkal való keresztezés útján jövedelmezőbbé tenni. Abban az időben történt, hogy a hadvezetőséget a juh-

⁵⁵ L. „*Erdélyi Gazda*“ 1882—46. „Rackajuhoknak angol husjuhokkal való keresztezése.“ Dr. Szentkirályi Ákos.

hus elfogadására rábírni igyekezett a gazdaközönség, a mire a hadvezetőség azzal a kifogással válaszolt, hogy csak abban az esetben adhat katonáinknak juhhuszt is, ha olyan minőségűt kap állandóan, a milyent Franciaországban és a Németbirodalomban a katonák szívesen fogyasztanak.

Arról az eljárásról van szó, melyet akkor a német merinos tenyésztők imitt-amott praktizáltak és újabb időben magyarországi nyájokban is felkaroltak.⁵⁶ A nyáj anyáinak egyrészét ugyanis angol husjuh kosokkal hágatták; a féléver bárányokat mind, báránykorukban vagy később ősszel, esetleg tavasszal, felhizlalva mészárszékre eladták. Ezt az eljárást, a keresztezésnek ezt a módját, mely nem akar valami állandót teremteni, curkán nyájainkban hosszúgyapjas fehérfejű algal husfajtákkal, cigája nyájainkban pedig rövidgyapjas feketefejükkel ajánlom elkezdeni mihelyt a behozatalt a pénzpiac állapota lehetővé teszi és a szállítási viszonyok megengedik. Az anyák színe-javából annyit saját kosainkkal hágatunk a hány a nyáj fentartására szükséges, folyton szemelőtt tarva, hogy régi nyájunkat javítsuk, egyformásítsuk szigorú kiválasztás és célszerű párosítás rendén. A többi anyákat mind a husjuh kosok alá osztjuk, de csak azokat, melyek jól fejlődtek, jól tejelnek, mert csak ezekből remélhetünk jól értékesíthető husanyagot — feltéve, hogy jól takarmányoztuk őket a vemhesség kezdetétől az elválasztásig.

Könnyen megérthető, hogy mustrára került, öreg, rosz tögyű, elerőtlenedett anyák a fogamzástól kezdve nem tudnak jó bárányokat nevelni. Sok közülök nem fogan — már ezért sem helyes a drága kosok erejét reájok pazarolni.

A husjuhosok alá osztott anyákat célszerű lesz kézből hágatni, hogy a kosokat jobban kihasználhassuk. Az elletés idejét az istállóviszonyok, a takarmánykészlet, a legelő minősége, a piaci viszonyok számításbavételével

⁵⁶ L. „Közlelek” 1914—46. „A hustermelés szerepe a juhászat jövedelmezőségében.” Kovács Imre.

kell megállapítani. Mindezekkel a környülállásokka l számitva fogunk afelől is dönteni, hogy az ujdonság számba menő félvérekkel mikor jelenjünk meg a piacon. Akkor, a mikor a parasztbárányokat bőviben kínálják a mészárosoknak és ezért ezek diktálják az árakat; nem is tesznek különbséget bárány és bárány között arra számitva, hogy a fogyasztóközönség a minőséggel keveset törődik — vagy pedig más időszakban értékesítjük azokat.

Jól fejlődő, jellegzetes félvér kosbárányokat hágókосoknak is felnevelni lehet azok részére, kik az ezekkel való kísérletezésre rászánják magukat. Könnyen megérthető azonban, hogy az ilyen félvérek *tenyésztési értéke* dolgában felelősséget vállalni nem lehet. Hogy az ilyen próbanélküli kosok milyen magállatok lesznek, senki sem tudja előre megmondani.

A keresztezés szóbanlevő módja jó alkalom a különféle husjuhfajták kipróbálására és jó iskola azoknak, kik hazai juhainkból hustörzseket akarnak keresztezés útján kitenyészteni. Paget János és br. Bánffy Ádám levele bizonyítja a kipróbálás szükségességét és, hogy sokat kell tanulni tapasztalni a keresztező tenyésztőnek. Nagy előnye ennek a keresztezésnek, hogy bármikor abahagyni lehet; eredeti nyájunkat nem veszedelmezteti, sőt magában javítani, tejelését fokozni is lehet. Hátránya, hogy szaporítja a gazda dolgát — gondját és költsége-sébbé teszi az egész tenyésztést. Társulással a költséget, a kockázatot apasztani, elosztani lehet és a báránypiacon is nagyobb a sulya 10 egyakarátú gazdának 500 báránynyal, mint a tiznek külön-külön, mindenik a maga 50 bárányával.

A westfaliai feketefejú husjuhok törzsnnyájainak ismertetése nem tájékoztat afelől, hogy a félvérűekkel vagy pedig magasabbvérűekkel történt-e az áttérés a beltenyésztésre. Tejelésről egyáltalán nincs szó; de arról sem szól az ismertetés, hogy a régi westfaliai feketefejúek jó fejősek voltak-e vagy pedig csak olyanok, mint a milyen valamennyi miveletlen ősi fajta.

Paget figyelmeztet fennebb közölt levelében, hogy „...*vigyázni kell nehogy messzire menjünk*“ és azt írja, hogy „...*két keresztezés elég*...“ azt írja továbbá, hogy keresztezett nyájában „...*a tej megmaradt*...“ Br. Bánffi Ádám nem említi a tejelést levelében; a szóvatett törzsnnyájra vonatkozóan pedig „*félvérek előállítását*“ tartja célszerűnek, tehát csak egyszeri keresztezést.

Kitűnik mindezekből, hogy valamint nincs módunkban kijelölni, melyik húsjuh fajta lenne a legalkalmasabb nyájaink keresztezésére, azonképpen afelől sem vagyunk kellően tájékoztatva, hogy egyszer, kétszer, avagy hányszor keresztezzünk. Az az, hogy félvértűekkel, háromnegyed vértűekkel lesz-e célszerű áttérni a beltenyésztés útjára, avagy csak magasabb vérrel lehet a kitüzött célt elérni.

A német birodalmi merinos tenyésztők az angol Dihley fajtával a Melè *merinos húsjuhot*, a Rambouillet merinovér felhasználásával pedig a *tiszta vérű merinos húsjuhot* állították elő. Jóhírű az utóbbi féleségből a *sobowitzi* törzsnnyáj Danzig vidékén. Célja: nagy testű, könnyen táplálható, nemes gyapjút termelő juhok tenyésztése. Ezt a célt pedig azal szolgálja a nyáj, hogy az állatok koránfejlődők lévén, 18 hónapos korukban már tenyésztésre besorolhatók és a kosok ebben a korban 90. kg. a nőtények pedig 65 kg. élősulyuk; a nyirósuly nyájátlagban $4\frac{1}{2}$ —5 kg 42—43% rendementtal.

Megingathatatlan meggyőződése, hogy egy jól kiválasztott cigája nyájban biztosan sikerülne következetes összeválasztás rendén, megfelelő táplálással és helyes felneveléssel már a 3-ik, 4-ik nemzedékből, olyan törzset kitenyésztetni, mely versenyre kelhet az ismertetett német húsmerinoval, melynek diszkéi — az évesek, a nyáj *disze*, a hétfalusi csángómagyar elnevezés szerint — eléri a 45 kg élősulyt és 18 hónapos korukban szaporításra foghatók; az anyák 55 kg. a kosok 70 kg.-ot nyomnak; az átlag nyirósuly secunda gyapjúival 3 kg., de nem 42—43%, hanem 54—60% rendementtal; a sajtátlag pedig 8 kg. Kitenyésztethető tehát egy *tejelőhúscigája*

törzs idegen vér felhasználása nélkül. Ha pedig — például — Hampshiredown fajtájával félvérig keresztezünk egy olyan törzsöt sikerül előállítani, hogy a gyorsan fejlődő téli bárányok az évben kos alá ereszthetők. Az anyák *élősulya* 65 kg, a kosoké 90 kg ; a *nyirósuly* kosok gyapjával együtt 4 kg. Előállíthatunk tehát egy gyorsfejlődésű jól hizó *húscigája* törzset — annyit engedve az edzettségből, igénytelenségből, amennyit elkerülhetetlenül kénytelen leszünk engedni. Hogy a tejelőtehetség mai mértéke (7 kg. sajt) konzerválható-e avagy lekell számolni ezzel a tulajdonsággal — a jövő fogja megmutatni.

TÖRZSKÖNYV — TÖRZSKÖNYVELÉS.

A jövő feladatai közé tartozik az erdélyi juhtenyésztők egyesülésének valamiféle módját létrehozni. Ha sikerül — elkerülhetetlenül törzskönyvet kell vezetni: a curkánnyájak, a cigája nyájak, a keresztezéssel előállított nyájak törzskönyvét, ennek a kivonatával, tehát hiteles diplomával [fognak bőtejelő curkánaink-, cigájaink-, húscigájaink törzsnyájaiból a magállatok szétküldetni keletre, délre, északra, a szomszéd országok mivélésre szoruló juhainak kimivélésére . . .

Vagy talán merész reménykedés mindez és a keserű valóság az lesz, hogy mindenütt megelőznek?

Ha így is lenne és csak magunknak kellene juhainkat javítani, kimivelni és velük valami újat előállítani — törzskönyv beállítása és gondos vezetése nélkül biztos eredményt felmutatni nem lehet azért, mert „más világ van most, mint volt régen . . .“ Nincs időnk, hogy sötétben tapogatódzva akarjunk célhoz jutni. Meg kell gyujtani a tenyésztés útjának minden zegét-zugát megvilágító fáklyát. Ez a legelső feladata a törzskönyvnek.

Manapság kénytelenek vagyunk minden téren számitással, okosan tervszerűen dolgozni. Okszerű állattenyésztést törzskönyv nélkül manapság nem lehet [folytatni éppen úgy, amint keresedést — vagy ipart üzni sem lehet könyvitel nélkül

⁵⁷ Minden állat mindazt, ami együtt egész lényét alkotja: teste egyes részeinek alakját, szerveinek alkatát és ezek működésének mikéntjét részben örökölte, részben szerezte. Helyesebben fejlesztette, mert csakugyan a szervek — az agy, a tüdők az izmok, a táplálócsatorna, a tejmirigyek stb. tulajdonságai az adott körülményekhez való alkalmazkodás útján megváltozhatnak, a gyakorlás folytán javulhatnak; a nemgyakorlás folytán értékükből veszíthetnek, hitványulhatnak.

A tanítással való gyakorlat fejleszti az agyat s élénkíti működését és ennek eredményeként az állat könnyebben tanul, értelmesebb lesz. Rendszeres gyakorlással az izmok erejét növelni, ruganyosságukat fokozni lehet és ezzel növeljük az állat erejét, s gyorsabbá tehetjük. A fejés a tejmirigyek gyakorlása, a rendszeres fejés tehát fejleszti a tejmirigyeket, javítja az állat tejelőképességét, ép úgy mint a tele jászol az állatot a sok takarmány fölvételében és annak megemésztésében gyakorolja, vagyis jó takarmányértékesítővé teszi. Amely állat túrni kénytelen az időjárás viszontagságait, vagy elpusztul, vagy megszik. Utóbbi esetben lassanként alkalmazkodik a körülményekhez, gyakorolja magát a türesben, kényességéből engedve, edzett lesz. Ha szűk takarmányra fogjuk az eddig bőven tartottat: eleintén folyton éhezni fog, később hozzászokik a kevéshez és ha előbb követelő volt, most a kevéssel is be fogja érni.

Ezek mind oly tények, melyekre a legtöbb állattenyésztő számos példát idézhet saját gyakorlatából és melyek a bonc-élettan tételeivel szépen megmagyarázhatók.

Éppen olyan tény az is, hogy minden állat, úgy a *him*, mint a *nőstény* mindazon tulajdonságokat, melyekhez akár öröklés, akár fejlesztés útján jutott, kisebb-

⁵⁷ L. „Utasítás az országos törzskönyvvezetésére . . . a magántörzskönyvek vezetésére szolgáló útmutatással” cím alatt megjelent könyvnek (Budapest 1888) azokat a részeit, melyeket a bizottság felszólítására irtam. Ugy szintén l. „Erdélyi Gazda” 1883—24 és „Mezőgazdasági Szemle” 1883—7 számában a törzskönyvelésről írt cikkeimet

nagyobb mértékben átörököktheti utódaira valamint olyan tulajdonságait is, melyeket eddigelé ismeretlen okokból, mintegy a nagy természet hatalmas alkotó erejének szeszélyeként, vagy a változékonyságra való hajlam alapján nyert.

Ezen átörökítés azonban csak lehetőség. Azt, hogy mely állat, mily tulajdonságokat és mily mérvben örökíti át utódaira, előre nem tudhatjuk, csak következtetni tudunk, s e tekintetben a tapasztalás azt mutatja, hogy az örökölt tulajdonság némileg biztosabban örökítettik át a fejlesztett tulajdonságnál, és hogy mennél több generáció óta öröklődik az, annál biztosabban örökítettik.

Ha háziállataink valamely családjában vagy törzsében azt látjuk, hogy az egyének mind egyformák, ha megtudjuk, hogy az előttünk állóknak szülői és ősei is hasonlóak voltak, hogy tehát jellemző tulajdonságaikat hiven átszármaztatták az utódokra: akkor okunk van reményleni, hogy az előttünk álló egyének is magukhoz hasonló utódokat fognak nemzeni, hogy tehát mindazon tulajdonságokat, melyek már évek óta a törzset vagy családot jellemzik s annak mintegy tulajdonát képezik, az utódokra hasonló mértékben fogják átörökíteni.

Az átörökítésnek ez a valószínűsége pedig nemcsak a látható és közvetlenül észrevehető tulajdonságokra terjed ki, hanem kiterjed bizonyos láthatatlan, csak megfelelő körülmények adtával észrevehető tulajdonságokra is, melyeket az egyes egyén soha nem nyilváníthat, mint pl. him állatok a jó tejelő-képességet stb.

Látjuk ebből, hogy az állattenyésztésben mily fontos szerepet játszik az átörökítés és látjuk különösen azt, hogy milyen nagy szüksége van az állattenyésztőnek olyan eszközre, mely nyilván tartja állatainak tulajdonságait és tájékoztat afelől, hogy azok örökölt, régörökölt, fejlesztett vagy véletlen tulajdonai az állatoknak. A hiven és világosan vezetett törzskönyv mindenről megbízható felvilágosítást ad.

A törzskönyv a tenyésztett állatok *családfája* és ennek adatai alapján egyuttal *telekkönyve* is! Mind a ket-

tőnek vagy hasznát veszi az állattenyésztő, sőt némi tekintetben az állatvásárló is.

Ha az állatról leolvasni lehetne, hogy mit ér; ha látni lehetne, hogy mi je van, mire képes; ha azt minden irányban kipróbálni és biztosra kimondani lehetne, milyen haszonállat s milyen tenyészállat lesz belőle, akkor sem a családfára sem a telekkönyvre nem lenne szükségünk. Mindaz, a miből az állatok külsejének tanulmányozása alapján — annak benső értékére és használhatóságára következtethetünk igen kevés ama nagyon sokkal szemben, a mit a külső nem árul el, a minek előzetes felismerésére tudásunk talán soha sem lesz elegendő.

A kellő szakértelemmel és hiven vezetett törzskönyv megközelítőleg biztos támpontokat nyújt a törzskönyvezett állatoknak ezen, a külső után fel nem ismerhető, hogy úgy mondjuk, lappangó tulajdonságainak megismerésére. A törzskönyv segítségével tehát az állatot megvenni szándékozó biztosabban, világosabban látja, hogy mit vesz, a tenyésztő ezenfelül bátrabban merhet következtetni arra is, hogy mit várhat még az állat utódaitól is.

Ha a törzskönyvbe hiven bejegyeztetett mindaz, a mi az állatok tulajdonságairól fontos és tudnivaló, bármikor összeállíthatjuk minden állat családfáját, s ebből azután kibetűzhetjük, hogy mi je van, mit ér, mit várhatunk tőle, mint tenyészállattól.

A tenyésztő szempontjából még más irányban is nagy hasznát nyújt a törzskönyv vezetése.

Minden tenyésztő bizonyos tenyész-célt tűz maga elé, melyet elérni óhajt. Az eszményileg tökéletes *tenyésztés* tulajdonosának — ha léteznék ilyen — az volna célja, hogy a tökéletesség színvonalán megtartsa. Minden létezőben van azonban javítani való; minden tenyésztő ismer oly tulajdonságokat, melyekkel állatait felruházza, tenyésztését tökéletesíteni iparkodik.

A törzskönyv felvilágosítást nyújt arra vonatkozólag

is, hogy történt-e a javítani szándékolt tulajdonságokban változás, vagy nem történt. Hogy haladunk-e vagy pedig maradunk?

Több évi gondos és lelkiismeretes feljegyzések mutatják meg, hogy egy egész nyáj tejelőképessége, fejlődése, hizékonysága, a gyapjúminőség javult-e és mily mértékben. . .

. . .Ezen és más hasonló mozzanatokról az állattenyésztésben csakis az éveken át lelkiismeretesen és pontosan vezetett törzskönyv ad világos, biztos felvilágosítást. A törzskönyv mutatja ki mindazt, a miből a tenyésztés tulajdonságaiban beállott változásokra következtetni lehet. A törzskönyv az az eszköz, mely a tenyésztőt oly helyzetbe hozza, hogy minden javítás vagy hanyatlás jelét idején észreveheti és céljainak megfelelően felhasználhatja. A ki e jeleket értékük szerint megbecsülni tudja az a törzskönyv segélyével, mert úra a helyzetnek, biztosabban haladhat célja felé és, ha látja, hogy célja nem valósítható meg, nagyobb kárvallás nélkül térhet vissza a kellő időben.

Törzskönyv nélkül, megbízható pontos adatok híjában a legügyesebb tenyésztő sem mondhatja meg, hogy biztos jó úton van-e, vagy pedig csak délibáb csalogatja. Egy tenyésztés ügyvitelénél csupán az emlékezetre hivatkozni, nagyon merész vállalkozás. Nagyobb szabásu tenyésztésnél pedig a közvetlenül kezelőnek és még inkább a tulajdonosnak változásával a tenyésztés könnyen rossz irányba tereltetik, ha az új tenyésztő nem támaszkodhatik a törzskönyv felvilágosító útmutatására.

A rokontenyésztés tulhajtásából származó káros következmények is csak a törzskönyv segélyével kerülhetők el idejében, mert pusztán az emlékezetre támaszkodva senki sem lehet nyugodt, hogy hosszú ideig folytatva, a vérfertőzés által nem okoz-e kárt tenyésztésének.

Hogy a törzskönyvelő tenyésztő bármely, a tenyészállatokon fellépő hibát hamarabb észrevesz s azokra jobban visszaemlékezik, mint az, akit nem emlékeztet a

törzskönyv rovatainak örökös „memento“-ja, a dolog természetében rejlik. Hiszen a törzskönyvezett állatok gyakran s behatóan megszemléltetnek, mindenik ugyszólva naponkint „kézbekerül“, összehasonlítva, megmérve, megtapogatva bíraltatik. Mindennek tanító hatását könnyű belátni.

A törzskönyvelésnek tehát az is jó és fontos következménye, hogy folytonos gyakorlással élesíti a tenyésztő szemét s ugyszólván kényszeríti a jónak és rosznak gyors felismerésére. Az ilyen törzskönyvelés által valóban gyakorlott szeművé lett tenyésztő hamarabb észreveheti, észre is veszi a hibákat és a bajokat és ezeket csirájokban elfojtva nem engedi elharapódzni, fokozódni.

Azt is jól tudjuk mindannyian, hogy a tenyésztésre megtartandó állatok kiválasztása a növendékek seregéből, legerősebb próbája a tenyésztő ügyességének, képességének. Van-e jobb alkalom az okulásra és az önképzésre e részben a törzskönyvelésnél? A ki figyelemmel kíséri a fiatal állatok fejlődését és tudja, hogy mi lett belőlük, a ki jelen volt pároztatásuknál és az utódokat is felnőni látta, az, ha mindezekre vonatkozó észleléseit pontos adatokkal följegyezte, — pedig a törzskönyv lelkiismeretes vezetése mindezt föltételezi — rövid idő alatt sokat érő kincseket gyűjthet tapasztalatának tárházába.

Minél több részlet kérdésre, a tenyésztés minél több mozanatára terjed a törzskönyv annál több dolgot ad, annál több gondot okoz — tenyésztési szempontból — azonban annál értékesebb és tanulságosabb.

Egyszerűbb gazdasági és tenyésztési körülállások mellett egyszerűbb, kevesebb rovattal szerkesztett törzskönyvvel kell megelégedni. Ha pontosan vezetjük és az adatokat a valóságnak megfelelően jegyezzük fel: bármilyen egyszerű módon rovatozott törzskönyv, bármely méltányos kíváncsalmat kielégíthet feltéve, hogy a bevezetett állatok leszármazása pontosan bizonyítható, hogy meggyőzően kimutatható a haladás, a helyben maradás, a hanyatlás valamennyi számottevő tulajdonságra vonat-

kozóan. De tudni kell azt is, hogy a beiktatott apák és anyák mindenikétől hány állat származott le és melyek azok? Ezen szempontból, hogy tájékozhatjuk magunkat, azok az anyák, a melyekkel a törzskönyvezést megkezdjük (valamint azok is, melyek később idegen helyről beszereztetnek) család alapítók gyanánt külön-külön számmal — betűvel vagy jeggyel — lesznek ellátva. Az apaállatok szintén. Mindenik állatról, mely a tenyésztésben születik, tudni kell, hogy melyik családból (családanyától) származik és hogy melyik him volt az apja. Ezért a család szám, betű vagy jegy mindenikre reá alkalmazandó s a párosztatási és születési (szülési) adatokat pontosan följegyezni szükséges. Ilyen módon képesek leszünk bármikor, bármelyik állatnak törzsfáját összeállítani, ivadékait csoportosítani és egy másikkal való rokonsági viszonyát kimutatni.

Mindezekből következtethető, hogy a törzskönyvelendő állatokat számmal ellátni kell és hogy azok párosztását oly módon kell rendezni, hogy bizonyítani lehessen az apát. A számozás legegyszerűbben a fül bevágásával történik, például a következő módon:

Egy U vagy V alakú kicsipés a fül alsó szélén jelent 1; egy ugyanilyen kicsipés a fül hegyén = 2; a fül felső szélén hasonló kicsipés = 4; egy kerek lyuk a fül közepén = 8. Ezen négy jeggyel — számmal 1—15-ig lehet számozni. Ha több számra van szükségünk, akkor például: a fül alsó szélén (a hegytől és egymástól egy-egy hüvelyk ujnyi távolban) két becsipést alkalmazunk = az első lesz 1, a második 2; a fül hegyén való becsipés jelent 4; a fül felső szélén az első becsipés = 8, ugyanott a második becsipés = 16; a fülbe vágott lyuk = 32 és ha ugyanott — kellő távolságban — még egy második lyukat vágunk ez = 64. Ezekkel a számokkal (1, 2, 4, 8, 16, 32, 64) 127 darab állatot lehet megszámozni; például $99 = 64 + 32 + 2 + 1$. Az eltanulás céljából és tévedések elkerülése végett készítünk egy rajzot, melyen a fül a rajta levő bevágások jelentésével fel van

tüntetve; ezt a rajzot mindig magunkkal hordjuk és az istállókban táblára jegyezve kifüggesztjük.

Ezidő szerint, a hol törzskönyvelnek, majdnem mindenütt az *egyénekenkénti* törzskönyvelés van szokásban, vagyis az az eljárás, melynél a tenyésztés minden egyes állata s azok minden ivadéka egyenként, külön-külön kap törzskönyvi lapot, s azokra minden egyes állatnak minden tulajdonsága bevezettetik. Nagy házi állatainkat csakugyan még a legegyszerűbb viszonyok között sem lehet, vagy legalább nem lenne célszerű másként törzskönyvelni. Más a szempont a juhra, mert igaz ugyan, hogy ezeknél is az egyénekenkénti törzskönyvelés volna a legjobb, de nagy állatlétszám mellett, mint a minő nálunk egyes juhtenyésztőnél még előfordul, ily módja a törzskönyvezésnek kivihetetlen s azért nagy állatlétszámmal bíró nyájak tulajdonosai helyesebben cselekszenek, ha állataiknak csak kiválóbb példányait szemelik ki törzskönyvelésre, ezekből külön falkát, u. n. *pepineriát* alakítanak s csak ezt törzskönyvelik egyénekenként, a többieket pedig csoportokba osztva törzskönyvelik.

A pepinéria létszáma legalább akkora legyen, hogy a szaporúságából, évente remélhető jó himállatokból, saját létszámának fentartása mellett, a nagy falka apaállat létszáma is kiegészíthető legyen.

Az állattenyésztő sokoldalu feladatának legkényesebb és következményeiben legnevezetesebb része a tenyésztés maga, t. i. a tenyészállatok kiválasztása és a kiválasztottak összepárosítása. Ezekre kell, a takarmányozás, ápolás és nevelés mellett a tenyésztőnek legnagyobb gondot fordítani.

Előre haladni és célhoz jutni csak az fog, ki a jót fentartani, általánosítani és fejleszteni, a kevésbé jót javítani, a rosztat, az adott körülményeknek meg nem felelőt pedig eltávolítani tudja. Erre: a kiválasztás a mutrálással és az összepárosítás az eszközök.

A jól vezetett törzskönyv hivatása épen az, hogy ezeket az eszközöket a lehető legkiterjedtebb alkalmaz-

hatóságuban adja a gazda kezébe, s hogy ezt tehesse, a lehető legtüzetesebb, legpontosabb s legaprólékosabb részletekig tartalmaznia kell mindazt, a mit a gazdának mustrálásakor, kiválasztáskor és az összepárosításkor figyelembe venni kell. A szoros értelemben vett törzskönyvezés egymagában nem elegendő a feljegyzendő adatok befogadására, szükség van még legalább egy jól rovatozott és pontosan vezetett jegyzékre: arra, melybe a hágatás és az ellés ideje, a magzat leírása és mindaz, ami a magzattal a törzskönyvbe való iktatásig nevezetes történik időnként, hiven bevezettetik. Ez a hágatás, stb. jegyzéke.

Belterjesen kezelt tenyésztésekben a hágatás stb. jegyzéke mellett az elválasztott állatokról, a növényekről külön jegyzéket szoktak vezetni. A növények állatok jegyzéke megkönnyíti a munkát ott, hol a fiatal állatok életének egyes mozzanataira, a takarmányozás eredményére, a fejlődés mikéntjére kiváló súlyt fektetnek és mindezekről részletes adatokat akarnak gyűjteni.

A rovatok kitöltésére és lezárására, egyszóval a törzskönyv vezetésére mindenütt, egy az adott körülményekhez szabott utasítást kellene szerkeszteni és igen célszerű lesz ezt az utasítást, folytonos figyelmeztetőül a könyvek tábláinak belső felére kiírni.

Nagyon szükséges továbbá, hogy a törzskönyvezés berendezésekor a tenyésztés addigi története, az elért eredményekkel és az állomány minőségével megírassék és a kitűzött célt részletesen előadva, kidolgoztassék a terv is, megjelölve az utat, melyen haladva a tenyésztő a célt elérni véli. Mindezt, ha másért nem, a jövő tenyésztő nemzedék okulására még a legegyszerűbb tenyésztésnél is meg kell tenni.

* * *

A következő lapokon bemutatom a kosok törzskönyvének és az anyák törzskönyvének ugyszintén a hágatás ellés és bárányok jegyzékének azt a mintáját kicsinyítve,

melyet a fennebb megnevezett törzskönyvi utmutató részére szerkesztettem. Mintának — azt hiszem jók lesznek. Mindenki átformálhatja saját ízlése, belátása és környülállásai szerint és a csoportos törzskönyvelés céljára is könnyen berendezheti ha a törzskönyvelés feladatait ismeri és jól végiggondolja.

**juhtenyésztésének
TÖRZSKÖNYVE.
Kosok.**

A K O S

[illegible]

[illegible]

A rovatokból kitűnik, hogy az egyének nem kapnak külön ívet, hanem folytonosan előre haladó sorszámmal — a törzskönyv sorszáma — vezettetnek a törzskönyv lapjaira. E sorszám az egyének felkeresésének könnyítését célozza s ezért valamennyi jegyzékbe felveendő. A törzskönyv egy lapjára, az ív nagysága szerint több vagy kevesebb egyént fogunk beiktatni. Szem előtt tartandó mindég, hogy a haránt vonalakkal elkülönített hely az egyén egész életére való.

Leszármazási táblákat nem lehet törzskönyvbe rovatozni, az egyének családfáját tehát egy külön e célra berendezett könyvben kell összeállítani.

Sokat kellene ismételni a már mondottakból, ha a juhok törzskönyvének és hágatási] stb. jegyzékek rovatainak vezetéséről részletesen akarnék beszélni.

Mindössze annyit lehetne még felemlíteni, hogy a juhok törzskönyvében az aki az évi gyapjú hozamot külön is feltüntetni akarja s célszerűnek találná külön rovatot adni ez adatoknak, e rovatot is minden nehézség nélkül be fogja toldani a bemutatott mintákon a „leírás“ című rovatnak egyik szélén — legelőnyösebben a jobb oldal felől eső szélén, — amidőn ez adat tulajdonképpen csak kiválasztatik, szembetűnőbbé tételük azon rovatban, melyben eredetileg is szánva volt.

Egyebekben pedig némi szorgalom és gyakorlat, a törzskönyvelés terén teljesen ujoncot is csakhamar otthonossá, tájékozottá teszi a rovatok rendeltetésének felismerésében. A vezetés maga, az állattenyésztésben úgy sem nélkülözhető állattenyésztői szakértelmen kívül, csakis lelkiismeretlenséget és pontosságot igényel, oly tulajdonságokat, melyekre a gazdának üzlete vezetésében mindig szüksége van.

**juhtenyésztésnek
TÖRZSKÖNYVE.**

Anyák.

A törzskönyvi sorsz.

[illegible]

A B á r á n y

Jegyzetek

[illegible]

A hágatás, ellés a bárányok jegyzéke.

[illegible]

A GYAPJÚ FELDOLGOZÁSA.

Aki cigájajuhaink gyapját javítani, nemesíteni akarja, vagy pedig merinosjuhok tenyésztésére határozta el magát — jó hasznát veszi, ha a gyapjú feldolgozásával is megismerkedik.

Finomabb gyapjűféleségeink legjobb fogyasztója, a gyáripar azért a gyapjűért fogja a legmagasabb árt fizetni, mely a gyár céljainak mindenben megfelel; amelyeknek nincsenek a feldolgozást akadályozó hibái; a melyik feldolgozása a legtöbb hasznot biztosítja a gyárnak. Azt a gyapjűt fogja legjobban megfizetni, annak lesz állandó vevője, amelyikben semmi kifogásolhatót nem talál.

A gyapjűt feldolgozó gyáripar manapság itt előszámlálhatlan sokféle ruhaszövetet, kötöttárut, szőnyeget, szalagárut stbít készít. A következőkben csak az ugynevezett *kártolt-gyapjűszövetek* (posztószerű szövetek, ványolt szövetek) és a *fésűlt gyapjűszövetek* (kammgarnszövetek, sima szövetek) készítése főbb mozzanatait fogom röviden ismertetni, rámutatva mindeniknél a mire a gazdának, a gyapjú érdekében ügyelni kell. Elkerülhetlenül ismételnem kell egyet-mást, a mit egyik-másik fejezetben már említettem.

Mintegy bevezetésül megemlítem, hogy a posztószerű szövetek legalkalmasabb nyersanyaga a *posztógyapjak*, a sima szöveteké pedig a *fésűs gyapjak*. Éles határvonalat húzni posztógyapjú és fésűsgyapjú között — merész vállalkozás, egészen figyelmen kívül hagyva az u. n. *szövetgyapjűt*. Ez olyan átmeneti gyapjűféleség,

mint a hogyan léteznek a kártoltgyapjú-szövetek és a fésűsgyapjú-szövetek között is átmeneti szövetek. Bizonyos finom posztók készítésére határozottan jó posztógyapjút kívánnak a gyárak. Olyan gyapjút, melyik 4—5 cm.-nél nem hosszabb, legalább jó prima finomságú, szabályos hullámú, kellően rugalmas, jól kallodik (nemezü), fénye-, színe is megfelelő. Csak ilyen gyapjúból lehet a finom posztók szövésére szükséges *fonalat* előállítani.

Tudni kell azonban, hogy a fonó-szövőiparnak rendelkezésére álló, bámulatos munkát végző gépek, nem kifejezetten posztógyapjából is tudnak kitűnő posztók készítésére alkalmas u. n. *kártolt fonalat* sodorni és a nem kifejezetten fésűsgyapjút is kifogásolhatlan fésűsgyapjúszázzá szőhető u. n. *fésült fonalak* előállítására tudják feldolgozni. Hogy miben különbözik a kártolt gyapjúfonal a fésűs gyapjúfonaltól — kitűnni fog a fonalat tárgyaló részből. Ha valaki azt kérdezné, hogy miből lehet a szóbanlevő szövetféleséget megkülönböztetni — nagy zavarba hozna a feleletadással. A különbséget ugyanis olyan módon megállapítani, hogy a nemszakértő is könnyen megértse — nagyon nehéz feladat. Nagy általánosságban szólva *posztóféle* szövetnek mondhatjuk azt a szövetet, azt a kelmét, melyen az egymást keresztező fonalak szövészkötése nem látható, eltakarják a szövet felületét alkotó gyapjúsálvégek. A melyik szövet mutatja a szövetszálak kötését — nem nevezhető posztónak.

Osztályozás. Sok figyelmet kívánó, alapvető művelete a gyapjú feldolgozásának. Mivel a gyapjú a test különböző tájain nem egyenlő hosszú, nem egyenlő finom, vagyis a bunda — másszóval — nem tökéletesen *kiegyentített*: az osztályozónak külön kell választani azokat a bundarészeket, melyek a különböző finomságú szövetek készítésére legalkalmasabbak. Ha a gyapjú osztályozás nélkül fonatnék, a fonal nem lenne egész hosszában egyenlő finomságú és egyébként is egyenlő minőségű.

Az osztályozás alkalmával eltávolítani kell továbbá a bundából mindent, a mi jórészt a gazda hibájából került a gyapjú közé: a gondozatlan legelőn bogács, tövis, a rosz padlású akolban a lehuló szénamurva, a juhászvillájáról takarmányhulladék. Eltávolítani kell a bundába jutott szalmát, a ganéjos koloncokat, a sárga, huyosgyapjút, a lábakról, a fejről lenyirt rövid gyapjút, a miket csak hanyag nyíró és gondatlan csomagoló szokott a bundában hagyni.

A kézbe vett bundát az osztályozó a rácsos osztályozó asztalon — nagy gyárakban porszívó géppel összekötött széles, rostélyfedelű csatornán szétteríti, amit egy-kettőre könnyen elvégezhet, ha a bunda összefüggő egész darabban került a kezébe. A nyírásakor, az összehajtogatás, csomagolás alkalmával széttépett bunda, ugyszintén a mosógyárakban összezilált bunda megnehezíti a munkát, valamint az is, hogyha a bunda átkötésére kocmadzagot ad a gazda vagy éppen manillazsinort használ, mert úgy a szétfoszló kocszálakat valamint különösen a manilla szálait fáradságos munka kiszedni a gyapjúból. Különben a szövőszékről lekerült posztóvég takarítását nehezítik. A gyakorolt osztályozó egy szempillantással és néhány kézfogással megismerkedik az előtte fekvő bundával. Kidobja a kidobnivalókat, kitépi a nemezült, az összegubancolódott bundarészeket és annyi osztályra szedi szét a bundát a hányra szükséges. Nagy gondot kell fordítania a gyapjúból nehezen kifejthető bogácsok, a nemezült és gubancos részek eltávolítására, mert ezek rontják a későbbi műveleteket végző gépeket, nehezítik a gyaratolást, a fésülést.

Kitűnik mindezekből, hogy az osztályozó alaposan tudja a gyárost tájékoztatni, hogy miként gondolja a gazda legelőit, jól ügyel-e az állatokra az akolban; ügyel-e arra, hogy a bunda zárt és jól kiegyenlített legyen; felügyeli-e a nyírókat és a csomagolást. És azt is mogmondani tudja az osztályozó, az első fogásra, melylyel a gyapjúba markol, hogy száraz volt-e a bunda, a

mikor nyírták és hogy száraz, szellős volt a helyiség vagy pedig nyirkos — dohos, a hol a gyapjú a nyírás után az eladásig tartatott.

Mosás és szárítás. Az osztályozott gyapjút mosni kell, hogy a gyapjúsir és a bundafelületén keletkező zsiros piszok eltávolíttassék, a bundában maradt porral és egyéb szeméttel együtt. Mindez összegyűl a mosókadák fenékröstélya alatt a gyapjú lapátolása közben. A gyapjúsir és a zsirospiszok a mosószerrel kevert melegvízben könnyen feloldódik ha a gyapjúsir *olajszerű* volt, mint a milyen cigájaink bundájában lenni szokott. Nehezebben lehet kimosni a *vajszerű* gyapjúsirt; ha pedig *viaszszerű* vagy éppen rozsdavörös néha zöldesszínű *szurkos* a gyapjúsir — sok és jól oldó mosószer kell használni. Nehezen mosható szép tisztára az olyan gyapjú, melyik már a bundában elveszítette fehérségét. Megfestette a laza bundába mélyen leszivárgó piszkos lé, ha a nyílt bundájú juhot sok eső veri. Sárgaszínű lesz a szügyön, oldalokon, combokon, a hason ha friss alom hiján, a lucskos régi almon kénytelen a juh feküdni és kosarazás alkalmával ganéjleves földön hátatjuk.

A rosszul mosható gyapjú szaporítja a mosásköltségét. Aki ilyen gyapjút víz vására, rontja nyája hitelét. Ha pedig elnézi, hogy juhái több gyapjúsirt termeljenek, mint a mennyi a gyapjúsál jó tulajdonságainak biztosítására elegendő — takarmány prédálókat tart, mivel a gyapjúsir felesleges része is a takarmányból termeltetik.

Mosás után a *szárítóba* kerül a gyapjú, egyszerű szárító asztalokra, vagy pedig a meleg levegőárammal dolgozó szárítógépek rámaíra terítettik.

Olajozás. Mivel a mosott és szárított gyapjú annyira száraz — mondhatni keményszálú lesz, hogy gyaratolása, fonása bajos, kárral jár — faolajjal vagy más jól kimosható olajjal beolajozzák.

Kártolás. A mosás alkalmával összecsomósodott gyapjút a fonásra előkészíteni kell. Szétbontani kell a

csomókat azután szétszedni kell a fürtöket, a pászmákat, — mondhatni rendbeszedni, egymás mellé fektetni kell a gyapjúsálakat. Ez a művelet némiképpen különbözik aszerint, a mint kártolt fonal vagy pedig fésűs fonal fonására kell a gyapjút előkészíteni. Először a bontóba, a *farkasba* kerül a gyapjú. Egy nagy és egy kicsi hengerből álló hengerpár között vezetetik át a szétteregetett gyapjú; mind a két hengeren fogakkal ellátott lécek vannak felszerelve; mind a kettő gyorsan forog, de ellenkező irányban. Ezek a hengerek szétbontják a gyapjút, kirázzák a port belőle és ha különböző minőségű vagy színű gyapjúval etetik a farkast, jól összekeveri a drága jó gyapjút az olcsó *mungóval*⁵⁸ vagy *shoddyval*, a hulladékgyapjúval, tímárgyapjúval; a feketegyapjút a fehérrel, szürkefonal előállítására.

A *kártológépek*, a *gyaratolók* szintén kisebb és nagyobb hengerekből álló hengerpárokkal dolgoznak. A bontókból kikerült meglazított gyapjú a gyaratoló *finom acélkampókkal* felszerelt hengerei közé vezetetik az etetőkészülék segítségével. Itt tétetnek próbára a gyapjúsál ereje, hűsége, rugalmassága, egyszóval azok a tulajdonságok, melyektől a szövet tartossága, kellemessége, jelessége vagy gyarlósága függ. Az élőjuhon kiszáradt, revessé, törékenyé vált gyapjúsálakat, a hűtelen, az éhfinom gyapjúsálakat eltépik a hengerek kampói; az élőjuhon rosszul gondozott bunda felületén kiszáradt szálvégeket letépik a kampók. Az ilyen gyapjúnak sok a hulladéka, nagy százalék, amit feldolgozni nem lehet. Ha pedig nemezült, összegubancolódott bundarészek kerülnek a kártolóba — eltörnek a kampók, meglazulnak, kihullanak a hengerről.

A fésűsfonalak, a simafonalak fonására szánt gyapjú a kártolókból a *tűslécesgépbe* és ebből a *fésülőgépbe*

⁵⁸ A már elviselt ruhaneműek rongyait a „farkas”-hoz hasonlóan dolgozó gépekkel széttépik; a ványolt szövetek-, a posztó rongyaiból és hulladékaiból készül a *mungó*, fésűs gyapjúsövetekből a *shoddy*.

kerül. Mind a két műveletnek az a feladata, hogy a gyapjúsálakat hosszában szépen egymás mellé fektesse, a szükségesnél rövidebb sálakat eltávolítsa és a fésülés-sel lehetőleg kisimitsa vagyis a sálak fodrosságát, a hullámokat eltüntesse, azaz kiegyenesítse a mennyire lehet a sálakat. Jó hullámú gyapjút csak melegen lehet jól fésülni. Megérthető tehát, hogy miért nem baj, ha a fésűsgyapjú lapos hullámú. Hogy a posztógyapjútól miért kívánjuk, hogy szabályos hullámokat mutasson — a fonásnál fogom említeni. A bontónak, a gyaratolónak, a fésülésnek ugyanaz a feladata, mint a bontófésűnek, a sűrű fésűnek és a kefének a kocos haj rendbehozatala dolgában.

Fonás. Posztófélék készítésére borzas fonalat kell fonni. A fonalat a belőle kiálló gyapjúsálvégek teszik borzassá. Megérthető tehát, hogy a fonal annál borzassabb lesz mennél több rövid gyapjúsálból fonatik és ha a sálak jó hullámúak. A jó hullámú gyapjúsálvégek ugyanis horgasak, ezért nem lehet a fonál testébe sodorni — kibujnak belőle. Megérthető tehát az is, hogy nagyon finom fonalat csak nagyon finom, megfelelően rövid és legalább szabályos hullámú gyapjúból — jó posztógyapjúból lehet fonni. A gyapjúsál továbbá még kellően rugalmas, erős és jól nemezülő kell hogy legyen, különben kisimulnak a hullámai, szakad feldolgozás közben és a szövet felülete nem lesz tömött, hamar lekopik ha ványolás folyamán, a fonalból kiálló sálvégek nem kapaszkodnak jól egymásba, a nemezülés nem lesz megfelelő.

A simaszövetek fonala sima kell hogy legyen. Ezért olyan gyapjúból kell fonni, mely erre a célra alkalmas, mely a jó fésűsgyapjút jellemező tulajdonságaival bír: megfelelően hosszú, nem erős hullámú, szépfényű, kellően nyújtható, erősszálú, kellemes-sima tapintatú. Mivel primán alóli finomságú, tehát D osztályú gyapjúból is lehet nagyon finom, kellően erős, sima fonalat

fonni — fésűsgyapjúknál elnézők lehetünk a finomság bírálata alkalmával.

Bámulásra méltó a fonógépek munkája attól a pillanattól, amikor a kártolásból kikerült lazított gyapjút, az előfonalat megkapják addig, amíg a kész fonalat a csévékre gombolyítják. A borzas fonalak némiképp más módon fonatnak, mint a simák. Három műveleten kell átmenjen mind a kétféle fonal: a *nyújtás*, a *sodrás* és *felcsévelés* műveletén. Mindenik próbára teszi a gyapjósál erejét, nyújthatóságát, rugalmasságát. Próbára teszik a gyorsan pergő orsók, melyek a fonalat percenként 3000 — 5000 fordulattal sodorják és azután az a nyújtással járó művelet, mellyel a fonal a csévékre gombolyittatik. A legtöbb sima fonal jobban sodortatik, mint a posztófélélekészítésére szánt fonal.

A *szövés*. Valamennyi szövetben megtaláljuk a *láncfonalat* — hosszufonal — és a *vetelőfonalat* — harántfonal. Ennek a két fonalnak és némely szövetnél bizonyos mellékfonalak különböző módon való kötése adja a szöveteknek sajátos szerkezetét, jellemző felületét stb. A láncfonalat a szövésre előkészíteni kell és ez az *enyvezés*, az irizelés műveletével történik. Finom enyv oldatával bekenik, hogy a fonalból kiálló szálvégek a fonalhoz simuljanak, mert különben nehezítik, zavarják a szövést, a vetelő fonalának járását.

A szövőszékről lekerült nyers posztószövet gondosan átvizsgáltatik, *tisztítottatik* azután *kimosatik*, *kallóztatik*, *borzasítottatik* és a *csinosítás* műveletei rendén az eladásra elkészítettetik.

A mosás célja a szövőszékről lekerült szövetből az olajat eltávolítani, mely a további műveletekre már felesleges és a festést is akadályozná. A kimosott szövet azután a *ványolóba* kerül és itt a kallósulyok segítségével a ványolóteknőben jól megdöngöltetik; a teknőben a szövet melegvizben fekszik, melyben szappan van feloldva és mindig forgattatik a sulykok alatt, míg kellőleg összefutott, megsűrűsödött. A ványolás célja ugyanis az, hogy

a szövet, — mely midőn a szövőszékről lekerül, egészen likacsos — jól összehúzódják, amennyiben az egyes gyapjúsálak a fonalokban szintugy a szál végek egymás között nemezszerűleg összekuszálódnak, nemezülnek és a szövetnek kellő sűrűségét megadják. A felhasznált gyapjú nemezülő képessége, a fonás és szövés módjai szerint különböző mérvben húzódik össze a szövet, rendszeren $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ részére az eredeti hosszúság és szélességnek.

A *borzosítás* feladata a szövet felületének — mondjuk — a szövet takarójának kikészítése. Ennek a tömörsége, jósága, és szépsége mindenesetre a megszőtt fonalok borzosságától azaz az egyes gyapjúsálak sokaságától, finomságától és, mint azt látni fogjuk, azok erőssége, lágysága, ruganyosságától függ. A posztó takarója midőn a ványolóból kikerül, még igen üres és rövid, szintugy nem bir határozott iránnyal, ezért az a takácsmacsonyaival megdolgoztatik, megfésültetik. A takácsmacsonya fejeket hengerre erősítik; a gyorsan forgó henger az ellenkező irányban haladó szövetből a macsonya finom horgai segítségével nemcsak a ványoláskor lelapult szálakat egyenesítik föl, hanem a fonalakból annyi gyapjúszálvégét rántanak ki és huznak a felületre, amennyit csak lehet; ez által egy sűrű bozontos takaró áll elő. Ha nem elég erősek a gyapjúsálak, könnyen elszakadnak és ez által nem csak sok hasznavehetetlen hulladékot adnak, hanem a takarót, üresen hagyják és így a posztó értékét csökkentik.

A bozontos, egyenetlen fürtös posztóféléknél az említett művelettel nagyjában be van végezve a takarónak elkészítése; a sima, fényes posztók azonban még *megnyiratnak*, hogy a felületet alkotó gyapjúsálak egyenlő hosszúak legyenek és a későbbi fésülés, préselés után a felület fényt és irányt nyerhessen.

A színes posztók, még ha festett gyapjúból is lettek szöve, újból megfestetnek, mivel a legtöbb szín csak kétszeri festés után tűnik elő valódi tisztaságában. A festésre nézve, különösen a fehér és világos színű szövetek fes-

tése dolgában jelentőséggel bír a gyapjú eredeti színe, különösen pedig fénye; hogy a tiszta fehér gyapjú a legalkalmasabb a világos színű posztók készítésére, nem szorul magyarázatra. A gyapjú fényét illetőleg a csiszolatlan ezüst halvány fénye legkívánatosabb, mivel ez mindenféle szint egyformán tükröz vissza és a szükséges fényt is megadja a takarónak. A selyem és üvegfényű gyapjúk inkább sima kelméknek dolgoztatnak fel.

A posztószövet végre *simittatik, fésültetik, fényesítetik, préseltetik*, hogy tetszetős külsőt nyerjen és ezáltal maga magát ajánlja a vevőnek. A kefézés célja a takaró szálainak bizonyos irányt adni, mely művelet után a posztó nedves szövetlemezek közé tétetik és nagy erővel ható hengerek közé lesz vezetve és így préselve, hogy a felvett irányt a szálak meg is tartsák

Ezen utóbbi műveletek után — műkifejezéssel *Appretur* — a posztó az eladásra készen van és csak vevőre vár. A vevő azonban nagyon csalatkozik, ha azt hiszi, hogy két egyenlő finomságu, kinézésű posztó egyforma haszonnal és élvezettel viselődik. A kemény, rugalmatlan, törékeny gyapjuból készült posztó hamar kopik, tükrös lesz, különösen a ráncok és széleken, varatok mellett hamar törik és foszlik, mivel a gyapjú szálak csakhamar elválnak, a takaró elenyészik, utána maga a szövet elmállik; az ily posztó ezeken a hiányokon kívül nem simul úgy a test idomaihoz, mint a lágy, puha szövetek; ezekből készülnek azok a ruhadarabok, melyektől elválni nehezünkre esik, ha évek múlva végre elviseltük őket.

A *simaszövetek szövése* alkalmával a láncfonalak és a vetélő fonal kombinációja, a szövet minősége, mintázata, vastagsága stb. szerint igen különböző; bizonyos kelmék sima vagy sima és borzas fonalból szövetnek, másoknál a haránt fonal tiszta selyem, gyapot vagy selyem és gyapottal kevert gyapjúból, len vagy kenderszálakból áll. Erősebb szövetek kettősen sodort fonalból készülnek; némelyiknél 2—3 mellékfonal is beszövetik. Ezek a szövetek, míg egyrésről szép és erős felülettel bírnak,

másrészről igen jó meleg; a felső fonalréteg finomabb gyapja ugyanis a szövetnek tartósságot kölcsönöz, az alsó rétegek durvább, puhább alkotásu gyapjúkból állva, mint rossz melegvezetők a test melegét visszatartják.

A szövés bevégeztével a kelme összefogatik és egyszerű préselés után már piacképes; vannak azonban olyan sima kelmék, melyek kimosatnak, fésültetnek, simíttatnak, megnyíratnak, szóval a végkikészítés különféle műveletein mennek keresztül.

TARTALOMJEGYZÉK.

Az Erdélyi Gazdasági Egylet könyvkiadó vállalatának eddigi működése	—	—	—	—	—	—	V.
Előszó	—	—	—	—	—	—	1
Bevezetés	—	—	—	—	—	—	2
A jelen	—	—	—	—	—	—	3
A múlt	—	—	—	—	—	—	5
Curkánjuhunk és cigájajuhunk	—	—	—	—	—	—	20
A gyapjú osztályozása	—	—	—	—	—	—	47
Sürgős teendők	—	—	—	—	—	—	52
A jövő	—	—	—	—	—	—	63
Keresztezés	—	—	—	—	—	—	75
Törzskönyv — törzskönyvelés	—	—	—	—	—	—	105
A gyapjú feldolgozása	—	—	—	—	—	—	123

Az Erdélyi Gazdasági Egylet könyvkiadó vállalata által kiadott könyvek:

Ásványi Lajos: A vörös lóhere termesztéséről	Leu	9.—
Baitner Ferenc: A mezőgazdasági szeszgyárak	"	5.—
Dr. Barna Balázs: A gyümölcsfák fontosabb ellenségei	"	10.—
Dr. Barna Balázs: A kenyéradó növények fontosabb ellenségei	"	10.—
Cserer Gyula: Az utak és terek fásítása	"	5.—
Cserer Gyula: A magyar komlóművelésről	"	5.—
Cserhádi Sándor: A gyomok kártékonyasága	"	5.—
Domokos Kálmán: Az építkező gazda	"	10.—
Gáspár József: A legelők és rétek ápolásáról	"	5.—
H. Gotthárd Sándor: A nyerstakarmányok elvetése	"	5.—
Hauer Géza: A fejőstehénről	"	5.—
Hensch Árpád: A szántás-vetésről	"	5.—
L. Huillier István: A káposztafélék termesztése	"	5.—
Ikafalvi: Szőlőművelésről	"	5.—
Jakab László: Utmutató háziállataink egészségének gondozása	"	10.—
Jászberényi András: Tejgazdaság, vajkészítés	"	15.—
Kovácsy Béla: Háziállataink takarmányozása	"	5.—
Marc Ferenc: A nemes kosárfűz termesztése	"	5.—
Nemes István: Az öntözés	"	5.—
Dr. Páter Béla: A vadontermő gyógyító növények gyűjtése	"	10.—
Réti János: A trágyáról és trágyakezelésről szükséges tudnivalók	"	5.—
Ruisz Gyula: A kukoricaművelésről	"	5.—
Tormay Béla: A borjak felneveléséről	"	5.—
Virágh Elek: A sertéshizlalásról	"	5.—
K. Vörös Sándor: A gazdaságok berendezéséről	"	5.—
K. Vörös Sándor: A dohánytermesztésről	"	10.—
Szentkirályi Ákos: Erdély juhái. Erdély juhtenyésztése	"	40.—

Megrendelhetők az „Erdélyi Gazdasági Egylet” hivatalában Cluj—Kolozsvár, Str. Múreșan (volt Attila-utca) 10. — Aki a felsorolt füzeteket egyszerre megrendeli 20 százalékos árengedményben részesül és a 172 Leu beküldése után o—o a könyvek bérmentesítve küldetnek. — Pontos címef kérünk. o—o

A „Magyar Nép”

politikai, gazdasági, szép-
irodalmi képes hetilap,
megrendelhető: ::

Cluj-Kolozsvár, Str. Regina Maria 52.
volt Deák Ferencz-utca 52. Ára: egész évre 66 L.

A mételeykór leghatásosabb gyógyszeré juhoknál,
szarvasmarháknál egyaránt a

„DISTOL“

kellő időben beadva biztosan gyógyít; a gyógy-
kezelés egyszerű. ∞ ∞ ∞ „DISTOL“ kapható:

Gergely Ferenc utóda cég
drogériában, Cluj—Kolozsvár.

Lerakatok: Gea-Krayer drogeria r.-t., Temesvár, Hietsche & Co.
khem. laboratorium, Nagyszeben Dr. Guttman Béla gyógyszer-
tára, Szatmár, Kraft és Herbert drogeria, Brassó, Dávid János
gyógyszertár, Marosvásárhely. Továbbá bármely gyógyszerárban.

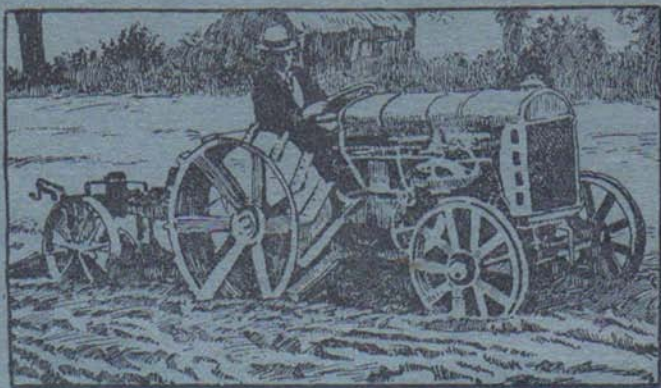
Utmutatás a „Distol“ megrendeléséhez:

Juhoknak és kecskéknek:			
Testsúly	Napi adag	2 (szarvasmar- háknál 4) keze- lési napon összesen	Doboz meg- jelölése
	gr.	gr.	
20 kg.-ig	1	2	A
20-30 „	2	4	A
30-35 „	2½	5	A+Az
35-45 „	3	6	A
45-50 „	3½	7	A+Az
50-60 „	4	8	A
60-65 „	4½	9	A+Az
65-70 „	5	10	A
70-80 „	6	12	A
Szarvasmarháknak és bivalyoknak:			
80-120 k.-ig	3	12	B
120-170 „	4½	18	C
170-220 „	6	24	D
220-270 „	7½	30	E
270-320 „	9	36	F
320-370 „	10½	42	G
370-420 „	12	48	H
420-470 „	13½	54	I
470-520 „	15	60	K

A gazda helyesen cselekszik, ha állatállományának a mételeykór
elleni kezelésnél az állatorvos segítségét veszi igénybe.

Egy gramm (gr.) ára 8 leu.

„Fordson Tractor“-ok

Személy- és teherautók, autó-alkat-
részek, mindenféle gazdasági gépek
megtekinthetők és beszerezhetők a

„PERRY“

cégnél. Cluj-Kolozsvár, Str. Regina
Maria (v. Deák Ferenc-u.) No. 2.

☎ Telefon: 999. szám. ☎